

Vzdělávání jedinců s poruchou autistického spektra na střední škole

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:
doc. PhDr. Dana Linhartová, Csc.

Vypracovala:
Jitka Dvořáková

Brno 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci: **Vzdělávání jedinců s poruchou autistického spektra na střední škole** vypracoval/a samostatně a veškeré použité prameny a informace jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s platnou *Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací*.

Jsem si vědom/a, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 Autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity o tom, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně dne 29. 5. 2015

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Dana Linhartová, CSc. za odborné vedení bakalářské práce, za vstřícnost, ochotu, cenné rady a čas, který této práci věnovala.

Dále děkuji všem učitelům ze Střední zahradnické školy v Rajhradě, kteří se zapojili do průzkumného šetření bakalářské práce. Také děkuji asistentkám pedagoga Mgr. Tereze Kašparcové a Petře Pokorné, které se zúčastnily průzkumného šetření, za jejich ochotu podělit se o osobní zkušenosti. V neposlední řadě děkuji Mgr. Zuzaně Žampachové za praktické rady a zkušenosti, které obohatili tuto práci.

Abstrakt

V bakalářské práci bude zpracováno téma vzdělávání jedinců s poruchou autistického spektra na střední škole. Cílem teoretické části je shrnout možnosti vzdělávání jedinců s PAS v Jihomoravském kraji na základě porovnání názorů autorů a školské legislativy. Podklad budou tvořit informace, které objasní současnou situaci v poskytování poradenských služeb a péče pro jedince s PAS. Dále budou uvedena poradenská zařízení, která mohou jedinci s PAS v Jihomoravském kraji navštěvovat. Také budou zpracovány informace o možnostech inkluzivního vzdělávání a principy práce, které se u jedinců s PAS při výchově a vzdělávání používají. V teoretické části bude definován pojem autismus, jeho etiologie, triáda příznaků, jednotlivé typy žáků a kognitivní procesy jedinců s touto poruchou. Pro zpracování teoretické části bude použita metoda analýzy a syntézy dostupných informací, studium odborné literatury a srovnávání statistických údajů.

V praktické části je hlavním cílem odhalit problémy, se kterými se učitelé a pedagogičtí pracovníci mohou při integraci a vzdělávání jedinců s PAS na středních školách setkat. Dílčím cílem je zjistit názory asistentů pedagoga na vzdělávání jedinců s autismem na střední škole a seznámit s individuálními vzdělávacími plány, které zkoumaní žáci při vzdělávání používají. K naplnění dílčího cíle bude použita metoda rozhovoru s asistenty pedagoga. K naplnění hlavního cíle bude použita dotazníková metoda. Nástrojem sběru dat bude dotazník, který bude směřovat k zjištění problémů, se kterými se učitelé a pedagogičtí pracovníci při integraci a vzdělávání žáků s PAS potýkají. Respondenty budou učitelé střední zahradnické školy Rajhrad, kteří se podílí na vzdělávání zkoumaných jedinců s PAS. Výsledky dotazníkového šetření budou tvořit strukturu rozhovoru s odborníkem ze SPC Brno Štolcova. Data z dotazníků a rozhovorů budou analyzována a vyhodnocena tak, aby mohla být vytvořena příručka pro učitele středních škol, kteří pracují s jedinci trpící poruchou autistického spektra.

Klíčová slova

Vzdělávací systém ČR, pervazivní vývojové poruchy, autismus,

Abstract

My bachelor thesis deals with secondary education of people diagnosed with Autism spectrum disorder (ASD). The aim of my theoretical part is to summarize the education possibilities for ASD children in South Moravia region based on comparison of particular opinions of different authors and school legislation. The information will clarify the current situation concerning counselling services for ASD patients. There will be also listed counselling offices in South Moravia available for ASD patients. ASD patients' possibilities of inclusive education and principles of work with them used during upbringing and educating will also be analysed. The theoretical part also includes the definition of autism, its etiology, a triad of symptoms, particular kinds of students and cognitive processes of people suffering from this disorder. The analysis and synthesis of available information, reference literature study and comparison of statistic data will be used in the theoretical part.

The practical part targets at revealing the problems teachers and other pedagogical staff might be experiencing while integrating and educating ASD students at secondary school. One of the fractional aims is also collect the opinions of pedagogical assistants – what they think of secondary education of ASD individuals, how they prepare the individual curricula of students. To get this information dialogues with pedagogical assistants will be used. As far as the main object of the thesis is concerned, questionnaires collecting data will be used. It will be aimed at problems teachers and their assistants are facing while integrating ASD students. Respondents are teachers of the “Střední zahradnická škola” in Rajhrad who participate in educating the above mentioned students. The results of questionnaire survey will be the base line for a dialogue with a specialist from Specialized Pedagogical Centre in Brno (Štolcova street). The obtained data will be analysed and interpreted so that the outcome of the whole survey could form a handbook for secondary school teachers who work with ASD students.

Keywords

Czech educational system, pervasive development disorders, autism

Obsah

1	Úvod	10
2	Cíle bakalářské práce	12
2.1	Cíle teoretické části práce	12
2.2	Cíle praktické části práce	13
3	Materiál a metodika zpracování	14
3.1	Materiál a metodika zpracování teoretické části práce.....	14
3.2	Materiál a metodika zpracování praktické části práce.....	14
4	Vzdělávací systém České republiky	16
4.1	Obecné pojetí vzdělávacího systému.....	16
4.2	Předškolní vzdělávání	16
4.3	Základní vzdělávání.....	17
4.3.1	Základní škola speciální.....	18
4.3.2	Základní škola praktická	18
4.3.3	Speciální třídy pro žáky s PAS v základních školách.....	19
4.4	Střední vzdělávání	19
4.5	Vysokoškolské vzdělávání	21
4.6	Děti s autismem v běžné škole	21
5	Vzdělávání jedinců s PAS	22
5.1	Historické aspekty vzdělávání žáků s PAS.....	22
5.2	Poradenství a diagnostika.....	23
5.2.1	Pedagogická diagnostika	24
5.2.2	Speciálně-pedagogická diagnostika	25
5.3	Poradenská zařízení	25
5.3.1	Speciálně pedagogické centrum	25
5.3.2	Pedagogicko-psychologické poradny	26
5.4	Speciální vzdělávací potřeby žáků.....	26

5.5	Inkluzivní vzdělávání jedinců s PAS.....	27
5.6	Principy práce při vzdělávání jedinců s PAS.....	28
5.6.1	Individualizace	29
5.6.2	Strukturalizace	30
5.6.3	Vizualizace	32
5.6.4	Motivace a odměňování.....	33
5.7	Intervence u lidí s PAS.....	34
5.7.1	Individuální vzdělávací plán	34
5.7.2	Asistent pedagoga	35
6	Autismus	36
6.1	Charakteristika a historie PAS.....	36
6.2	Etiologie autismu.....	37
6.3	Klasifikace poruch autistického spektra	38
6.3.1	Dětský autismus F84,0	38
6.3.2	Atypický autismus F84,1	38
6.3.3	Rettův syndrom F84,2	39
6.3.4	Dětská dezintegrační porucha F84,3	39
6.3.5	Aspergerův syndrom F84,5.....	39
6.3.6	Jiné pervazivní vývojové poruchy F84,8	39
6.4	Triáda příznaků.....	40
6.4.1	Sociální interakce a sociální chování	40
6.4.2	Komunikace.....	40
6.4.3	Představivost, zájmy, hra	41
6.5	Autistické myšlení.....	42
7	Praktická část a výsledky práce	43
7.1	Metody a techniky průzkumného šetření.....	43
7.2	Výsledky práce	48
7.3	Příručka pro pedagogické pracovníky	60

8	Diskuse	63
9	Doporučení pro pedagogickou praxi	65
10	Závěr	72
11	Seznam použité literatury	74
A	Charakteristika a typologie autismu	78
B	Individuální vzdělávací plán /TOMÁŠ	80
C	Individuální vzdělávací plán/PETR	84
D	Dotazník pro učitele	88
E	Grafické znázornění dotazníkového šetření	93
F	Struktura rozhovoru s odborníkem	100
G	Struktura rozhovoru s asistenty pedagoga	103
H	Příručka pro pedagogické pracovníky	104

1 Úvod

Tato bakalářská práce se věnuje vzdělávání žáků s poruchou autistického spektra na střední škole. Právě vzdělávání je jedním z největších problémů, se kterými musí jedinci s poruchou autistického spektra (dále PAS) každodenně bojovat. Pro autisty, stejně jako pro intaktní žáky, představuje vzdělávání jedinou cestu k tomu, jak získat potřebné kompetence pro život ve společnosti. Je vstupní branou k tomu, aby i jedinci s autismem našli dobré zaměstnání a mohli tak prožít nezávislý a plnohodnotný život.

První kapitola je zaměřená na legislativní vymezení problematiky vzdělávání žáků s PAS. Dále je zde shrnut školský vzdělávací systém určený pro žáky s poruchou autistického spektra. Součástí je popis jednotlivých typů a stupňů škol, kteří poskytují žákům dostatečné podmínky pro jejich rozvoj.

Druhá kapitola se blíže zaměřuje na průběh samotného vzdělávání žáků s autismem. Jedinci s touto poruchou se v průběhu celého procesu vzdělávání potýkají s různými obtížemi. U některých jedinců se může jednat o nepatrné postižení, která nejsou na první pohled vůbec patrné a na druhé straně je člověk téměř bezmocný, odkázaný na pomoc svého okolí. Proto jsem druhou kapitolu věnovala vzdělávání jedincům s PAS. Se vzděláváním žáků s PAS je spojen také vznik mezinárodních organizací, které pomáhají jak jedincům s diagnózou PAS a poskytují odbornou pomoc i jejich rodinám. Své nezastupitelné místo má zde i poradenství a diagnostika, která za posledních několik let udělala značné pokroky. Autismus je výzvou pro všechny pedagogické pracovníky, školy i celou společnost. Zájem o tyto jedince se neustále zvyšuje, hledají se metody a principy, které budou při práci a vzdělávání žáků s PAS efektivní.

V poslední části nahlédneme do světa autistů. Autismus je porucha, která vnáší do života autistů mnoho problémů, se kterými musí každodenně bojovat. Tyto obtíže jsou nejčastěji definovány prostřednictvím autistické triády, do které patří problémy v sociální interakci, komunikaci a představitosti. Vstoupit do světa autistů je ojedinělý zážitek. Kapitulu uzavírá snaha o přiblížení autistického myšlení, např. jak se lidé s touto poruchou cítí, co prožívají a co se odehrává v každém okamžiku jejich života.

V souvislosti s problematikou autismu byl v praktické části realizován průzkum zaměřený na odhalení problémů, se kterými se učitelé na středních školách nejčastěji setkávají. Praktická část se opírá především o kvantitativní výzkum a analýzu získaných dat na Střední zahradnické škole Rajhrad. Data byla sbírána prostřednictvím dotazníků, které byly určeny pro pedagogy vzdělávající žáky s PAS. K naplnění stanovených cílů byla dále použita metoda rozhovoru, a to

s vedoucí SPC Mgr. Zuzanou Žampachovou. Rovněž byl proveden rozhovor s asistentkami pedagoga, které mají se vzděláváním žáků s autismem osobní zkušenosti. Osobně se domnívám, že poskytnuté údaje pomohou k lepší orientaci v této problematice.

Cílem této bakalářské práce bylo vytvořit příručku pro pedagogické pracovníky, ale i pro ty, kterým není život handicapovaných lhostejný. Poskytne základní informace, cenné rady a doporučení všem, kteří chtějí nahlédnout pochopit a porozumět světu autistů a vytvořit jim takové podmínky, aby se i oni v naší společnosti cítili bezpečně a prožili plnohodnotný život. Příručka by se měla stát důkazem, že vzdělávání dětí žáků a studentů s PAS má v naší společnosti velkou platnost a práce s těmito jedinci si zaslouží naši pozornost a úctu.

2 Cíle bakalářské práce

Hlavním cílem mé bakalářské práce je informovat veřejnost o možnostech vzdělávání jedinců s PAS. Na základě studia odborné literatury a školské legislativy budu porovnávat jednotlivé názory autorů na výchovně vzdělávací proces jedinců s PAS.

Cílem je zjistit jaká poradenská zařízení mohou jedinci s PAS navštěvovat, a jaká je současná situace v poskytování poradenských služeb a péče o jedince s PAS v Jihomoravském kraji.

Cílem je odhalit a definovat problémy, které učitelé a pedagogičtí pracovníci mohou řešit při integraci a vzdělávání jedinců s PAS na střední škole. Na základě zjištěných informací bude vytvořena příručka pro všechny pedagogické pracovníky, kteří se podílí na výchově a vzdělávání jedinců s PAS.

Cílem je vytvořit příručku na základě zkušeností odborníka ze SPC, který poskytne cenné rady začínajícím i stávajícím učitelům, kteří se při vzdělávání jedinců s PAS ocitnou ve slepé uličce a nebudou vědět jak dál.

2.1 Cíle teoretické části práce

Hlavním cílem teoretické části je formulovat možnosti vzdělávání jedinců s poruchou autistického spektra, na základě studia odborné literatury a školské legislativy. Cílem je také porovnat, jednotlivé názory autorů na výchovně vzdělávací proces jedinců s PAS, rovněž blíže charakterizovat problematiku autismu.

Dílčím cílem je:

- **popsat** historické aspekty, které vedly k současným možnostem vzdělávání jedinců s PAS v České republice,
- **informovat** o tom, jaká je současná situace v poskytování péče a poradenských služeb pro jedince s PAS, rovněž zjistit, jaká poradenská zařízení mohou jedinci s PAS v Jihomoravském kraji navštěvovat,
- **charakterizovat** inkluzivní vzdělávání jedinců s PAS a definovat jaké speciální vzdělávací potřeby žáci s PAS při vzdělávání používají,
- **rozebrat** jednotlivé principy práce při vzdělávání jedinců s PAS.

2.2 Cíle praktické části práce

Hlavním cílem praktické části je na základě definovaných problémů které řeší učitelé a pedagogičtí pracovníci při integraci a vzdělávání jedinců s PAS na běžné střední škole vytvořit příručku pro všechny pedagogické pracovníky, kteří se podílí na výchově a vzdělávání žáků s PAS na střední škole.

Dílčím cílem je:

- **zjistit** na základě dotazníkového šetření jednotlivé názory učitelů, kteří vzdělávají žáky s PAS na střední škole,
- pomocí rozhovoru **zjistit** názory asistentů pedagoga na vzdělávání žáků s PAS na střední škole,
- **zkonzultovat** s odborníkem ze SPC zjištěné výsledky při řešení problémových situací, které mohou při vzdělávání žáků s PAS na střední škole nastat,
- **vytvořit** na základě zjištěných informací z dotazníků a rozhovorů příručku pro učitele a pedagogické pracovníky, kteří se podílí na výchově a vzdělávání jedinců s PAS.

3 Materiál a metodika zpracování

3.1 Materiál a metodika zpracování teoretické části práce

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části a to na teoretickou a praktickou. Teoretická část je zaměřena na studium a řešení problematiky týkající se vzdělávání žáků s poruchou autistického spektra na střední škole. V rámci studia a podrobnějšího zkoumání dané problematiky byla vyhledána odborná literatura, kterou lze najít v kapitole **Seznam použité literatury**. Do odborné literatury byly zahrnuty publikace vážených autorů a odborníků v oblasti autismu a vzdělávání. Byl rovněž proveden průzkum literárních zdrojů jak v české tak i v zahraniční literatuře. Materiálem pro zpracování teoretické části byly nejen odborné publikace ale také legislativa, normy či internetové zdroje.

Všechny literární zdroje byly vypůjčeny z knihovny Matěje Josefa Sychry ve Žďáře nad Sázavou a z Moravské zemské knihovny v Brně.

Na základě studia odborné literatury a dostupných elektronických zdrojů byla provedena analýza získaných informací. Dále bylo provedeno srovnávání a syntéza teoretických poznatků z citovaných odborných zdrojů.

3.2 Materiál a metodika zpracování praktické části práce

V praktické části je realizován vlastní průzkum, následné vyhodnocení a analýza zjištěných výsledků. Praktická část bakalářské práce představuje tři dílčí výzkumná šetření. Využívána byla zejména metodologie kvantitativního výzkumu, díky kterému bylo možné provést rozbor dané problematiky. Hlavní část práce tvoří popisné statistiky. K získání dat byl zvolen anonymní dotazník sestaven z 25 položek, byl distribuován v písemné podobě 29 učitelům, kteří vzdělávají žáky s PAS na Střední zahradnické škole (SZaŠ) Rajhrad, Masarykova 198. Dotazníky vyplnilo pouze 11 respondentů.

Analytickou jednotkou první části šetření byly pedagogové ze SZaŠ Rajhrad. Druhá část výzkumu se opírala o kvalitativní výzkum a měla charakter rozhovoru, přičemž analytickou jednotkou byla Mgr. Zuzana Žampachová, speciální pedagog ze SPC v Brně Štolcova. Třetí část výzkumného šetření měla charakter rozhovoru, analytickou jednotkou této části byly asistentky pedagoga, které se žákům s PAS věnují, pomáhají jim při vzdělávání.

Po sběru dat bylo provedeno třídění a analýza důležitých odpovědí. Pro analýzu a interpretaci dat bylo zvoleno otevřené kódování, které se věnuje hlubšímu

porozumění získaných informací z přepisů rozhovorů či audiovizuálních nahrávek. Pro zpracování údajů byla vytvořena datová matice. Výsledky průzkumného šetření byly zpracovány prostřednictvím programů Microsoft Word a Microsoft Office Excel 2007 do tabulek a kruhových grafů. Data uvedena v jednotlivých tabulkách a grafech byla doplněna odbornými komentáři a závěry vycházející z průzkumného šetření.

Záměrem výzkumného šetření bylo zjistit dostatečné množství informací, aby na jejich základě mohla být vytvořena příručka pro všechny pedagogické pracovníky vzdělávající žáky s PAS.

4 Vzdělávací systém České republiky

Vzdělávání je klíčem k porozumění, je cestou jak se jedinec s poruchou autistického spektra může začlenit do naší společnosti. Je bránou k tomu, aby jedinci s autismem našli dobré zaměstnání a mohli tak prožít nezávislý a plnohodnotný život.

V této kapitole se budeme opírat o znění školského zákona České republiky, rovněž společně s odborníky budeme zjišťovat jaké typy a stupně škol jsou určeny pro děti, žáky a studenty s PAS. I přesto, že potřeby vzdělávání těchto jedinců jsou nám známy, je pořád co zlepšovat, v praxi se vyskytují mezery, které je potřeba zaplnit.

4.1 Obecné pojetí vzdělávacího systému

Počátky vzdělávání jedinců s PAS jsou spojeny s rokem 2001, kdy vznikl *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, tzv. Bílá kniha*. (B. Bazalová, 2012).

Nyní společně s B. Bazalovou (2012, s. 82) zmiňují J. A. Komenského, „*který hájil nutnost vzdělávat všechny děti bez výjimky*.“ V České republice je zaručeno právo na vzdělávání také dětem, žákům a studentům s PAS, a to od předškolního do vysokoškolského vzdělávání. Toto právo je vymezeno v *Zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*. Jsou zde také vymezeny „*zásady a cíle vzdělávání, vzdělávací programy, organizace, průběh základního vzdělávání, podmínky vzdělávání a blíže se věnuje jednotlivým stupňům vzdělávání*“ (B. Bazalová, 2012, s. 146).

Paragraf 16 školského zákona se zabývá vzděláváním dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. V tomto paragrafu je přesně stanoveno „*kdo je dítětem, žákem nebo studentem se specifickými vzdělávacími potřebami*“, jak uvádí B. Bazalová (2012, s. 147). V České republice jsou jedinci s PAS vzděláváni dle *Vyhlášky 73/2005 Sb., „ve školách hlavního vzdělávacího proudu, ve školách samostatně zřízených pro žáky se zdravotním postižením, kombinací způsobu uvedených v prvních dvou bodech, v rámci jiného způsobu plnění povinné školní docházky, který je stanoven zákonem*“ B. Bazalová (2012, s. 163).

4.2 Předškolní vzdělávání

V předškolním vzdělávání je učitel často prvním, kdo pojme podezření, že se může jednat o autismus. Právě toto období je pro rozpoznání a určení správné diagnózy

stěžejní. Děti s PAS ve věku od 3 do 6 let mohou navštěvovat vzdělávací instituce, kterými jsou mateřské školy, mateřské školy zřízené pro děti se zdravotním postižením nebo také přípravný stupeň základní školy speciální.

Děti se vzdělávají podle Rámcově vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV). K. Smolíková (2004, s. 38) uvádí „že jedincům s autismem či více vadami má být zajištěno osvojování specifických dovedností zaměřených na sebeobsahu; vzdělávací prostředí by mělo být klidné a pro děti podnětné; měla by být zajištěna přítomnost asistenta pedagoga; počet dětí ve třídě by měl být snížen a měly by být využívány vhodné kompenzační pomůcky.“

Při vzdělávání jedinců s PAS je důležité, aby pedagog, který pečuje o toto dítě, měl dostatek znalostí v problematice PAS a dokázal spolupracovat nejen s odborníky, ale i s rodinou dítěte. Pedagogové by měli využívat odpovídající metody a formy práce vycházející z individuálních vzdělávacích potřeb dětí s autismem.

4.3 Základní vzdělávání

Při zařazení jedince s autismem do základní školy je zásadní, aby škola i pedagogové byli připraveni k přijetí tohoto jedince. Základním předpokladem úspěšného vzdělávání je především vnímat odlišnosti žáka a snažit se pochopit zvláštnosti v jeho chování.

Systém vzdělávání žáků s PAS v základní škole je ovlivněn řadou faktorů. Nejdůležitější faktor, který ovlivňuje vzdělávání je samotná diagnóza. B. Bazalová (2012, s. 280) uvádí, že je při vzdělávání těchto jedinců rozhodující i „míra symptomatiky, mentální postižení, nerovnoměrnost vývojového profilu, závažnost problémového chování a další přidružené poruchy.“ Jedinci s diagnózou PAS mohou podle B. Bazalové (2012, s. 169) navštěvovat „základní školu hlavního vzdělávacího proudu, základní školu zřízenou pro žáky se zdravotním postižením, s kombinací individuální, skupinové integrace a vzdělávání ve škole samostatně zřízené pro žáky se zdravotním postižením, domácí vzdělávání v rámci jiného způsobu plnění povinné školní docházky.“

V průběhu vzdělávání žáci s PAS získávají kompetence, které jsou pro jejich budoucí život důležité. Mezi kompetence B. Bazalová (2012, s. 352) zařadila „samostatnost, schopnost rozhodování, podřídit se pravidlům, funkční naplnění volného času a schopnost systematické přípravy na povolání.“ Cílem základního vzdělávání je nasměrovat a připravit žáka k profesnímu uplatnění, naučit ho v rámci jeho možností zvládnout sociální komunikaci a sociální chování vůči vrstevníkům i dospělým a vytvořit u něj takový motivační systém, který bude určující pro jeho další uplatnění.

4.3.1 Základní škola speciální

Institute, které jedinci s PAS nejčastěji navštěvují, jsou základní školy speciální, které podle B. Bazalové (2012, s. 171) poskytují osobám s autismem *„vzdělávání ve vhodně upravených podmínkách, a aby si při odborné speciálně pedagogické péči osvojovali základní vědomosti, dovednosti a návyky potřebné k orientaci v okolním světě, k dosažení maximální možné míry samostatnosti a nezávislosti na péči druhých osob a k zapojení do společnosti.“*

V základní škole speciální jsou žáci s PAS vzděláváni ve specializovaných třídách, nebo jsou individuálně integrováni do běžných tříd základních škol speciálních. Pro úspěšné vzdělávání žáků s PAS V. Čadilová, Z. Žampachová (2008) In B. Bazalová (2012, s. 172) považují především *„osobní nasazení a informovanost pedagoga, dostatečné personální obsazení (asistent pedagoga), uspořádání třídy, klima třídy a školy, fungující podpora školského poradenského zařízení atd.“* Při vzdělávání těchto jedinců, musíme mít stále na paměti cíle, kterých chceme s žáky dosáhnout.

V České republice existuje jedna základní speciální škola pro žáky s autismem, a to v Brně na ulici Štolcova 16. Česká republika a její nabídka speciálního školství, je dle B. Bazalové (2012) srovnatelná se vzděláváním jedinců s PAS v zahraničí (Německo, Velká Británie, Rakousko, Belgie aj.)

4.3.2 Základní škola praktická

V základních školách praktických mohou být jedinci s autismem podle B. Bazalové (2012, s. 294) vzděláváni dvěma způsoby a to: *„ve specializované třídě pro žáky s autismem nebo jsou integrováni do běžných tříd základních škol praktických.“* Třída, kterou navštěvují jedinci s PAS, by měla mít nejméně čtyři a nejvíce šest žáků. Výchovně-vzdělávací činnost zde zajišťují dva až tři pedagogičtí pracovníci, z nichž jeden je asistent pedagoga.

Žáci, kteří navštěvují tyto instituce, vyžadují rovněž podpůrná opatření, stejně jako žáci zařazení do základních škol speciálních. Využívají např. speciálních metod, postupů a forem při vzdělávání, ale také vytvoření speciálních učebních pomůcek, dále je také nutné upravit pracovní prostředí pro zdravý rozvoj jedince s autismem. Cílem vzdělávání žáků s PAS v základní škole praktické je podle V. Čadilové a Z. Žampachové (2008, s. 295) zejména *„příprava na praktický život a aktivní uplatnění v něm.“*

4.3.3 Speciální třídy pro žáky s PAS v základních školách

Další možností jak vzdělávat jedince s autismem je vytvoření malých tříd, které jsou uzpůsobeny tak, aby výuka byla co nejúčinnější, a přispěla k jejich rozvoji. Tyto „autitřídy“ jsou většinou umístěny ve větších školách.

„Když jsem se pak dostala do třídy pro děti s autismem, dalo se to vydržet a mé zoufalství bylo menší...Rodiče dětí s autismem by neměli posílat své děti do normálních škol, jejich utrpení a zoufalství vždy převáží případný zisk z dosaženého vzdělání“ (D. Williams, 2009, s. 136).

P. Howlin (2005, s. 148) nás seznamuje s výhodami a nevýhodami které přináší vzdělávání v autistických třídách. Výhodou je především to, *„že učitelé jsou specializováni na poruchu autistického spektra a mohou žákům připravit programy šité na míru. Jejich každodenní zkušenosti z každodenního kontaktu s postiženými jim pomáhají správně reagovat na problémy s chováním, minimalizovat rituální a nutkavé projevy, rozvíjet sociální a komunikační dovednosti, vytvářet optimální prostředí pro maximální rozvoj schopností a minimalizaci problémů.“* Další výhodou je také to, že je ve třídě méně žáků, což umožňuje učiteli více se zaměřit na individuální přístup k žákům. Nevýhodou specializovaných tříd je nedostatek vzdělávacích programů a nápodoba nevhodného sociálního chování. Proto P. Howlin (2005, s. 148) upozorňuje na to, že i přesto že děti s PAS mají odlišné projevy a schopnosti *„mají tendenci kopírovat nevhodné chování od svých vrstevníků a rodiče mají obavy z potenciálního rizika nových problémů.“*

4.4 Střední vzdělávání

Mnoho jedinců před přijetím na střední školu zná svoji diagnózu. Nicméně stále je zde otázka, na kterou jedinci s PAS musí najít tu správnou odpověď. Otázkou tedy je: Jak si vybrat střední školu, která bude vyhovovat mému handicapu? B. Bazalová (2012, s. 163) popisuje souhrn několika zásadních faktorů, které mají vliv při volbě správného způsobu vzdělávání a těmi jsou:

- *typ, projevy a hloubka poruchy autistického spektra,*
- *celková symptomatika postižení (přidružená postižení, celkový obraz),*
- *volba dítěte a zákonných zástupců,*
- *odborná posouzení a doporučení speciálně pedagogického centra,*
- *možnosti regionů,*
- *ochota a vstřícnost školy (zajištění asistenta pedagoga, pozitivní přístup pedagogů, finanční podpora a prostředky, snížený počet žáků ve třídě aj.)*

S výběrem střední školy mohou jedincům pomoci pedagogičtí pracovníci, školská poradenská zařízení a také rodiče. Před nástupem jedince na vybranou střední školu V. Čadilková, Z. Žampachová (2008, s. 354) doporučují, aby „pracovník poradenského pracoviště navštívil konkrétní střední školu, kam se žák hlásí, a dohodl s vedením školy podmínky přijímacího řízení.“ Dále považují za důležitý „osobní jednání s vysvětlením specifik uchazeče a konkretizaci podpůrných opatření, aby bylo zajištěno úspěšné zvládnutí průběhu přijímacího řízení.“ Rovněž doporučují rodičům, aby se s dítětem přišli několikrát podívat do školy, aby se žák mohl blíže seznámit s vedením školy, pedagogy, vybaveností a atmosférou celé školy.

Základem úspěšného absolventa je podle V. Čadilové a Z. Žampachové (2008) právě výběr střední školy. Ta by se měla shodovat s možnostmi a schopnostmi daného žáka. Měla by být volena s ohledem na budoucí uplatnění na trhu práce.

**„Nenáviděla jsem školu...děti nemohou nikomu říct, jak trpí, a to, že ukončíte a úspěchem školu, ještě neznamená, že vás lidé chtějí a že uplatníte svou kvalifikaci. I když mi bylo dovoleno ukončit školu s výborným prospěchem, nemohlo to vyvážit veškeré trápení, kterým jsem musela projít“
Donna Williams (2009, s. 36).**

B. Bazalová (2012, s. 173) uvádí instituce, ve kterých se mohou mladiství s autismem vzdělávat, a těmi jsou „střední školy hlavního vzdělávacího proudu, střední školy zřízeny pro žáky se zdravotním postižením nebo je vhodná kombinace individuální, skupinové integrace a vzdělávání ve škole samostatně zřízené pro studenty se zdravotním postižením.“

Na základě praktických zkušeností V. Čadilové, Z. Žampachové (2008) považují přechod studenta s autismem na střední školu, za problémový, zvláště proto, že probíhá v obtížném věku a tím je období puberty. Toto období u mnohých autistů doprovází velké problémy s chováním. Je to dáno zejména výraznými deficity v sociálním chování a v komunikaci, jak se svými vrstevníky, tak i s dospělými. Tyto vývojové nerovnosti vytváří hlubokou propast ve vztahu s vrstevníky, což vede k častým konfliktům, vzniku šikany, mnohdy také vyčlenění z kolektivu a neschopností navázat kontakt s okolím.

**„Učitelé předstírali, že mi rozumí, ale nebyla to pravda. Byla jsem vyděšená a bála jsem se chlapců i děvčat a všeho kolem...Byla jsem kopána, bita, ponižována vysmívána ostatními dětmi...“
Donna Williams (2009, s. 46).**

V naší republice zatím nevznikla žádná střední škola, která by se specializovala na problematiku PAS. Podle nejnovějšího průzkumu V. Čadilové a Z. Žampachové (2008) zjistily, že je v České republice na středních školách vzděláváno pouze malé procento studentů, proto je pro studium vhodnější praktická škola.

4.5 Vysokoškolské vzdělávání

Vysokoškolské vzdělání se netýká celého spektra PAS, jedná se především o jedince s Aspergerovým syndromem. Vysokou školu si tito jedinci volí podle svého zájmu a také podle možností, které vysoké školy studentům s tímto typem postižení nabízejí. Studenti s PAS, kteří mají specifické nároky na vzdělávání, mohou získat na vysokých školách podporu specializovaných středisek.

Dnes můžeme v Brně na Masarykově univerzitě potkat několik studentů s diagnózou PAS. Pro studenty s diagnózou PAS a pro studenty se specifickými vzdělávacími potřebami bylo na této univerzitě zřízeno „ Středisko Teirésias.“ Obdobná střediska jako má Masarykova univerzita můžeme najít také na Karlově univerzitě v Praze, Palackého univerzitě v Olomouci a na Mendelově univerzitě v Brně.

4.6 Děti s autismem v běžné škole

Pro mnohé autisty představuje vzdělávání jedinou cestu k tomu, jak se začlenit do „naší“ společnosti. P. Howlin (2005) klade důraz na skutečnost, že pokud má dítě schopnosti plnit požadavky běžné školy, je třeba těchto schopností využít, jinak se šance pro jeho budoucí život výrazně omezí.

Dnes odborníci spekulují nad tím, zda jedinci s postižením mají být vzdělávání se svými vrstevníky v běžných školách nebo mají být umístěni do škol speciálních. To, zda je vhodné jedince integrovat či nikoliv, je velmi individuální. Záleží vždy na každém dítěti, jeho schopnostech, potřebách a také na hloubce a charakteru postižení.

Klíčovou otázkou při vzdělávání jedinců s autismem není to, jestli je lepší jedince separovat či integrovat. Podle P. Howlin (2005, s. 144) bychom se měli spíše zamyslet nad tím, „*co můžeme udělat pro to, aby vzdělávací systém zajistil všechny sociální, emocionální a vzdělávací potřeby.*“ Poslední výzkum, který se zaměřil na vzdělávání jedinců s autismem, prokázal, „*že děti s autismem nejlépe prospívají v takovém prostředí, které je dobře strukturované, nabízí individuální vzdělávací programy, výukové cíle jsou jasné a srozumitelné dítěti i učiteli a jsou modifikovány podle potřeb a schopností dítěte*“ s tím také souhlasí (P.Howlin, M.Rutter, 1989).

Práce s autisty v běžné škole vyžaduje trpělivost a hlavně pečlivě strukturovanou výuku. Zásadní roly zde hraje i uspořádání a vybavenost třídy hračkami či jinými metodickými pomůckami.

5 Vzdělávání jedinců s PAS

V této části se zaměříme na to, jak lidem s PAS život v naší společnosti přiblížit tak, aby se zde necítili jako cizinci v zemi s naprosto neznámým jazykem, jinou kulturou a odlišnými hodnotami. Aby se lidé s autismem cítili bezpečně v naší společnosti, je třeba jim pomoci se v něm vyznat, proto se blíže seznámíme s principy, které se využívají při práci s těmito jedinci. Uvedeme způsoby, metody a terapie, které pomáhají lidem s PAS nejen při vzdělávání ale i při řešení každodenních situací.

Jedinci trpící autismem mají kvůli svým deficitům a pomalejšímu vývoji ztíženou cestu ke vzdělání, proto jsou tu asistenti pedagoga, kteří pomáhají těmto jedincům v procesu edukace. Dále se pro tyto jedince vytváří IVP, který jim tento proces zpříjemní a usnadní.

5.1 Historické aspekty vzdělávání žáků s PAS

Počátek vzdělávání jedinců s PAS je zaznamenán v roce 1973. Tehdy se spojilo několik odborníků, kteří chtěli hlouběji prozkoumat problematiku týkající se autismu. Jedním z nich byla lékařka - psychiatrička Růžena Nesnídalová, která díky své knize „Extrémní osamělost“ dokázala zaujmout, informovat a přiblížit odborné i laické veřejnosti problematiku PAS. Právě ona byla jednou z nejvýznamnějších osobností, které dokázali změnit pohled společnosti na autismus. V. Čadilová, Z. Žampachová et al. (2012).

Dalším pozitivním zlomem byl rok 1989. Změna politického klimatu napomohla vzniku občanského sdružení „AUTISTÍK“. Sdružení vzniklo díky rodičům dětí s PAS, získalo rovněž podporu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy ČR. Hlavní představitelkou byla Miroslava Jelínková, která je matkou dcery s autismem. Přeložila několik publikací s tematikou autismu a propojila Českou republiku se zahraničními odborníky specializujícími se na autismus jako např. Eric Schopler, Margaret Lansigová a Theo Peeters B. Bazalová (2012, 91). Právě oni dokázali díky svým přednáškám předat nové informace a užitečné rady o problematice autismu.

V 90. letech rodiče dětí s autismem vnesly požadavek, aby vznikly speciální třídy pro takto postižené děti. Přání rodičů bylo vyslyšeno. Ve školním roce 1993/1994 vznikla první oficiálně zřízená třída pro žáky s autismem a to při tehdejší Pomocné škole v Chotouňské ul. v Praze 10. Během dalších let na území České republiky vznikaly nové třídy pro jedince s autismem, ale nebyl zde dostatek proškolených speciálních pedagogů, kteří by zajistili kvalitní vzdělávání svěřeným dě-

tem. Na základě těchto nedostatků ve vzdělávání pedagogických pracovníků se v roce 1997 rozhodlo sdružení AUTISTIK a Nadace Dětský mozek ve spolupráci s Central European Educational Center for Autism zorganizovat jednoletou stáž v Budapešti. Cílem stáže bylo speciální pedagogy a psychology seznámit s metodikou strukturovaného učení a diagnostikou autismu V. Čadilová, Z. Žampachová et al, (2012). I tyto události se staly základním kamenem vzdělávání jedinců s PAS, umožnily učitelům získat nové znalosti v diagnostice a problematice autismu. Daly možnost učitelům snadněji a rychleji proniknout do problematiky autismu V. Čadilová, Z. Žampachová et al, (2012) M. Vocilka (1994).

Koncem 20. Století byl zaznamenán výrazný nárůst počtu dětí, kterým byl diagnostikován autismus. Proto se v roce 2000 za pomoci rodičů a odborníků podařilo založit K. Thorové, Z. Žampachové a Martinu Polenskému Asociaci pomáhající lidem s autismem (APLA). „*Posláním této organizace je poskytovat lidem s autismem takovou podporu, aby mohli žít, pracovat a vzdělávat se v běžném prostředí*“ V. Čadilová, Z. Žampachová (2008, s. 91). APLA Praha dnes spojuje odborníky, kteří poskytují jedincům s PAS komplexní služby na té nejlepší úrovni.

MŠMT ČR v roce 2001 pověřeno 14 krajských koordinátorů, kteří zajišťují poradenskou službu a péči o jedince s autismem. Jejich úkolem je také evidovat počet žáků s PAS a specifikovat míru jejich speciálně pedagogických potřeb. Rovněž v roce 2003 MŠMT vytvořilo projekt Poradenské služby pro klienty s autismem a poruchou autistického spektra B. Bazalová (2012). V současné době vznikají nová sdružení, která jsou zaměřena na pomoc a podporu rodin jedinců s autismem. Snaží se propojit „náš“ a „jejich“ svět.

5.2 Poradenství a diagnostika

Ve chvíli, kdy rodiče zjistí, že vývoj jejich dítěte není v pořádku, hledají proč tomu tak je. Mnohdy ani netuší, že se vydali na náročnou cestu plnou různých překážek a slepých uliček. Do jejich mysli se vkrádá spousta otázek: „Co je s dítětem v nepořádku? Jedná se o poruchu autistického spektra? Pokud ano, co to znamená? Co můžeme očekávat v budoucnosti? Jak můžeme dítěti pomoci?“, (K. Thorová, 2006, s. 16). Otázky tohoto typu si pokládá stále více rodičů, kteří mají podezření, že jejich dítě je autista. Právě pedagogové, psychologové, pediatři by měli být těmi, kteří pomohou rodičům nalézt odpovědi na tyto otázky. Mohou tedy navštívit specialisty a odborníky na diagnostiku, která se provádí ve specializovaných zařízeních (B. Bazalová, 2012). V Brně se mohou rodiče v oblasti diagnostiky obrátit na speciální pedagogická centra určena přímo pro děti s mentálním postižením, více vadami či autismem. Jsou to „*SPC Sekaninova (především pro děti s lehkým*

mentálním postižením) a SPC Ibsenova (především pro děti se středně těžkým a hlubokým mentálním postižením) a také jediné SPC v Brně, které se specializuje na problematiku PAS a tím je SPC Štolcova“ B. Bazalová (2012, s. 63).

Mezi nejznámější systémy, které se používají při diagnostikování jedinců s autismem M. Bartoňová, B. Bazalová, J. Pipeková (2007, s. 136 srov., S. Richman, 2006, s. 7) považují „10. revizi Mezinárodní statistické klasifikace nemocí (MKN- 10, ICD- 10) a Diagnostický a statistický manuál (DSM).

B. Bazalová (2012, s. 61) nám předkládá určitá kritéria, na která nesmíme při správném stanovení diagnózy zapomenout, a těmito jsou:

- **komplexnost** (zaměřuje se na všechny oblasti),
- **týmová spolupráce** (pediatr, neurolog, foniatr, genetik, psychiatr, psycholog, speciální pedagog, logoped, sociální pracovník, rodič, učitel),
- **individuální přístup,**
- **dynamika** (stav se vyvíjí a není konečný, třeba provádět rediagnostiku).

Na základě dlouholetých zkušeností s jedinci s autismem K. Thorová (2006, s. 284) upozorňuje na to, že se PAS poruchy mohou často zaměňovat s jinými poruchami a těmi mohou být (těžká mentální retardace, schizofrenie, ADHD, elektivní mutismus, specifické vývojové poruchy řeči, paranoidní porucha osobnosti, deprese, sociální deprivace a mnoho dalších).“ Také jednotlivé projevy autismu se mohou natolik prolínat, že je až nemožné určit, o kterou formu autismu jde. Aby nedocházelo k stanovení špatné, či nepřesné diagnózy je důležité zmínit diferenciální diagnostiku, která autismus odliší od jiného typu poruchy. Obecně platí, „že čím širší je povědomí a čím hlubší jsou vědomosti o poruchách autistického spektra, tím stoupá pravděpodobnost časné a správné diagnózy.“ (K. Thorová,2006, s. 261)

5.2.1 Pedagogická diagnostika

Pedagogická diagnostika je dlouhodobý proces, který musí respektovat všechny systémy, které vývoj jedince ovlivňují.

O. Zelinková (2007, s. 12) považuje pedagogickou diagnostiku za „komplexní proces, jehož cílem je pozorování, posuzování a hodnocení vzdělávacího procesu a jeho aktérů. Zaměřuje se na složku **obsahovou**, tj. zjišťování dosažené úrovně vědomostí, dovedností, a návyků, a **procesuální**, tj. jakým způsobem proces výchovy i vzdělávání probíhá, jak ovlivňuje žáka.“ Kromě toho zkoumá i emocionální úroveň žáka. Tyto informace doplňuje „anamnestickými údaji o dítěti, o rodině, též diagnostika práce učitele, použitých metodických postupů. Součástí pedagogické diagnostiky je rovněž hodnocení a klasifikace.

5.2.2 Speciálně-pedagogická diagnostika

V. Čadilová, Z. Žampachová (2008, s. 87) se zamýšlí nad počátky speciálně pedagogické diagnostiky, uvádí že „*historii speciálně pedagogické diagnostiky, resp. PAS v pravém slova smyslu je možné datovat až od počátku devadesátých let minulého století.*“ Důležitým rokem, který je spojován s rozvojem diagnostiky v naší republice, je rok 1994. V tomto roce byl do České republiky dovezen manuál pro diagnostiku dětí s PAS.

Velice ceněný byl dovezený materiál z roční stáže v Budapešti, který se stal alfou a omegou ve speciálně-pedagogickém přístupu k dětem s PAS v ČR. V. Čadilová a Z. Žampachová (2008, s. 89) se shodují na tom, že „*součástí speciálně pedagogické diagnostiky není jen stanovení vývojové úrovně dítěte, ale také hodnocení chování, které je u dětí s autismem výrazně odlišné od chování jejich vrstevníků.*“ Speciálně-pedagogické vyšetření, může probíhat buď ambulantně v SPC, nebo v terénu (ve škole, v rodině apod.). Hlavním úkolem je stanovit aktuální schopnosti a dovednosti žáka, zjistit jeho silné a slabé stránky. Následně se zjištěné výsledky vyšetření zohlední v doporučení, které pomůže žákovi v dalším vzdělávání. Jedná se např. o redukci učiva, zkrácení délky vyučování, podporu asistenta pedagoga, motivaci, vizuální podporu, strukturalizaci a řadu dalších opatření dle potřeb klienta (www.autistickaskola.cz).

5.3 Poradenská zařízení

5.3.1 Speciálně pedagogické centrum

Speciální pedagogická centra (dále SPC) za krátkou dobu dokázala získat své místo ve školské soustavě. Dnes je můžeme zařadit mezi speciální školská zařízení, která se specializují na určitý typ zdravotního postižení. SPC pracují se smyslově, tělesně nebo mentálně postiženými dětmi a mládeží, rovněž s dětmi s vadami řeči, případně i pro děti a mládež s kombinovanými vadami. Zpravidla jsou zřizována při speciálních školách. Centra poskytují poradenské služby školám, školským zařízením, ústavům, rodinám postižených dětí apod. (L. Novosad, 2000). Hlavními úkoly SPC je depistáž, odborná diagnostika a poradenství pro rodiny i pro pedagogy pracující s žáky s PAS, stejně jako komplexní a pravidelná práce s těmito žáky.

V Jihomoravském kraji bylo díky Odboru školství v roce 2004 zřízeno SPC pro děti, žáky a studenty s PAS, tehdy jako součást zvláštní školy na ulici Štolcova, nyní SPC při Základní škole, Brno, Štolcova 16. Dnes v Jihomoravském kraji koordinátorka Zuzana Žampachová (B. Bazalová, 2012, s. 92).

5.3.2 Pedagogicko-psychologické poradny

Tyto instituce jsou podle L. Novosada (2000, s. 101) jedny z nejznámějších „*poradenských zařízení zaměřené na problematiku výchovy a vzdělávání dětí a mládeže. V poradně se klientům věnuje psycholog, speciální pedagog a sociální pracovník.*“ Pedagogicko-psychologické poradny (PPP) poskytují konzultace rodičům, zákonným zástupcům, školám, třídním učitelům, či dětem a mladistvým do 15 let. V pedagogicko-psychologických poradnách se setkáváme s řadou problémů, se kterými nás seznamuje L. Novosad (2000, s. 102) a těmi jsou především „*vyšetření školní zralosti, zabezpečení výchovy a vzdělávání dětí a mládeže s postižením, posouzení vhodnosti integrace nebo zařazení do speciální školy, diagnostikování a reedukace specifických vývojových poruch učení, poruchy vývoje osobnosti, poruchy chování, poruchy komunikace řešení komplexní problematiky školního neprospěchu a volbou povolání.*“

Je však důležité, aby již zmíněné subjekty spolupracovali, protože v praxi si mohou předávat cenné rady a zkušenosti, které pomohou řešit problémové situace každého jedince.

Cílená práce poradenského pracoviště pro děti, žáky a studenty s PAS je uvedena ve Vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Žákům s PAS jsou určeny především služby speciálně pedagogických center zaměřených především na jedince s PAS nebo na žáky s mentálním postižením, popřípadě kombinovaným postižením. Mezi poradenské pracovníky na školách patří výchovný poradce a školní metodik prevence, také školní psycholog a školní speciální pedagog.

5.4 Speciální vzdělávací potřeby žáků

Od roku 1989 se na území České republiky mohou vzdělávat i děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami. V. Lechta (2010, s. 170) uvádí školský zákon č. 561/2004 Sb., §16 který stanovuje, že „*za žáky se specifickými vzdělávacími potřebami se považují žáci se zdravotním postižením - tělesným, zrakovým, sluchovým, mentálním, s poruchou autistického spektra (PAS), s narušenou komunikační schopností (NKS), souběžným postižením více vadami a specifickými poruchami učení (SPU) nebo chování, žáci se zdravotním znevýhodněním, žáci se sociálním znevýhodněním a žáci nadaní a mimořádně nadaní.*“

Ředitelé škol mají dle Vyhlášky MŠMT (č. 73/2005 Sb., o vzdělávání žáků a studentů se specifickými vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných) právo zřídit funkci asistenta pedagogie ve třídě, kde se podle

V. Lechty (2010, s. 170) „vzdělává žák se specifickými vzdělávacími potřebami, v případě dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením a znevýhodněním je nezbytné vyjádření školského poradenského zařízení.“ Také jedinci se zdravotním postižením mají právo „bezplatně užívat při vzdělávání speciální učebnice, speciální didaktické a kompenzační pomůcky poskytované školou aj.“

Míru speciálně vzdělávacích potřeb podle V. Čadilové, Z. Žampachové et al. (2012, s. 33) můžeme najít v Katalogu posuzování míry speciálních vzdělávacích potřeb. Jeho cílem je „dát poradenským pracovníkům SPC nástroj, kterým stanoví míru ztráty funkčních schopností žáka a na jehož základě doporučí taková podpůrná opatření, která zajistí efektivní vzdělávání žáka. Shrnuje diagnostické metody, postupy a nástroje užívané ve SPC.“ Již zmíněný katalog se opírá o „Mezinárodní klasifikaci funkčních schopností, disability a zdraví.“

V centru pozornosti edukačního procesu, by mělo stát vždy samotné dítě, žák či mladistvý. Je proto vhodné, aby se zvýšila potřebná péče o tyto jedince, a to jak o nadprůměrně nadané tak i o ty, kteří mají určité handicap.

5.5 Inkluzivní vzdělávání jedinců s PAS

Na mezinárodní konferenci ve Španělsku roku 1994 byl odstartován inkluzivní proces vzdělávání, který je preferovaným způsobem vzdělávání jedinců se speciálními vzdělávacími potřebami v Evropských zemích. Tento proces se řídí tím, že každé postižené či jinak handicapované dítě má stejná práva a šance na vzdělávání jako kdokoliv jiný. Práva těchto jedinců můžeme najít v zákoně č. 561/2004 Sb.,(V. Lechta, 2010, s. 169).

Mezi principy inkluzivního vzdělávání podle B. Bazalové (2012, s. 35) patří „naučit děti žít spolu, učit se reagovat na různé potřeby svých vrstevníků. Postupným začleňováním umožňuje žákům s handicapem podílet se na životě a práci podle svých možností a schopností s potřebnou mírou podpory. Proces inkluze zajišťuje rovný přístup pro všechny bez ohledu na zdravotní nebo sociální postižení či znevýhodnění s přiměřenou mírou podpory od předškolního až po vysokoškolské vzdělávání.“

I přesto že máme zákony, které stanovují jak k jedincům s postižením přistupovat, že mají stejná práva jako intaktní populace, ještě spoustu lidí nepochopilo. Podle B. Bazalové (2012, s. 36) naše společnost není dosud připravena akceptovat handicapované jedince, a proto zmiňuje že „důležitou roli v tomto procesu hraje fakt, že společností jsou přijímáni lépe lidé s viditelným handicapem, než ti, jejichž handicap je na první pohled skryt.“

Inkluzivní způsob vzdělávání klade také vysoké nároky na samotné pedagogy, kteří se musejí přizpůsobit novým podmínkám, což není vždy jednoduché. Školská legislativa ČR plně podporuje tuto formu edukace a začleňování žáků s PAS

do hlavního vzdělávacího proudu. Aktuální otázkou je, jak dosáhnout co nejefektivnější výuky pro všechny. Nad touto otázkou se zamýšlí B. Bazalová (2012, s. 134), která díky své dlouholeté praxi uvádí „*stává se, že spolužáci nebo také jejich rodiče často žáka s postižením nepřijmou, a to z nejrůznějších důvodů: nedostatku informací o daném postižení, nepochopení.*“ Z těchto důvodů zde velice zásadní roli sehrává právě pedagog, který musí mít dostatek informací o daném postižení. Dalším důležitým faktorem pro úspěšné inkluzivní vzdělávání je praxe pedagoga a jeho zkušenosti se vzděláváním jedinců se speciálními vzdělávacími potřebami.

Abychom předešli pochybnostem, které jsou spojeny s podivnými a pro ostatní žáky nepochopitelnými způsoby chování, je podle B. Bazalové (2012, s. 43) velice důležité v okamžiku integrace jedince s PAS „*vysvětlit všem dětem ve třídě, proč se jejich spolužák chová tak podivně a současně zajistit přiměřené reakce dětí vůči integrovanému žákovi, je třeba se žáky pravdivě a srozumitelně hovořit o spolužákově handicapu.*“ Jestliže ostatní žáky neseznámíme s danou situací, mohou být žáci s autismem díky svým deficitům v oblasti komunikace a sociálního chování vyčleněni z kolektivu, a proto je podstatné rozhovor naplánovat hned na začátku školního roku. Samozřejmě nesmíme zapomenout informovat i rodiče ostatních žáků ve třídě o tom jaké jsou projevy autismu, aj.

5.6 Principy práce při vzdělávání jedinců s PAS

Poruchy autistického spektra jsou natolik variabilní, že nelze přesně určit metodu, která je pro všechny jedince s autismem tou nejlepší. Nelze tedy počítat s tím, že to, co je vhodné pro jednoho autistu, je vhodné i pro ostatní. Při výběru správné intervence je důležité přihlídnout k individuálním zvláštnotem každého žáka a také ke specifickým projevům poruchy (B. Bazalová, 2012).

Základním předpokladem jakékoli práce s žáky s autismem ale i s žáky s mentálním postižením tvoří strukturované učení. Je to ověřený vzdělávací program používaný jak v České republice, tak i v zahraničí. Struktura vycházející z tohoto programu má pro jedince s PAS jasná pravidla a řád, který jim dává pocit bezpečí a jistoty (V. Čadilová, Z. Žampachová (2008).

Aby mohla být intervence a vzdělávání jedinců s PAS přiměřená a smysluplná, B. Bazalová (2012, s. 26) považuje za velmi důležité především „*stanovit reálné priority, které zohlední deficity ve vývoji dítěte s PAS a současně nastaví její směr.*“ Proto je vhodné používat metodiku strukturovaného učení souběžně ve škole a doma.

Proč tedy při vzdělávání jedinců s PAS používat právě strukturované učení? Na to odpoví V. Čadilová, Z. Žampachová et al. (2012, s. 52, 53) a to tak, že nás seznámí s výhodami strukturovaného učení, kterými jsou:

- vychází z moderních vědeckých poznatků a z porozumění teoretickým východiskům vývojových poruch, respektive poruch autistického spektra,
- vychází z hodnocení vývojové úrovně dítěte, ale také z jeho osobnostních charakteristik, a tím se stává vysoce individuální,
- vzhledem k tomu, že intervence vychází z hodnocení, jsou i specifické metody a přístupy na tomto hodnocení založeny,
- postupně dochází ke snížení kognitivních deficitů, které jsou zapříčiněny poruchou autistického spektra,
- současně využívá silných stránek vývoje těchto dětí,
- pomocí motivace je možné budovat přiměřené chování a současně odbourávat projevy nevhodného chování,
- zavedení principů strukturovaného učení zvyšuje flexibilitu myšlení a chování dítěte a umožňuje aktivní generalizaci získaných dovedností,
- efektivní uplatňování metodiky strukturovaného učení se opírá o úzkou spolupráci s rodinou, kterou považuje za nezbytnou,
- dává optimistický pohled na efektivitu výchovy a vzdělávání dětí s PAS. (V. Čadilová, Z. Žampachová, 2008)

Metodika má svá specifika a určitá pravidla, která je nutno dodržovat, proto V. Čadilová a Z. Žampachová et al. (2012, s. 53) uvádí „pravidlo zleva doprava“ a „shora dolů.“ Dále V. Čadilová, Z. Žampachová, (2008, s. 29) poukazují na to, že dobré zvládnutí těchto pravidel umožní jedincům s PAS „lepší pochopení vlastního těla, zvýší se jejich schopnost porozumět instrukcím, usnadní jim to organizaci pracovních činností, zvýší schopnost předvídatelnosti v čase i prostoru a umožní jim aktivnější učení se novým dovednostem.“ Již zmíněná metodika strukturovaného učení je také založena na třech principech, a těmi jsou individualizace, strukturalizace a vizualizace.

5.6.1 Individualizace

Individualizace podle V. Čadilové a Z. Žampachové (2008, s. 30) znamená, že „individualizace s sebou nese nejen individuální volbu metod a postupů, ale také individuálně volené úlohy, individuálně upravené prostředí a individuální formy vizuálních pobídek, komunikace a motivace.“

Podle V. Čadilové a Z. Žampachové et al. (2012, s. 53) „princip individualizace zajišťuje poznání potřeb konkrétního jedince, individuální volbu metod a postupů při

vzdělávání a řešení jeho problémů.“ Tento princip by neměl být podceňován a to proto, že „při vzdělávání dítěte s PAS je třeba mít na mysli individuální přístup i v nejmenších detailech.“ Pokud se nebudeme pečlivě zabývat těmito detaily a nebudeme respektovat jejich důležitost, může být i výborně připravená intervence neúspěšná.

5.6.2 Strukturalizace

Jedinci s PAS mají hluboké deficity a těmi jsou podle L. Pastierikové (2013, s. 89) především „neschopnost analyzovat situace, řídit práci a volný čas, třídít informace na důležité a méně podstatné, neschopnost porozumět abstraktním pojmům a emocím, zaměření pozorování na detaily na úkor celku.“ Tyto deficity u jedinců s PAS vyvolávají „zmatek, který mnohdy vyústí ve stres, pocity bezmoci, úzkosti, problémovému chování či stereotypii.“

Proto, abychom jedince s autismem co nejvíce ochránili před těmito negativními pocity, je důležitá strukturalizace, protože podle V. Čadilové, Z. Žampachové et al. (2012, s. 53) jedinci s autismem „vyžadují kompenzaci ve formě rozfázování, rozčlenění prostoru, času i jednotlivých činností. Pomocí jednoznačně viditelného uspořádání prostředí, času a jednotlivých činností umožníme jedinci s PAS lépe se orientovat v čase a prostoru, pružněji reagovat na změny a odpovědět si na otázky **Kdy, kde, co, jak, jak dlouho, proč?** Pokud je jedinec schopen sám si na tyto otázky odpovědět, nedostává se do stresu, nepropadá panice, jeho chování je přiměřené bez projevů afektivity a agresivity vůči okolí i sobě samému.“

Struktura prostoru

Časté změny a nestálost prostředí, ve kterém se jedinec s PAS ztrácí, ve kterém nedokáže předvídat, co ho čeká, u něj může vyvolat pocit frustrace, selhávání a ztrátu samostatnosti i při jednoduchých činnostech.

Prostředí by proto mělo být upraveno tak, aby jedinec přesně věděl, na kterém místě pracuje, kde se hraje, a kde si může odpočinout. Také P. Howlin (2005, s. 158) považuje za důležité, že právě strukturované prostředí „má velmi pozitivní vliv na výuku a chování postiženého. Celý systém včetně uspořádání třídy, má poskytovat žákům s autismem vizuální klíč a napomáhat pochopení situace.“

Struktura pracovního místa

Pokud přemýšlíte nad tím, jak správně uspořádat pracovní prostor pro daného jedince s PAS, mohou Vám pomoci V. Čadilová, Z. Žamoachová et al. (2012, s. 54), které tvrdí, že při uspořádání pracovního místa je podstatné individuálně zvažovat „jaký typ pracovního místa zvolíme pro konkrétního žáka. Současně je třeba zvolit

vhodné uspořádání daného místa tak, aby se dítě dokázalo dobře orientovat a pochopit zadávané úkoly.“

Pracovní stůl by měl být strukturován tak, aby na levé straně byla připravena práce, kterou má jedinec splnit. Jakmile bude úkol splněn, žák krabici či jinou strukturovanou úlohu přesune na pravou stranu stolu. Pokud jsou všechny úkoly na pravé straně, je to pro jedince signál, že je práce hotová V. Čadilová, H. Jůn a K. Thorová (2007, s. 77).

Struktura času

Lidé si svůj čas dokážou naplánovat, všechny důležité situace a úkoly si mnozí zapisují do svých diářů, mobilních telefonů či kalendářů. Bohužel jedinci s PAS mají potíže s předvídatelností a porozuměním abstraktních pojmů jako „*za chvíli, až potom, za pár minut, odpoledne, zítra apod.*“ V. Čadilová, Z. Žampachová (2008, s. 38). Tyto pojmy jim nedávají jasnou a srozumitelnou odpověď na otázku „*Kdy?*“ Z toho vyplývá, že je důležité, aby bylo zviditelnění času konkrétnější, skutečné a pro jedince s autismem pochopitelné.

Nesmírně důležité je využívat při práci „*denní či týdenní kalendáře (režimy)*.“ Tyto režimy pomáhají autistům zorientovat se v čase, který je pro ně jinak nepochopitelný.

Struktura činnosti

Pokud pracujeme s autisty, nemůžeme se spolehnout na to, že jakmile jim ukážeme, co mají dělat, že ihned půjdou a udělají to přesně tak, jak jsme jim to ukázali. Podle V. Čadilové, H. Jůna a K. Thorové (2007, s. 78) je důležité zvláště to, aby pokyny či úkoly, které dáváme těmto jedincům „*byly krátké, jasné, srozumitelné a neustále stejné*“, aby jim jedinci mohli dobře porozumět.

K větší spokojenosti žáků s autismem přispívá také časté střídání činnosti v průběhu dne, což vede k tomu, že jedinec s autismem bude pracovat s větší pohodou, povede k dosažení lepších výsledků a celkové spokojenosti žáka i učitele V. Čadilová, H. Jůn a K. Thorová (2007).

Při přípravě úkolů Z. Žampachová, V. Čadilová (2012, s. 54) zdůrazňují, že nesmíme zapomenout na to, že dané činnosti musíme vytvořit jasnou strukturu, ze které bude na první pohled patrné „*jak má dítě splnit zadaný úkol a jak dlouho bude jeho splnění trvat.*“ Proto se při výuce používají strukturované úlohy. Mezi nejpoužívanější patří „*úlohy krabicové, úlohy v deskách, úlohy v pořadačích (šanonech) a také sešity a pracovní listy*“ V. Čadilové, Z. Žampachové (2008, s. 47 - 50).

5.6.3 Vizualizace

Posledním pilířem strukturovaného učení je vizualizace. V. Čadilová, Z. Žampachová et al. (2012, s. 54) uvádí, že „vizuální vnímání a myšlení patří k silným stránkám u většiny lidí s PAS. Vizuelní podpora kompenzuje handicap pozornostních a paměťových funkcí a rozvíjí komunikační dovednosti.“ Rovněž vizualizace usnadňuje jedincům s PAS zvládat samostatněji a snadněji strukturu prostoru, času i činnosti. Vizuelní podpora musí být „svou formou zaměřena na konkrétního jedince a volena individuálně dle potřeb a možností dítěte. Struktura a vizualizace od sebe nelze oddělit, vždy se budou vzájemně doplňovat a ovlivňovat“ V. Čadilová, Z. Žampachová srov. (2008, s. 51).

Podle L. Pastierikové (2013, s. 92) princip vizualizace vychází z „analýzy schopností a dovedností konkrétního člověka s autismem. Na jejím základě pak volíme takový způsob vizualizace, který danému jedinci s PAS nejvíce vyhovuje a kterému rozumí.“

vizualizace prostoru

Hlavním úkolem vizualizace prostoru je vytvořit přehledné a přesně uspořádané prostředí, které jedinci s PAS pomůže se samostatnou orientací. Pro vytvoření příjemného vizuelního prostředí V. Čadilová, Z. Žampachová (2008, s. 52) uvádí předměty, které mohou prostředí zútulnit a jimi jsou „např. koberce, skříňky, police, pohovky, paravány, barevné nátěry, barevné pásy aj.“

vizualizace času

Díky vizualizaci se čas pro jedince s PAS stane konkrétnější a pochopitelnější. Forma vizuelní podpory musí být zvolena tak, aby byla v souladu s vývojovou úrovní daného jedince s PAS, a zároveň respektovala jeho zvláštnosti.

Za pomoci vizualizace, mohou děti, žáci i studenti s PAS získat jistotu, dokážou být aktivní a samostatné. Jedinci s PAS, kteří dokážou propojit předmět s obrázkem, využívají k časové vizualizaci především obrázky či piktogramy. Naopak jedinci, kteří umí číst, používají denní režimy doplněny slovními obrázky. Vždy musí být čas vizualizován tak, aby jim dítě s autismem dobře rozumělo.

Vizualizace činnosti

Vizualizaci je možné podle V. Čadilové, Z. Žampachové (2008, s. 61) využít u strukturovaných úloh. „Problém může nastat u činností jako je trávení nestrukturovaného času.“ Délka této činnosti je pro jedince s PAS nepředstavitelná, a proto je vhodné použít „kuchyňskou minutku,“ kterou nastavíme na určitou dobu, ve které bude moci dítě dělat svoji oblíbenou činnost.

Při provádění nových činností a úloh se u jedinců s PAS nejčastěji používají „*procesuální schémata*“, která lze zařadit v momentě, kdy chceme, aby jedinec s autismem pracoval samostatně na zadaném úkolu.

Procesuální schémata musí být jasná a srozumitelná všem jedincům, kteří je používají a podle V. Čadilové, Z. Žampachové (2008, s. 62) by měli odpovídat na otázky: „*KDE? budu aktivitu dělat, KDY? ji budu dělat, JAK? ji budu dělat a JAK DLOUHO? ji budu dělat.*“ Forma těchto schémat musí vycházet z individuálních potřeb daného jedince. Jestliže je do běžné třídy integrovaný žák s PAS V. Čadilová, Z. Žampachová et. al (2012, s. 94) považují za důležité, „*aby pedagog do určité míry přizpůsobil organizační formy výuky, metody i obsah vzdělávání potřebám tohoto žáka.*“ Ochota přijmout takového jedince, vytvořit pro něj vhodné pracovní prostředí, ve kterém se může neustále rozvíjet a zdokonalovat záleží na individuálním přístupu daného pedagoga, na samotném jedinci, ale i na celém kolektivu třídy.

5.6.4 Motivace a odměňování

Motivace je jeden ze způsobů, kterým lze ovlivnit chování jedince s PAS. Má v procesu vzdělávání důležité a nezastupitelné místo. Odborníci, jako jsou V. Čadilová, Z. Žampachová et al. (2012, s. 55) se věnují také tomu, jak motivovat jedince s PAS a to „*prostřednictvím vhodných pozitivních motivačních stimulů, kdy můžeme dítě úspěšně aktivovat k činnostem a současně ovlivňovat jeho chování tak, aby bylo sociálně a komunikačně přiměřené. Dobře nastavený motivační systém vede ke zpevnování účelné aktivity dítěte a trvalému zlepšení chování.*“ Pokud chceme, aby byla motivace účinná, musí následovat ihned po ukončení dané aktivity, jinak ztrácí svůj smysl. Díky správné motivaci budujeme u žáků snahu být lepší, překonávat překážky, vytrvat v obtížných činnostech a dosáhnout svých cílů.

Úkolem odměňování je, aby dítě dokázalo přiměřeně dlouho dobu s pedagogem spolupracovat, vykonávat určitou činnost samostatně a chovat se přijatelným způsobem. To jakou formu a způsob odměňování učitelé a rodiče zvolí je pouze na jejich fantazii a kreativitě. Vždy by měli přemýšlet nad tím, co je v daný okamžik pro dítě či žáka to nejlepší V. Čadilová, Z. Žampachová et al. (2012).

Mezi často užívané odměny patří materiální a činnostní odměny. Jako materiální odměny se u dětí s PAS používají sladkosti nebo drobné předměty. Do činnostních odměn můžeme zařadit vykonávání oblíbené činnosti jako např. puzzle, práce na počítači, poslech hudby aj.

Při práci s jedinci s autismem je dobré podle V. Čadilové, Z. Žampachové et al. (2012, s. 67) odměnu vizualizovat a to tak, že ji vhodně umístíme do „*pracovního schématu, denního režimu nebo na žetovnou tabulku.*“ Dítě by mělo vědět, za co odměnu dostane, kdy ji dostane a co bude tou slíbenou odměnou. Tyto pré-

mie zařazujeme nejčastěji na konec pracovního schématu, a to buď v reálné podobě, nebo za pomoci symbolů (předmět, obrázek). Pozitivní motivace, podpora, posilování dobrého chování, zdůraznění úspěchů při práci žáků s autismem patří k základním rysům jakékoliv pedagogické práce s těmito jedinci.

5.7 Intervence u lidí s PAS

Pro jedince s autismem bylo navrženo spoustu léčebných postupů, některé slibují zázračné výsledky, ale pravdou je, že se dosud nenašla taková metoda, která by přinesla stoprocentní výsledky. Podle K. Thorové (2006, s. 381) přináší nejlepší výsledky jak ve vzdělávání tak celkovém rozvoji jedince s PAS již zmíněné „*strukturované vzdělávací programy*“, které lze kombinovat s různými „*behaviorálními technikami*.“ Také je vhodné při práci s těmito jedinci používat spíše „*vizuálních informací, než verbálních instrukcí*.“ Nesmíme, zapomenou ani na „*kvalitní spolupráci s rodinou, dobrou znalost vývojové psychologie a specifika PAS*.“ Proto, aby byla pomoc lidem s PAS efektivní, je důležitá i „*pedagogická a terapeutická empatie*.“

V této době vzniklo mnoho metod, technik a postupů, které se snaží život jedincům s autismem ulehčit. Pedagogové či pedagogičtí pracovníci nesmí zapomínat na to, „*že děti s PAS sice spojují určité potíže, nicméně potřebují lásku, bezpečí a přijetí. Potřebují hru, odpočinek, volný čas, a možnost volby. Potřebují odměnu a pochvalu*“ K. Thorová (2006, s. 383).

Významný vliv pro jedince s PAS mají i terapeutické postupy, které pomáhají jedincům s PAS v jejich rozvoji, přispívají k jejich duševní pohodě. Dnes existuje celá řada terapií jako např. arteterapie, canisterapie, ergoterapie, farmakoterapie, hipoterapie, muzikoterapie aj. (www.vzdelavaniaautismus.cz).

5.7.1 Individuální vzdělávací plán

Tento studijní plán pomáhá jedincům s autismem pracovat podle jejich možností. O. Zelinková (2007, s. 172) popisuje, že jedinci s PAS na základě těchto programů „*pracují individuálním tempem, bez ohledu na učební osnovy, bez stresujícího porovnávání se spolužáky*.“ Jeho úkolem je také motivovat jedince k účinnému a smysluplnému vzdělávání. „*Cílem není hledat úlevy, ale najít optimální úroveň, na niž může integrovaný žák pracovat*.“

Jedinci s autismem mají kvůli svým deficitům a pomalejšímu vývoji ztíženou cestu ke vzdělávání. Při sestavování jejich Individuálního vzdělávacího plánu (IVP) je nutné zohlednit nerovnoměrný vývoj těchto jedinců a to zejména v triádě příznaků, která je popsána v kapitole 6.4. Klíčem k úspěšnému vzdělávání jedinců s PAS, je podle Z. Žampachové, V. Čadilové, (2012, s. 124) především „*stavět na tom,*

v čem je žák s PAS úspěšný.“ IVP je přínosný jak pro žáky s autismem, tak pro rodiče, učitelé a pedagogické pracovníky, kteří s těmito žáky pracují.

Ještě než začneme sestavovat IVP, měli bychom si stanovit priority, které jsou určeny podle individuálního profilu žáka, dále také na základě požadavků rodiny a potřeb školy Z. Žampachová, V. Čadilová (2012). Dále Z. Žampachová, V. Čadilová, (2012, s. 124) popisují, že by IVP měl kromě formálních náležitostí obsahovat „*jakým způsobem bude upraveno prostředí, jaká bude míra vizualizace rozvrhu hodin, jak individuálně uplatnit metody a postupy při vzdělávání, jaký bude použit motivační systém, naplňování klíčových kompetencí žáka a vytyčení kompetencí asistenta.*“ Podle L. Pastierikové (2013, s. 89) by v IVP neměly chybět „*údaje o cíli, obsahu, rozsahu, průběhu a způsobu poskytování speciálněpedagogické nebo psychologické péče žákovi, včetně zdůvodnění.*“

Tyto vzdělávací plány jsou podle V. Lechty (2010, s. 178) „*závaznými dokumenty pro zajištění speciálních vzdělávacích potřeb žáka s důrazem na spolupráci rodiny, školy a poradenského pracoviště, protože tak lze dosáhnout výraznějšího zlepšení ve vývoji dítěte, žáka či studenta.*“ Jsou tvořeny a individuálně sestavovány ještě před nástupem do školy, lze je v průběhu školní docházky doplňovat či upravovat, a to na základě potřeb daného jedince.

5.7.2 Asistent pedagoga

“**Mnoho dětí s poruchou autistického spektra potřebuje asistenta, aby mohlo být efektivně vzděláváno. Platí to zejména pro děti integrované do běžné školy nebo školky**”(K. Thorová, 2006, s. 364).

Podle J. Průchy (2009) je asistent pedagoga ten, který je pomocníkem pedagoga i samotného jedince s PAS. Učitel, který se určitým způsobem podílí na výchovně-vzdělávacím procesu integrovaného žáka nejen ve škole, ale i v oblasti mimoškolní výchovy. Kompetence již zmíněného asistenta, jsou legislativně vymezeny a upraveny tak, aby podpora a vzdělávání integrovaného žáka s PAS byla smysluplná a vedla k co největšímu rozvoji tohoto jedince.

Asistenční služba, je tu proto, aby zajišťovala žákům se speciálními vzdělávacími potřebami podporu v edukačním procesu. Tuto službu vymezuje **Vyhláška č. 73/2005 Sb.**, paragraf 7, odstavec 1. Hlavní činnosti asistenta pedagoga jsou podle této Vyhlášky především:

- **pomoc žákům přizpůsobit se školnímu prostředí;**
- **pomoc pedagogickým pracovníkům při výchovně-vzdělávací činnosti;**
- **pomoc při komunikaci se žáky;**
- **pomoc při spolupráci se zákonnými zástupci žáků;**(V. Čadilová, Z. Žampachová et al 2012, s. 41).

6 Autismus

Autismus si v historii lidstva prošel náročnou cestou. Dnes již víme, že autismus je porucha, která u jedince postihuje všechny složky osobnosti a záleží v jaké míře se, kde a jak projeví. Proto je tolik forem autismu, kolik je na světě autistů. Přesto mnohé o autismu ještě nevíme, můžeme si pouze domýšlet, jak autista myslí, co mu činí problémy a co se v něm odehrává v každé minutě jeho života. Vstoupit do světa autisty je ojedinělý zážitek. Pojďme společně s odborníky prozkoumat, co je za touto poruchou skryto.

6.1 Charakteristika a historie PAS

Autismus je v současné době velice živým tématem, které zkoumá mnoho odborníků, dostává se čím dál tím víc do podvědomí široké veřejnosti. Studujeme-li odbornou literaturu k problematice autismu, dovídáme se více informací o tom, co autismus není, než to, co autismus doopravdy je I. Švarcová-Slabinová (2000).

Autismus patří mezi „*pervazivní vývojové poruchy (PDD)*“, „*pass poruchy*“ nebo také „*poruchy autistického spektra (PAS)*.“ Autismus se řadí mezi nejzávažnější poruchy mentálního vývoje dítěte. Tato porucha postihuje všechny složky osobnosti jedince, což naznačuje pojem „*pervazivní*“, tedy všepřonikající. (M. Bartoňová, B. Bazalová, J. Pipeková 2007, s. 130)

Tato porucha spatřila světlo světa v roce 1911, kdy její označení poprvé použil švýcarský psychiatr Erik Bleuler, který tento termín spojil se symptomy pozorovanými u lidí trpících schizofrenií. Lidé s autismem žili ve společnosti již mnohem dříve. Děti, které dnes mnozí považují za autistické, v době Hippokratově nesly název „*svaté děti*“, naopak ve středověku se takovými dětem říkalo „*děti posedlé d'áblem*“ (K. Thorová, 2006). Podle označení jedinců se symptomy, které bychom dnes přiřadili právě autismu, se společnost k těmto jedincům také chovala.

S. Richman uvádí (2008, s. 11 srov., I. Roth a Ch. Barson 2010): „*Autismus jako první definoval Leo Kanner v roce 1943. Byl to americký dětský psychiatr, který si všiml, že existuje rozdíl mezi autismem a dětskou schizofrenií, a popsal autismus jako syndrom s dvěma klíčovými prvky, které popsal jako „autistickou uzavřenost“ a „touhu po neměnnosti“.*

K. Thorová (2006, s. 34) poukazuje na to, jak se tento pojem zrodil. „*K výběru tohoto označení inspiroval Kanner řecký původ slova „autos“, což znamená „sám.“ Názvem chtěl také vystihnout svoji domněnku, že autističtí jedinci jsou osamělí, pohroužení do vlastního vnitřního světa, nezajímají se o svět kolem sebe, nejsou schopni*

lásky ani přátelství.“ Díky tajuplnosti autismu vzbudil Kanner velký zájem odborníků po celém světě o tuto problematiku.

R. Nesnídalová, odbornice v oblasti autismu v knize *„Extrémní osamělost“* uvedla: *„Na autistech si můžeme uvědomit, co je to vnitřní neschopnost vzrůst do trvalých a vědomých lidských vztahů. Jejich vnitřní svět je podivný, nelidský, osamělý, prázdný... Jsou jiní než ostatní, ne proto, že by se jim nedostávalo péče a lásky, ale proto, že ji nedovedou přijmout, využít, zpracovat a vytvořit v sobě stejné lidské hodnoty“* (I. Švarcová-Slabinová, 2000, s. 126).

6.2 Etiologie autismu

Názory na autismus prošly a neustále procházejí řadou změn. Teorie střídá teorii, a i přes snahu odborníků a specialistů se stále nepodařilo objasnit přesnou příčinu vzniku této poruchy. Podle S. Richmana (2006, s. 12) se autismus *„vyskytuje v celém světě bez ohledu na rasu, etnikum, zeměpisnou polohu či sociální postavení.“*

Dříve byla příčina autistických poruch přisuzována rodičům a jejich chybnému rodičovskému postoji, zejména nedostatečnému citovému přístupu matky. Tyto teorie byly naštěstí překonány. V šedesátých letech ve své knize *„Infantile Autism: The Syndrome and Its Implications for a Neural Theory of Behavior“* Rimland jasně definoval autismus jako neurobiologickou poruchu organického původu, tedy konkrétní onemocnění, které ovlivňuje vývoj mozku plodu či novorozence (např. zarděnky v těhotenství matky, tuberkulózní skleróza apod.).

Nejnovější výzkumy se ubírají směrem multifaktoriálnosti příčin autismu a to vzhledem k různorodosti samotné poruchy. Odborníci našli faktory, které mohou přispět ke vzniku PAS. Jedním z těchto faktorů jsou geneticky podmíněné změny v mozkovém vývoji (K. Thorová, 2006).

Na vědecké půdě se spekuluje nad příčinami autismu, objevují se názory, že autismus vzniká jako reakce na očkování. Hoffman (2008 In A. Říhová, 2011) mezi spouštěcí faktory PAS řadí prostředí, stravu, metabolické obtíže, střevní nemoci nebo imunologické poruchy. Velice zajímavé zjištění uvedl Rodný (2006 In A. Říhová, 2011, s. 23), který zjistil, že *„výskyt PAS souvisí s věkem otce. Měl za to, že muži po čtyřicítce mají ve srovnání s mladšími muži daleko větší riziko, že se u jejich dítěte objeví právě autismus.“* Tyto teorie jsou ale stále v základech a nemají jasné a přesvědčivé výsledky výzkumů.

6.3 Klasifikace poruch autistického spektra

Tyto poruchy diagnostikujeme bez ohledu na přítomnost či nepřítomnost jakékoli jiné poruchy či nemoci. Mohou se projevit již v prvních letech života, vše záleží na konkrétním typu poruchy. Svou úlohu zde hrají také osobnostní charakteristiky dítěte i jeho kognitivní schopnosti. V 70. letech britská psychiatrička Lorna Wingová vymezila problémové oblasti, které jsou pro správnou diagnostiku zásadní. Nazvala ji triádou poškození nebo také autistickou triádou (K. Thorová, 2006 srov., I. Roth a Ch. Barson 2010).

Podle 10. revize Mezinárodní statistické klasifikace nemocí do skupiny pervazivních vývojových poruch (F84) patří: *dětský autismus (F84,0)*, *atypický autismus (F84,1)*, *Rettův syndrom (F84,2)*, *jinou desintegrační poruchu v dětství (F84,3)*, *hyperaktivní poruchu sdruženou s mentální retardací a stereotypními pohyby (F84,4)*, *jiné pervazivní vývojové poruchy Aspergerův syndrom (F84,5)*, *(F84,8)* a *nespecifikované pervazivní vývojové poruchy (F84,9)* (M. Bartoňová, B. Bazalová a J. Pipeková 2007, s. 132).

6.3.1 Dětský autismus F84,0

„Chceme-li někomu pomáhat, musíme se umět podívat na svět jeho očima.“ Theo Peeters

Dětský autismus podle K. Thorové „*tvoří jádro poruch autistického spektra.*“ U této poruchy se můžeme setkat jak s mírnou tak i s těžkou formou. Problémy se bohužel projevují v každé části diagnostické triády.

Je to nejznámější pervazivní porucha dětského vývoje, též „*Kennerův syndrom, autistická porucha či infantilní autismus,*“ který je také odborníky nejvíce prozkoumaný (M. Bartoňová, B. Bazalová a J. Pipeková, 2007, s. 133).

6.3.2 Atypický autismus F84,1

Tuto diagnostiku aplikujeme, jestliže porucha „*nesplňuje kritéria pro dětský autismus*“ (M. Bartoňová, B. Bazalová a J. Pipeková, 2007, s. 133).

Vznik této poruchy lze zjistit až po dosažení tří let věku dítěte. K. Thorová (2006, s. 182) vypátrala, „*že tato porucha nemá dosud jasně stanoveny hranice a ani klinický obraz nebyl ještě přesně definován.*“ Proto pro správnou diagnostiku neexistují přesná diagnostická vodítka, tudíž je diagnóza založena jen na odhadu a subjektivním mínění diagnostika.

6.3.3 Rettův syndrom F84,2

„Očima nám říkají, že rozumí daleko více, než si vůbec dokážeme představit.“ Andreas Rett.

Je to neurologická porucha, kterou v roce 1966 popsal rakouský dětský neurolog Andreas Rett. Toto postižení má pervazivní dopad na somatické, motorické i psychické funkce. Vyskytuje se výhradně u žen. Příčiny jsou dědičné. Často je doprovázeno hloubkovou mentální retardací, ztrátou kognitivních schopností a poruchou koordinace. Typickým vizuálním znakem je „sociální úsměv“ a malá hlava (K. Thorová, 2006, s. 211).

6.3.4 Dětská dezintegrační porucha F84,3

Tento syndrom v roce 1908 popsal speciální pedagog T. Heller, který vyšetřoval šest dětí, u kterých mezi třetím a čtvrtým rokem došlo k výraznému útlumu. Vývoj těchto dětí se během několika měsíců obrátil o sto-osmdesát stupňů, došlo ke snížení dosažených schopností, ztrátě jazyka, změně chování. Objevila se agresivita, úzkostnost, celková ztráta zájmů o okolí. Tato porucha se nejčastěji objevuje u dětí mezi třetím a čtvrtým rokem. Heller tuto poruchu nazval „*dementia infantilit.*“ Dnes ji najdeme pod termíny „Hellerův syndrom či dezintegrativní psychóza“ (K. Thorová, 2006, s. 193-194).

6.3.5 Aspergerův syndrom F84,5

Tuto poruchu popsal v roce 1944 H. Asperger. Základním znakem je egocentrismus. Děti mají extrémní zájem o některé oblasti, např. o dinosaury, matematiku, studiu jízdnicích řádů, telefonních seznamů atd. V těchto oblastech jsou, dalo by se říci geniální. Upřednostňují osamělé aktivity, jsou pravdomluvní, naivní, nedokážou do jisté míry vyjádřit své pocity. Často je postižena hrubá motorika. Lidé s Aspergerovým syndromem jsou většinou diagnostikováni až v pozdějším věku (kolem 11 let), protože zde nedochází k opoždění řeči ani kognitivním schopnostem. Jeho diagnostika je velice náročná a není jasná (K. Thorová, 2006, s. 185).

6.3.6 Jiné pervazivní vývojové poruchy F84,8

Tato kategorie se v Evropě nežívá příliš často, diagnostická kritéria dosud nebyla přesně formulována. Zařazujeme sem děti, které mají „*kvalitu komunikace, sociální interakce i hry narušenou, nicméně nikoli do míry, která by odpovídala diagnóze autismu*“ (K. Thorová, 2006, s. 204). Dále do této skupiny patří i děti, které mají oslabenou oblast představivosti, nedokážou rozlišovat rozdíly mezi fantazií a realitou. Tyto děti mají vyhraněný zájem, kterému se intenzivně věnují.

6.4 Triáda příznaků

Poruchy autistického spektra jsou pojímány jako velmi různorodý syndrom, s mnoha symptomy a proto „není autista jako autista.“ E. Schopler, M. Jelínková (1999, s. 16) popisují projevy chování u autistických dětí takto: „*Ve skutečnosti bylo popsáno tolik druhů neobvyklých chování, kolik bylo dětí s autismem.*“ Děti dobře nerozumí tomu, co vidí, slyší a prožívají. Tento handicap narušuje zejména oblast komunikace, sociální interakce a představitivosti (srov., I. Roth a Ch. Barson 2010). Náš svět jim připadá jako mozaika, ze které nemůže dítě nikdy postavit obraz, protože do sebe jednotlivé dílky nezapadají. „*Tato porucha je natolik variabilní, že vás nikdy nebude nudit, stále budete mít nové a nové věci k objevování*“ (M. Bartoňová, B. Bazalová a J. Pipeková 2007, s. 129).

6.4.1 Sociální interakce a sociální chování

To, jak se naše dítě chová, můžeme pozorovat již v prvních dnech i týdnech jeho života (úsměv, broukání, oční kontakt). Děti s PAS mají svůj svět, se kterým je spojena i odlišnost v sociální interakci. U těchto dětí se můžeme setkat s jednotlivými typy chování, které se mohou prolínat. Jak uvádí K. Thorová (2006, s. 77) „*sociální chování je natolik různorodé a podléhá tolika vlivům, že jednotlivé projevy mohou odpovídat dvěma i více typologickým kategoriím.*“

Proto v roce 1979 Lorna Wingová popsala tři typy sociální interakce u lidí s poruchou autistického spektra a to typ osamělý, pasivní, aktivní-zvláštní. V roce 1996 byl připojen ještě čtvrtý typ a to typ formální (K. Thorová, 2006). Jednotlivé typologie jsou blíže charakterizovány v příloze A.

6.4.2 Komunikace

Potíže při neverbální komunikaci

„*Usilovně jsme prosila, ale nic neprošlo přes rty s umělým úsměvem, nic se nedostalo přes mrtvý pohled v mých očích*“ (D. Williams, 2009, s. 157).

K. Thorová (2006, s. 98) uvádí projevy, které často brání jedincům s PAS při komunikaci, mezi ně zařadíme špatný oční kontakt. Výraz obličeje neinformuje o pocitech dítěte. Mimika mnohdy může odrážet základní pocity (např. hněv, lítost a radost) které dítě prožívá. Jedinci s PAS udržují při komunikaci zpravidla jeden postoj (schoulení do klubíčka, poskakování, lezení pod stůl aj.). Tito jedinci skoro vůbec nepoužívají gesta, jako je pohyb hlavou „*ano – ne, pa pa apod.*“ Jestliže jedinec něco potřebuje, používá k tomu ruku dospělého, která mu slouží jako „*ukazovátka.*“

Děti s PAS také nedokážou porozumět neverbální komunikaci druhých lidí, nejsou schopni „rozluštit“ emocionální signály, které druhá osoba vysílá. Díky nepochopení těchto signálů, dochází často k nedorozumění při komunikaci. V komunikaci s lidmi s autismem, kteří verbálně nekomunikují, se používá jako alternativní způsob komunikace systém VOKS, PECS a piktogramy.

Potíže při verbální komunikaci

K. Thorová (2006, s. 106) představuje nejčastější obtíže při verbální komunikaci u jedinců s PAS: „často mluví pro sebe, než pro druhé, nepoužívá slova, která už se jednou naučilo. Neumí správně používat slova „ano- ne.“ Jedinec neklade běžné druhy otázek, ptá se pořád dokola na to samé, opakuje často slova nebo věty (echolálie) okamžitě poté, co je slyší. Vytváří si vlastní slova pro věci nebo osoby. Řeč dítěte působí formálně a mechanicky. Velmi často mluví o určitých tématech, které se týkají jeho zájmů. Nepoužívá první osobu „já,“ vyjadřuje se ve třetí osobě. Velmi často odpovídá „nevím,“ i když odpověď zná.

6.4.3 Představivost, zájmy, hra

„Já byla hezká, veselá a občas zábavná, ale hrát si s dětmi jsem neuměla“ (D. Williams, 2009, s. 35)

S vývojem představivosti je spojen rozvoj nápodoby. Postupem času dítě zkouší situace: „co se stane když...“ Děti s PAS nad tím takto nepřemýšlí, protože jejich mentální vývoj je narušen, vědomosti a reakce jsou spíše stereotypní (naučené). Ve své stereotypii se cítí v bezpečí, nečekané změny je přivádí do neřešitelné situace, ve které nejsou schopni se vyznat.

Další potíže přináší oslabená schopnost nápodoby a symbolického myšlení. Způsobuje, že se u dětí nerozvíjí hra, která je jedním ze základních stavebních kamenů pro celkový rozvoj jedince a proces učení se. U autisty chybí spontánnost a tvořivost při hře. Obvykle preferují činnosti a aktivity, které zvládají mladší děti, proto hledají hry, které jsou předvídatelné a nemohou je překvapit. O nové hry a hračky většinou nejeví zájem. Při hře a trávení volného času převládají většinou „repetitivní aktivity (opakující se v čase), stereotypní (stejně, neměnné) modely chování, projevy či, forem činnosti, příliš silné myšlenkové zaujetí pro nějaké téma nebo činnosti doprovázené uplíváním a neodklonitelností“ (K. Thorová. 2006, s. 118).

Autisté dokážou u jedné hry vydržet hodiny, dny, ale i roky. Jedná se o extrémní fixaci na předmět, kdy se dítě nechce od dané věci odloučit. Odloučení či vytržení z aktivity dítě nechápe, reaguje většinou neobvyklým chováním a tím je (křik, agresivita, sebepoškozování).

K. Thorová (2006, s. 123) ve svém výzkumu zjistila, že děti trpící autismem se rády točí dokola, houpou se, běhají do kruhu. Mnohé okouzlí třpytivé či světelné předměty, které dokážou dlouze sledovat. Fascinace pohybem (padající, předměty, listování knih, otevírání a zavírání dveří) točícími se předměty (pračka, větrák, větrník). Mezi oblíbené hry těchto dětí patří přesypání drobných předmětů či pohazování věcmi.

6.5 Autistické myšlení

V posledních letech je lidí s poruchou autistického spektra stále více, vystupují do popředí, snaží se odhodit svoji „ulitu“, chtějí se podělit o své životní zkušenosti a pohledy. „*Aby propůjčili hlas autistického myšlení*“ (P. Vermeulen, 2006, s. 8).

R. Nesnídalová (1995), která se zabývá problematikou autismu, vysvětluje autistické myšlení tak, že jej můžeme popsat, ale nemůžeme pochopit jeho vnější projevy a znaky.

Pro jedince s autismem jsou druzí příliš nepředvídatelní, nepochopitelní a hrozní. Tyto lidé jsou oproti nám v nevýhodě, ale i přesto se snaží zjistit, co se kolem nich děje. Usilují o to, aby se maximálně mohli zapojit do sociálního světa. Jeden ze způsobů jak se tyto jedinci snaží spojit s naší společností je napodobování druhých (P. Vermeulen, 2006, s. 45).

Lidé s autismem spojují určité chování s určitým detailem. Pokud je detail shodný, jednají svým obvyklým způsobem. Naopak, když jsou jedinci s autismem vystaveni nové situaci, mají snahu uchýlit se ke známým a bezpečným stereotypům. Flexibilita se u jedinců s autismem nevyskytuje. Činnost, kterou již jednou zvládli, vykonávají vždy stejně. Všechny kroky provádí v přesném pořadí, v jakém se je naučili. Vykonávají činnosti a chování rutinně, jako by dané události existovaly samy o sobě, odtržené od významu a bez spojitosti s kontextem. Běda zda se daná situace změní, to tyto jedince vykolejí, mají v mysli chaos. Autisté lpí na rituálním nebo automatickým chování (stereotypie), protože jim nabízí bezpečí a je pohodlné. Nemění se. Všechno ostatní se mění, a je tudíž nepředvídatelné.

Lidé s autismem mívají problémy pochopit smysl věci, protože dostatečně nerozumí souvislostem a významům dané věci. Berou realitu doslovně a velmi rigidně. Ať už jde o společenské situace, komunikaci nebo každodenní aktivity (čištění zubů, oblékání, chování na toaletu) jsou spíše slepí, nedokážou rozpoznat to podstatné co se kolem nich děje. Proto mnohdy reagují podivně a komicky. Dokonce i běžné situace autistickým jedincům dělají problémy. To co je pro nás jednoduché, pro ně je to nepřekonatelný problém (P. Vermeulen, 2006, s. 85- 95).

7 Praktická část a výsledky práce

7.1 Metody a techniky průzkumného šetření

Metodologie

Praktická část této bakalářské práce představuje tři dílčí průzkumná šetření. Pro první část průzkumného šetření byla zvolena kvantitativní výzkumná metoda. Podle J. Hendla (2005, s. 46) kvantitativní výzkum „využívá náhodné výběry, experimenty a silně strukturovaný sběr dat pomocí testů, dotazníků nebo pozorování.“ Metody založené na principech kvantitativního výzkumu jsou pečlivě zpracovány a vyhodnoceny tak, aby co nejlépe odpovídaly zkoumané problematice. P. Gavora (2000, s. 32) popisuje, že se „kvantitativní výzkum snaží vybírat výzkumné osoby tak, aby co nejlépe reprezentovaly jistou populaci. Prověřuje existující pedagogickou teorii - poznatky, které jsou známy o pedagogických jevech.“ Hlavním cílem průzkumníka je podle P. Gavory (2000, s. 32) „třídění údajů a vysvětlení příčin existence nebo změn jevů.“ Průzkumník pedagogické teorie potvrzuje nebo vyvrací. Výsledky kvantitativní výzkumu je možné zevšeobecnit na celé populaci.

Součástí první části průzkumného šetření tvoří informace získané z dotazníkového šetření, kterého se zúčastnili učitelé ze Střední zahradnické školy (SZaŠ) Rajhrad, Masarykova 198. Tato škola byla zvolena proto, že právě zde jsou integrováni dva žáci s poruchou autistického spektra. Skupina učitelů byla požádána o spolupráci na výzkumu. Kontakty na respondenty byly získány díky paní I. Motlové (zástupce ředitele uvedené Střední školy). Úkolem této části bylo zjistit potřebné množství informací týkající se vzdělávání žáků s PAS na střední škole. Dotazníky měly sloužit jako základní materiál k získání potřebných informací týkajících se zkoumané problematiky. Dále pak měly pomoci odhalit problémy, se kterými se učitelé na středních školách setkávají.

Další dvě části průzkumného šetření se opíraly o kvalitativní výzkumnou metodu. Podle J. Hendla (2005, s. 51) je kvalitativní výzkum „proces hledání založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ Hlavním nástrojem sběru dat a následné analýzy je podle J. Skutila (2011) samotný průzkumník, který by měl mít určité kvality umožňující mu proniknout pod povrch zkoumané problematiky, vystihnout jejich podstatu a dokázat číst významy mezi řádky.

Druhá fáze průzkumného šetření byla zaměřena na provedení rozhovoru s Mgr. Zuzanou Žampachovou, která je vedoucí SPC v Brně Štolcova 16. Zuzana

Žampachová byla oslovena zejména proto, že má s prací a vzděláváním jedinců s poruchou autistického spektra dlouholeté zkušenosti. Rovněž napsala několik odborných publikací týkajících se problematiky autismu. Provedený rozhovor měl pomoci porozumět problémovým situacím, které byly zjištěny na základě vyhodnocení dotazníkového šetření. Informace získané na základě rozhovoru budou následně použity v kapitole výsledky práce.

Poslední části průzkumu se účastnily asistentky pedagoga, které pracují s žáky s PAS na již zmíněné SZaŠ Rajhrad. Obrátila jsem se na ně s prosbou o pomoc při průzkumném šetření této bakalářské práce. Nejprve byly osloveny pomocí emailové pošty a následně byly kontaktovány osobně. Email obsahoval představení tématu bakalářské práce, žádost o spolupráci na průzkumu a kontaktní údaje. Rozhovory s asistentkami navazovaly na dotazníkové šetření a měly doplnit poznatky z rozhovoru se Zuzanou Žampachovou. Prostřednictvím rozhovorů jsem zjistila názory asistentek na vzdělávání jedinců s diagnózou autismu a získala nový úhel pohledu na vzdělávání jedinců s poruchou autistického spektra. Získané informace byly následně využity v kapitole (7.2 výsledky práce) a při tvorbě odborné příručky pro pedagogické pracovníky, kteří vzdělávají jedince s PAS (viz příloha H).

Techniky sběru dat

Jako techniky sběru dat pro realizaci průzkumného šetření jsem zvolila **dotazník**, který je podle P. Gavory (2000) nejfrekventovanější metodou pro hromadné získávání údajů od velkého počtu dotazovaných respondentů. M. Skutil (2011, s. 80) uvádí že „*dotazník je psaný soubor otázek.*“ Proto byla vytvořena taková škála otázek, ze kterých bylo možné zjistit co nejvíce informací o průběhu výuky a vzdělávání žáků s PAS. Rovněž pomohli odhalit problémové situace, se kterými se učitelé středních škol mohou při práci s autisty setkat. Dotazník je metodický nástroj, díky němuž lze (J. Maňák, J. Švec a V. Švec (2005) zjišťovat informace o osobních zkušenostech a postojích respondentů ve zkoumané problematice. Základní podmínkou pro účelné provedení dotazníkového šetření je podle P. Gavory (2000) pečlivé promyšlení struktury a jasná formulace cílů dotazníku ve vztahu ke zkoumané problematice.

Jako další technika průzkumného šetření byl zvolen **polostrukurovaný rozhovor** provedený s Mgr. Žampachovou ze SPC Brno, který byl sestaven tak, aby objasnil zkoumanou problematiku vycházející z dotazníkového šetření. Tento typ rozhovoru byl zvolen záměrně, a to proto, že průběh rozhovoru není tak svazující. I přesto že se tazatel drží předem připravených otázek, může přitom reagovat na aktuální situaci a podněty přicházející ze strany respondenta (M. Skutil, 2011).

Další výzkumný materiál (IVP, charakteristiky žáků s PAS, doporučení pro pedagogickou praxi) byl shromážděn na základě provedeného polostrukurovaného

rozhovoru s asistentkami pedagoga, které se starají o žáky s PAS na již zmíněné Střední škole. Rozhovor navazoval a doplňoval informace z rozhovoru se speciálním pedagogem Mgr. Žampachovou.

Výběr výzkumného vzorku a realizace výzkumu

Průzkum byl realizován na Střední zahradnické škole Rajhrad. Vedení školy souhlasilo s provedením průzkumu a s použitím získaným informací do mé bakalářské práce. Jmenovaná střední škola byla vybrána cíleně, neboť zde jsou integrováni žáci s poruchou autistického spektra.

Průzkumu se zúčastnilo 11 pedagogů, kteří vzdělávají žáky s poruchou autistického spektra. Učitelé mají vysokoškolské vzdělání s průměrnou 13letou pedagogickou praxí. Se vzděláváním jedinců s PAS mají respondenti zkušenosti pouze 2 roky. Průzkumu se také zúčastnila Mgr. Zuzana Žampachová, se kterou byl realizován polostrukturovaný rozhovor. Tento rozhovor byl proveden v předem domluveném termínu, přímo v prostorách SPC Brno Štolcova 16.

Do průzkumného šetření se rovněž zapojily asistentky pedagoga, které mají vysokoškolské vzdělání v oboru speciální pedagogika. Obě asistentky se žákům s PAS věnují minimálně 6 hodin denně. Rozhovory s asistentkami pedagoga probíhaly vždy po předem dohodnutém termínu. Konaly se v prostorách SZaŠ Rajhrad, Masarykova 198.

Samotná realizace praktické části proběhla ve třech fázích, které se navzájem prolínaly. Sběr dat pomocí dotazníků byl ukončen 19. 12. 2014, rozhovor s odborníkem ze SPC proběhl 26. 1. 2015 a rozhovory s asistentkami pedagoga byly realizovány 22. 2. 2015.

Charakteristika Střední zahradnické školy

Střední zahradnickou školu najdeme v Rajhradě na ulici Masarykova 198. Je největší zahradnickou školou v Jihomoravském kraji. Poskytuje bohatou nabídku vzdělávacích oborů v oblasti zahradnických služeb. Výhodou široké nabídky oborů je prostupnost, která umožňuje žákům měnit vybraný obor vzdělání tak, aby odpovídal jejich schopnostem. Již zmíněná Střední škola byla zvolena kvůli tomu, že jako jedna z mála vzdělávacích institucí v oblasti středních škol se zabývá edukací žáků s poruchou autistického spektra.

Žáci se vzdělávají podle příslušného Školního vzdělávacího programu vycházejícího z Rámcového vzdělávacího programu daného oboru (Zahradnictví, Ekologie a životní prostředí). Také žáci s poruchou autistického spektra jsou i přes své handicapy vzdělávání podle uvedených vzdělávacích programů. Žáci s PAS mají vytvořen individuální plán, který směřuje konkrétně k danému jedinci. Na tvorbě se společně podíleli speciální pedagog, asistent pedagoga a rodiče (viz přílohy

B, C). Jmenovaná střední škola spolupracuje se Zahradnickou fakultou Mendelovy univerzity Brno, kde mnozí absolventi pokračují v dalším studiu.

Charakteristika výzkumného šetření

Data byla shromážděna na SZaŠ v Rajhradě na ulici Masarykova 198 a ve SPC v Brně na ulici Štolcova 16. Průzkum byl realizován ve třech etapách. Obsahem první části byl **dotazník pro pedagogické pracovníky** (viz příloha D), který obsahoval 25 položek a byl rozdělen na dvě dílčí části zaměřující se na různé oblasti:

1. Oblast *údaje o učitelích* (položky 1 – 10) – jednalo se o obecné informace o učitelích a jejich pohled na danou problematiku.
2. Oblast *údaje o situaci ve třídě, o výchově a vzdělávání žáků s PAS* (položky 11-25) - učitelé měli vyjádřit a definovat problémy, se kterými se při integraci a vzdělávání jedinců s PAS na středních školách nejčastěji setkávají. Bylo také zjišťováno, co je potřeba udělat pro to, aby byla integrace těchto žáků s PAS účinná a smysluplná. V závěru byl prostor pro vyjádření osobních názorů, postřehů a komentářů ke vzdělávání žáků s PAS.

Náplní druhé části se stal **rozhovor s Mgr. Zuzanou Žampachovou** (viz příloha F), který obsahoval 29 položek a byl členěn do pěti částí, zaměřující se na tyto oblasti:

1. Oblast *proškolení a vzdělanost učitelů SŠ* (položky 1 -4) – představuje jednotlivé názory odborníka na vzdělanost učitelů v problematice autismu. Uvádí doporučení pro učitele, kteří se podílí na výchovně vzdělávacím procesu jedinců s diagnózou autismu.
2. Oblast *příprava učitele na výuku* (položky 5 – 7) – tato oblast přibližuje, co by měli učitelé připravit pro přijetí žáka s PAS a kolik času by měli věnovat přípravám na výuku žáka s autismem.
3. Oblast *výuka a vzdělávání žáků s PAS* (položky 8 – 22) – odborník reaguje na problémy učitelů týkající se výchovy a vzdělávání jedinců s PAS, poskytuje důležité informace a doporučení, které povedou k eliminaci problémových situací ve výuce a vzdělávání jedinců s PAS. Uvedená doporučení budou sloužit k tomu jak k jedincům s PAS přistupovat, jak vytvořit takové podmínky které budou odpovídat jejich specifickým vzdělávacím potřebám.
4. Oblast *spolupráce* (položky 23 - 25) – seznamuje s tím, jak je při vzdělávání žáků s PAS důležitá spolupráce s rodiči a poradenskými zařízeními.

5. Oblast *prostředí školy/ výuky* (položky 26 – 29) – představuje určitá opatření, která by měla škola splnit proto, aby byla integrace žáků s PAS do běžných středních škol smysluplná, účinná a vedla k rozvoji těchto žáků.

Poslední část průzkumného šetření tvořil **rozhovor s asistentkami pedagoga** (viz příloha G), který obsahoval 23 otázek a byl rozdělen na dvě části, zaměřené především na oblasti:

1. Oblast *údaje o asistentce pedagoga* (položky 1 – 6) – jednalo se o získání informací týkající se profesního zaměření asistentek pedagoga, které vzdělávají žáky s PAS.
2. Oblast *údaje o situaci ve třídě, o výchově a vzdělávání žáků s PAS* (položky 7 - 23) – asistentky pedagoga vyjadřovaly své názory na vzdělávání jedinců s PAS. Uvedly, v jakých předmětech má žák s autismem potíže a jak lze k danému žákovi s PAS přistupovat. Zhodnotily jaká je spolupráce s učiteli a rodiči. Také sdělily své postřehy, týkají se vzdělávání žáků s PAS. V závěru rovněž uvedly, co se jim při práci s autistickým žákem povedlo, nepovedlo a co je těší.

7.2 Výsledky práce

Odborné předpoklady

Pro praktickou část bakalářské práce byly stanoveny tyto předpoklady:

Předpoklad č. 1: Učitelé nemají absolvované školení zaměřené na práci a vzdělávání žáků s PAS a jeho potřebnost nepovažují za důležitou.

Předpoklad č. 2: Učitelé se obávají integrace žáků s PAS do jejich třídy.

Předpoklad č. 3: Pokud je ve třídě integrován žák s PAS, mají učitelé ztíženou přípravu na vlastní výuku.

Předpoklad č. 4: Školy jsou v současné době dobře připraveny na integraci a vzdělávání žáků s PAS.

Předpoklad č. 1

Učitelé nemají absolvované školení zaměřené na práci a vzdělávání žáků s PAS a jeho potřebnost nepovažují za důležitou.

Tento předpoklad vychází z výzkumných položek č. 4, 5, 6 a 25.

Tab. 1 Dotazníková položka č. 4

Položka 4: Absolvoval/a jste školení zaměřené na PAS?		
ano	0	0,0 %
ne	10	90,9 %
neodpověděl	1	9,1 %
celkem odpovědí	11	100 %

Graf. 1 Dotazníková položka č. 4 (viz příloha E)

Za znepokojující lze považovat zjištění, že učitelé v 90,9% odpověděli, že se žádného školení zaměřeného na PAS nezúčastnili. Odpovědi respondentů byli překvapivé. Dalo by se očekávat, že se učitelé budou chtít v této problematice vzdělávat.

Podle Zuzany Žampachové by pedagogové určitě měli znát detailní informace v oblasti diagnózy PAS, mít základní vhled do dané problematiky a vědět, jaké jsou základní postupy při vzdělávání žáků s autismem. Paní Zuzana Žampachová navštěvuje SZaŠ v Rajhradě několikrát ročně. Diskutuje s učiteli o tom, co bude potřeba udělat, jak to bude možné udělat, vždy zcela konkrétně k danému žákovi s PAS.

V šetření bylo zjištěno, že učitelé se v této problematice vzdělávají, ale nezúčastnili se akreditovaných vzdělávacích kurzů. I přesto, že je vzdělávání jedinců s PAS legislativně zakotveno, mnohdy záleží také na osobním přesvědčení učitele či přístupu dané školy ke vzdělávání svých pracovníků.

Je proto důležité, aby učitelé i na základě konzultací, besed či diskusí hledali možnosti, jak žákům s PAS pomoci. V oblasti vzdělávání žáků s touto poruchou hra- jí důležitou roli také zkušenosti učitelů, díky kterým mohou najít správný klíč k tomu, jak propojit „náš“ a „jejich“ svět.

Tab. 2 Dotazníková položka č. 5

Položka 5: Jste ochoten/ochotna se vzdělávat v problematice PAS?		
ano	6	54,5 %
ne	4	36,4 %
neodpověděl	1	9,1 %
celkem odpovědí	11	100 %

Graf. 2 Dotazníková položka č. 5 (viz příloha E)

V této položce bylo zjišťováno, zda jsou učitelé ochotni se v problematice autismu vzdělávat. Cílem bylo monitorovat, zda jsou učitelé ochotni získávat informace ke zkoumané problematice.

V porovnání s předchozí položkou lze v Tabulce č. 1 a v Grafu č. 1 spatřit poziti- tivní výsledky. Data v Tabulce č. 2 ukazují, že 54,5% respondentů odpovědělo, že chtějí získat více informací o tomto postižení. Z Grafu č. 2 je rovněž patrné, že 36,4% dotazovaných zvolilo odpověď „ne“, lze tedy konstatovat, že tyto pedago- gové nemají zájem se v této problematice vzdělávat. Mnozí také uvedli, že „nevidí důvod, proč se vzdělávat, že je problémové učit žáky intaktní, natož autisty.“ Zjiš- těné výsledky mohou vypovídat o tom, že si mnozí respondenti neuvědomují, že právě dostatečné vzdělání je vstupní branou k tomu vytvořit pro žáky s PAS takové podmínky, aby i oni mohli prožít krásný život.

Zuzana Žampachová uvádí, že učitelé na SŠ si často myslí, že je integrace žáků s PAS do běžných středních škol ojedinělý problém, že se s těmito žáky již více ne- setkají, ale to se mýlí, protože jedinců s autismem stále přibývá. Domnívá se, že se na běžných středních školách budou tito jedinci určitě vyskytovat více, a proto by učitelé neměli podceňovat vzdělávání v této problematice.

Tab. 3 Dotazníková položka č. 6

Položka 6: Je toto Vaše první zkušenost se vzděláváním žáků s PAS?		
ano	9	81,8 %
ne	2	18,2 %
celkem odpovědí	11	100 %

Graf. 3 Dotazníková položka č. 6 (viz příloha E)

Položka č. 6 dotazníkového šetření zjišťovala, zda mají učitelé nějaké zkušenosti se vzděláváním žáků s PAS nebo je to jejich první zkušenost. Jednalo se o položku, ve které měli respondenti vybrat jednu z možností.

Z Grafu č. 3 je možné zjistit, že významná většina respondentů (81,8%) vzdělává žáky s autismem poprvé. Proto Zuzana Žampachová uvádí, že by doporučení měla vždy směřovat ke konkrétnímu žákovi s PAS. Všichni tito žáci jsou jedineční. Právě v Rajhradě mají štěstí či smůlu, že mají na škole zcela odlišné žáky. Každý je z jiné strany spektra a pro učitele je velmi těžké porozumět těmto žákům. Jak mohou mít oba žáci stejnou diagnózu a přitom být každý úplně jiný. Pedagogové se musí v edukačním procesu držet školou stanoveného ŠVP a IVP daného žáka.

Tab. 4 Dotazníková položka č. 25

Položka 25: Kdybyste se mel/a znovu rozhodnout, vzdělával/a byste žáka s PAS?		
ano	8	72,7 %
ne	3	27,3 %
celkem odpovědí	11	100 %

Graf. 4 Dotazníková položka č. 25 (viz příloha E)

Respondenti měli v této položce na výběr ze dvou možností. Z průzkumného šetření vyplývá pozitivní zjištění, že většina respondentů (72,7%) by se i přes veškeré problémy, které vzdělávání jedinců s PAS přináší, rozhodla pro opětovné vzdělávání. Učitelé svoji volbu varianty odpovědí zdůvodňují takto: „*Chci těmto žákům pomáhat.*“ „*Jsem ráda, když se nám podaří překonat určité překážky.*“ „*Jsou úspěšní.*“ „*Je zajímavé sledovat žáky s autismem, jak svůj svět prožívají.*“ „*Jsou to zajímaví lidé.*“

Podíváme-li se na Graf č. 4, zjistíme že 27,3% respondentů z výzkumného vzorku zvolilo odpověď „ne“. Učitelé uvedli, že by žáky s PAS nechtěli znovu vzdělávat, protože by „*museli absolvovat řádné vzdělání a praxi týkající se této problematika*“ a někteří uvedli, že by to pro ně bylo „*papírování navíc.*“

V této studii bylo zjištěno, že učitelé nejsou v problematice vzdělávání žáků s PAS dostatečně proškoleni, ale jsou ochotni se v této oblasti i nadále vzdělávat. Po provedení podrobnější analýzy a vyhodnocení položek **se předpoklad č. 1 nepotvrdil.**

Předpoklad č. 2

Učitelé se obávají integrace žáků s PAS do jejich třídy.

Následující předpoklad v sobě integruje dotazníkové položky č. 8, 9, 10 a 11.

Tab. 5 Dotazníková položka č. 8

Položka 8: Co pro Vás bylo v okamžiku přijetí žáka s PAS nejtěžší?		
navázat s žákem komunikaci	1	9,1 %
rozdělit pozornost mezi všechny žáky	1	9,1 %
reagovat na nezvyklé projevy chování	2	18,2 %
získat informace o PAS	3	27,3 %
zcela nová situace	2	18,2 %
nebylo to těžké	2	18,2 %
celkem odpovědí	11	100 %

Graf. 5 Dotazníková položka č. 8 (viz příloha E)

Podíváme-li se na Graf č. 5, zjistíme, že pro 27,3 % učitelů bylo v okamžiku přijetí žáků s PAS nejtěžší najít si dostatek informací o tomto konkrétním postižení. Nabídka různých kurzů zaměřených na problematiku autismu je dnes velmi široká. Nejen pedagogové, odborníci, rodiče ale i lidé s PAS se moou neustále vzdělávat, a to zejména pomocí nejrůznějších seminářů či kurzů. Vzdělávací kurzy můžete najít např. na www.vzdelavani.apla.cz, www.apla-jm.cz, www.autistickaskola.cz, vzdelavaniaautismus.cz a mnoho dalších. Tyto kurzy jsou akreditovány u MŠMT ČR a je možné získat osvědčení o absolvování kurzu. Takže záleží pouze na Vás, jaký kurz si z nabídky vyberete

Dále respondenti uvedli, že pro ně bylo těžké naučit se reagovat na nezvyklé projevy chování. Podíváme-li se na další odpovědi, které učitelé uvedli, zjistíme, že 18,2% vidí problém v tom, že netušili, co je čeká, byla to pro ně zcela nová zkušenost. Stejně procento učitelů ve výzkumném vzorku uvedlo, že to pro ně nebylo těžké. Učitelé v 9,1% uvedli, že s žáky s PAS není jednoduché navázat komunikaci a že je těžké rozdělit svoji pozornost mezi všechny žáky stejně.

Otázkou tedy je: Lze se na tuto situaci připravit? Zuzana Žampachová popisuje, že je v první řadě důležité získat informace od rodičů či poradenských pracovníků. Učitelé mohou také se souhlasem zákonných zástupců oslovit i předchozí základní školu a zjistit, jakým způsobem se tam žák s PAS choval, co dělal, co všechno bylo potřeba pro žáka zajistit při vzdělávání aj. Bohužel tuto možnost učitelé středních škol příliš nevyužívají. Z vlastní zkušenosti může paní Zuzana Žampachová říci, že se v podstatě jinak učitelé na tuto situaci připravit nemohou, protože se s žákem s PAS setkají až v okamžiku, kdy nastoupí na střední školu. Ne-ní tedy žádná možnost si výuku s těmito žáky předem vyzkoušet.

Tab. 6 Dotazníková položka č. 9

Položka 9: Co pro Vás znamenalo vzdělávat žáka s PAS?		
ztížená příprava	1	9,1 %
najít vhodný způsob komunikace	1	9,1 %
přizpůsobit výuku	2	18,2 %
spolupráce s asistentkou pedagoga	2	18,2 %
nové poznatky a zkušenosti	3	27,3 %
nic	2	18,2 %
celkem odpovědí	11	100 %

Graf. 6 Dotazníková položka č 9 (viz příloha E)

Jednalo se o položku s volnou odpovědí. Respondenti tedy měli své postřehy a názory blíže popsat, nešlo tedy o výběr z několika možností jako např. u položky č. 6.

Z výzkumného šetření vyplývá pozitivní zjištění, že se učitelé díky této situaci mohou obohatit o nové poznatky a zkušenosti. Podle názorů respondentů je důležité také to, že si mohou nové zkušenosti vyměňovat i s ostatními pedagogy. Zuzana Žampachová se s učiteli často setkává, a proto zmínila, že je vhodné hledat informace na internetu. Rovněž připomenula, že do doporučení vždycky píše publikace, které jsou vhodné ve vzdělávání konkrétního klienta s PAS. Dalším zdrojem informací jsou samozřejmě rodiče či poradenští pracovníci.

Podíváme-li se na další odpovědi, zjistíme, že při vzdělávání žáků s PAS je pro 18,2% respondentů důležitá práce asistenta pedagoga a to proto, že jedincům s PAS v procesu edukace pomáhají, aby mohlo být vzdělávání efektivní. Stejně procento respondentů uvedlo, že museli přizpůsobit výuku možnostem daného žáka s PAS. Z uvedených možností 18,2% průzkumného vzorku respondentů odpovědělo, že pro ně vzdělávání těchto jedinců nepřináší nic zvláštního. Můžeme tedy spekulovat nad tím, zda jsou někteří učitelé k této jedincům a problematice autismu lhostejní nebo se jim pouze nechtělo na tuto otázku odpovídat.

Data z podrobnější analýzy naznačují, že pro 9,1% učitelů znamenalo vzdělávání jedinců s PAS hledání vhodného způsobu komunikace a ztíženou přípravu na výuku. Vytvořit optimální prostředí a způsob komunikace pro tato žáky je opravdu těžké a složité, ale měli bychom se o to alespoň pokusit. Pokud se nám podaří přivést žáka s PAS na správnou cestu, která povede ke splnění jeho cílů je to úspěch, přinášející pocit uspokojení nejen samotnému žákovi ale i učiteli.

Tab. 7 Dotazníková položka č. 10

Položka 10: Čeho se obáváte při výuce a vzdělávání žáků s PAS?		
náročná práce s žákem	1	9,1 %
omezení zbytku třídy	2	18,2 %
organizace vzdělávání	2	18,2 %
nedokončí studium	3	27,3 %
spolupráce s rodiči a SPC	1	9,1 %
neobávám se	2	18,2 %
celkem odpovědí	11	100 %

Graf. 7 Dotazníková položka č. 10 (viz příloha E)

U této položky bylo zjištěno, čeho se učitelé nejvíce při výuce a vzdělávání obávají. I v tomto případě se jednalo o položku s volnou odpovědí. Respondenti ve výzkumném vzorku vyjadřovali své obavy.

Většina respondentů ve 27,3% uvedla, že mají starost o to, zda žáci s PAS budou schopni kvůli svému handicapu dokončit studium. Další nejčastější odpovědí bylo, že přítomnost žáka s PAS omezuje zbytek třídy, což se nelíbí jeho spolužákům. Na Střední zahradnické škole (SZaŠ) v Rajhradě, kde bylo výzkumné šetření realizováno, jsou integrováni dva žáci s autismem. Jeden je pasivní, nikoho neobtěžuje, není pro ostatní žáky zatěžující. Takového žáka ostatní spolužáci tolerují. Naopak je zde také žák, který je příliš aktivní, neustále ve třídě vykřikuje a narušuje výuku, což je samozřejmě zátěží pro daný kolektiv, je tedy těžké pro kolektiv takového jedince přijmout mezi sebe. Vždy záleží na konkrétním žákovi s PAS a na složení kolektivu dané třídy, ve které je žák s autismem přítomen.

Data z výzkumného šetření ukazují, že 18,2% učitelů se obává organizace vzdělávání a toho, že zvolený styl a metody výuky nejsou pro jedince s PAS ty správné. Zuzana Žampachová radí, že jsou při vzdělávání těchto jedinců důležité názorné pomůcky a především vizualizace, která je klíčem k úspěchu. Nicméně to také stojí na motivaci a zájmu daného žáka. V průzkumném šetření se se stejným procentem zastoupených odpovědí objevila odpověď, že se učitelé při vzdělávání žáků s PAS ničeho neobávají, nic je nenapadá.

Povzbudivé bylo také zjištění, že učitelé i přesto, že mají strach z práce s kolektivem, ve kterém bude žák s PAS pobývat, se snaží hledat vhodné způsoby a možnosti, jak těmto jedincům pomoci. Podíváme-li se na Graf č. 7, zjistíme, že další odpovědí bylo u 9,1% respondentů to, že se obávají spolupráce s rodiči ale i se SPC.

I přestože neexistuje žádná univerzální rada, jak přistupovat k žákům s PAS, protože každý je individuální a každý vyžaduje jiný způsob. Z vlastní zkušenosti Zuzana Žampachová říká, že je důležité, aby se učitelé naučili číst reakce žáků

s autismem, znali jejich spouštěče problémového chování, analyzovali dané situace a aby připravili takové podmínky, které budou předcházet vzniku problémových situací ve výuce.

Tab. 8 Dotazníková položka č. 11

Položka 11: S jakými problémy se ve vyučování nejčastěji setkáváte?		
nevhodné chování	3	27,3 %
pomalé tempo	2	18,2 %
pasivita žáka	3	27,3 %
vzájemné nepochopení se spolužáky	2	18,2 %
zvýšené úsilí učitele	1	9,1 %
celkem odpovědí	11	100 %

Graf. 8 Dotazníková položka č. 11 (viz příloha E)

Respondenti měli u této položky vyjádřit své názory týkající se problematiky vzdělávání žáků s PAS. Jednalo se o položku s volnou odpovědí. Úkolem bylo odhalit problémy, se kterými se učitelé ve vyučování těchto žáků nejčastěji setkávají.

Průzkumná zjištění nám ukazují, že 27,3% učitelů má problém s nevhodným chováním a pasivitou žáků s PAS. Podle Zuzany Žampachové je důležité, aby učitelé u těchto žáků nevhodné projevy chování (výkřiky, chůze po třídě, aj.) ignorovali. Někteří učitelé si vytvořili „bariéru“, chování ignorují, ale museli překonat těžké začátky, kdy se daný žák dožadoval komunikace a pozornosti učitele, právě již zmíněnými výkřiky.

Naopak u pasivního žáka Zuzana Žampachová radí učitelům, aby měli dostatek trpělivosti, protože žáci s PAS jsou velmi nedůvěřiví ke komunikaci s okolím. Rovněž uvádí, že je vhodné u těchto jedinců komunikovat přes asistentku pedagoga nebo písemnou formou.

Podíváme-li se na další odpovědi, které respondenti uvedli, zjistíme, že 18,2% učitelů vidí problém v tom, že si žák s PAS nerozumí se svými vrstevníky. Žák s PAS je nechápe a oni nechápou jeho. Otázkou tedy je, jak změnit postoj spolužáků k jedinci s autismem? Zuzana Žampachová uvádí, že je velice důležitá diskuse se spolužáky, průběžně s nimi o problematice autismu mluvit. *„Chce to od spolužáků určitou trpělivost, když na středních školách je to hodně těžké a to zejména v sociálním cítění, které se teprve vytváří.“* Svoji roli zde hraje i samotná škola, která by měla vést žáky k toleranci a vzájemnému respektu. Zvyšování těchto kompetencí by mělo být klíčové při vzdělávání žáků s PAS. Bylo by skvělé, kdyby atmosféra, ve které žák s PAS pobývá, byla nakloněna jeho specifickým potřebám a přáním, ne pouze tomu jak si to přeje jeho okolí.

Se stejným procentem (18,2%) se objevila odpověď „pomalé tempo.“ Učitelé napsali, že je třeba žákovi s autismem více a důrazně sdělit, co je potřeba udělat. Učitelé v 9,1% uvedli, že musí vynaložit větší úsilí na to, aby žáka s PAS něco naučili, aby si z výuky odnesl co nejvíce.

U těchto položek bylo zjištěno, že je vzdělávání žáků s PAS pro učitele velmi náročné a to jak po psychické tak po fyzické stránce. Z průzkumného šetření je zřejmé, že pedagogům činí největší problémy najít s žákem s PAS vhodný způsob komunikace, přizpůsobit výuku jeho možnostem a zároveň rozdělit pozornost mezi všechny žáky stejně. Po zhodnocení výše uvedených položek lze **předpoklad č. 2 potvrdit.**

Předpoklad č. 3

Pokud je ve třídě integrován žák s PAS, mají učitelé ztíženou přípravu na vlastní výuku.

Tento předpoklad se zaměřuje na to, kolik času učitelé věnují přípravám na výuku žáka s PAS. Vychází z dotazníkových položek č. 13 a 14, týkající se přípravy na výuku.

Tab. 9 Dotazníková položka č. 13

Položka 13: Jaké činnosti v rámci přípravy na výuku děláte navíc?		
vizualizace a strukturalizace	3	27,3 %
zjednodušení, rozfázování učiva	2	18,2 %
speciální prezentace	1	9,1 %
vhodná motivace	1	9,1 %
kopírování materiálů	1	9,1 %
žádné	3	27,3 %
celkem odpovědí	11	100 %

Graf. 9 Dotazníková položka č. 13 (viz příloha E)

V této položce bylo zjišťováno, jaké činnosti v rámci přípravy na výuku žáků s PAS dělají učitelé navíc. Jednalo se o položku, ve které respondenti vyjadřovali své názory týkající se přípravy na výuku.

Nejčastější odpovědí bylo ve 27,3%, že nedělají nic navíc. Rovněž Zuzana Žampachová při rozhovoru uvedla, že je vždy potřeba výuku přizpůsobit konkrétnímu žákovi. Někteří učitelé se na výuku připravovat nemusí, protože dané předměty žáka s PAS zajímají, má dobré znalosti a je schopen pracovat s ostatními. V tomto případě nemusí učitelé dělat nic navíc proto, aby žákovi s PAS danou látku přizpůsobili. Naopak tam, kde není motivace a zájem tak velký, musí učitelé udělat

všechno, co je uvedeno v Tabulce č. 9, a v Grafu č. 9 Podle Zuzany Žampachové učitelé v Rajhradě se připravám na výuku věnují, dělají ji dobře, což je pozitivní zjištění.

Z průzkumného šetření také vyplývá, že se učitelé na výuku žáka s PAS pečlivě připravují. V 27,3% uvedli, že při výuce nejčastěji používají vizuální podporu a strukturované zadání. Vizualizace a strukturalizace jsou pro jedince s PAS velmi důležité. Jsou to principy, které ulehčují žákům výchovně vzdělávací proces. Napomáhají také ke snížení deficitu této poruchy.

Dále učitelé v 18,2% uvedli, že se snaží dané učivo žákovi s autismem zjednodušit a rozfázovat tak, aby jej lépe pochopil a zapamatoval si ho. Podíváme-li se na další uvedené možnosti, zjistíme, že 9,1% respondentů průzkumného šetření v rámci přípravy na výuku kopíruje materiály a tvoří speciální prezentace.

Ve vzdělávání žáků s PAS nesmíme zapomenout na motivaci a pozitivní zpětnou vazbu, kterou zmínilo rovněž 9,1% respondentů. Podle názoru a zkušeností Zuzana Žampachová zmínila sociální motivaci, které žáci na střední škole většinou rozumí. Stále u vzdělávání těchto jedinců platí, že je výhodné kombinovat sociální motivaci s jiným typem např. s materiální nebo činnostní motivací. Poté se žák s autismem může uvádět do daných předmětů a lépe vnímat učivo.

Tab. 10 Dotazníková položka č. 14

Položka 14: Kolik hodin obvykle věnujete přípravě na výuku s žákem s PAS?		
0 - 1 hodina	7	63,6%
2 -3 hodiny	4	36,4%
4 -5 hodin	0	0,0%
6 a více hodin	0	0,0%
celkem odpovědí	11	100 %

Graf. 10 Dotazníková položka č. 14 (viz příloha E)

U položky týkající se přípravě na výuku měli respondenti vybrat jednu z možných odpovědí. Významná většina respondentů (63,6%) z průzkumného šetření věnuje přípravám na výuku s žákem s PAS maximálně 1 hodinu. Jako druhou nejčastější odpovědí (36,4%) učitelů uvedlo, že věnují přípravě 2 - 3 hodiny.

Velmi překvapivé bylo především to, že žádný z učitelů nezvolil možnost 4 - 5 hodin a 6 – více hodin. Tyto odpovědi byli zabočující. Dalo by se očekávat, že se učitelé budou na výuku těchto žáků více připravovat. Zuzana Žampachová uvedla, že nelze přesně určit, jak dlouho má trvat příprava na výuku. Je to velmi individuální vzhledem k potřebám daného žáka s PAS. Také zmínila, že důležitou roli při přípravě na výuku hraje i předmět, který pedagog učí a zájem samotného žáka o studium daného předmětu. Učitelé, kteří uvedli, že stráví přípravou na výuku

1 hodinu, jsou podle Zuzany Žampachové učitelé předmětu, který je pro žáka s autismem zajímavý. Naopak učitelé, kteří se připravují na výuku 2 - 3 hodiny jsou učitelé toho předmětu, který žáka s PAS nezajímá a proto je potřeba přípravě věnovat delší dobu.

Asistentky pedagoga se shodují se Zuzanou Žampachovou zejména v tom, že čas, který učitelé věnují přípravám na výuku žáků s PAS je individuální, odvíjí se od dané situace. Někdy není potřeba žádná příprava a jindy musí být příprava pečlivě naplánovaná včetně materiálů a pomůcek.

Z průzkumu je patrné, že se někteří učitelé na výuku pečlivě připravují. Najdou se zde i pedagogové, kteří se přípravou na vzdělávání žáků s autismem příliš nezabývají. Na základě provedených analýz **se předpoklad č. 3 potvrdil.**

Předpoklad č. 4

Školy jsou v současné době dobře připraveny na integraci a vzdělávání žáků s PAS.

Poslední předpoklad vychází z výzkumných položek č. 18, 19 a 23.

Tab. 11 Dotazníková položka č. 18

Položka 18: Jaké podmínky je třeba zajistit pro kvalitní výuku žáků s PAS?		
asistent pedagoga	5	45,5 %
školený pedagog	2	18,2 %
vhodné pomůcky a materiály	2	18,2 %
snížený počet žáků ve třídě	1	9,1 %
žádné	1	9,1 %
celkem odpovědí	11	100 %

Graf. 11 Dotazníková položka č. 18 (viz příloha E)

Položka č. 18 dotazníkového šetření zjišťovala, jaké personální, materiální, metodické či jiné podmínky je třeba zajistit pro kvalitní výuku žáků s PAS.

Data z podrobnější analýzy naznačují, že 45,5% učitelů považuje pro kvalitní výuku těchto žáků zajištění funkce asistenta pedagoga. Z uvedených možností lze rovněž zjistit, že při vzdělávání autistů hrají důležitou roli také samotní učitelé. Vzdělávání žáků s PAS představuje velmi náročný proces, který klade požadavky především na pedagogy. Proto je důležité, aby pedagogové měli dostatečné vzdělání, byli proškoleni v práci s autisty a také měli poznatky ze speciální pedagogiky.

Rovněž 18,2% učitelů zmínilo, že je při výuce vhodné používat různé didaktické pomůcky, které jsou při vzdělávání jedinců s diagnózou autismu velkým pomocníkem.

V této studii bylo zjištěno, že 9,1% respondentů by při výuce uvítalo, kdyby byl ve třídě snížený počet žáků. Zuzana Žampachová považuje menší počet žáků ve třídě za pozitivní, výhodné, ale dnes to na běžných středních školách není ve většině případů možné. Stejně procento respondentů (9,1%) odpovědělo, že pro kvalitní výuku žáků s PAS nejsou potřeba vytvářet žádné zvláštní podmínky.

Z těchto odpovědí lze usuzovat, že není vždy jednoduché vytvořit podmínky, které budou odpovídat speciálním vzdělávacím potřebám žáka s PAS, ale i přesto je nezbytné hledat vhodné způsoby, jak žákům s autismem přizpůsobit výuku, aby daný obor vzdělávání zvládli.

Tab. 12 Dotazníková položka č. 19

Položka 19: S kým při integraci žáka s PAS nejčastěji spolupracujete?		
SPC	2	18,2 %
PPP	0	0,0 %
IPPP	0	0,0 %
rodiče	4	36,4 %
škola	0	0,0 %
jiné	5	45,5 %
celkem odpovědí	11	100 %

Graf. 12 Dotazníková položka č. 19 (viz příloha E)

Respondenti měli na výběr z několika a možností, nešlo tedy o položku s volnou odpovědí jako u předchozí položky.

V dotazníkovém šetření jsem se zaměřila na to, s kým učitelé při integraci žáků s PAS nejčastěji spolupracují. Nejvíce respondentů (45,5%) z výzkumného šetření zvolilo kategorii „jiné.“ Uvedli, že nejčastěji spolupracují s asistenty pedagoga. V první řadě Zuzana Žampachová považuje za důležité zmínit roli asistenta pedagoga. *„Asistent pedagoga by měl být asistent daného učitele. Vytváří určitou pomoc jak pro učitele, tak pro samostatného žáka s PAS. Je prostředníkem, komunikantem mezi školou a rodinou.“* Po rozhovoru asistentky pedagoga uvedly, že spolupráce s učitelem je moc dobrá. Učitelé se často ptají na to, jak výuku žák s autismem zvládá, jestli došlo k nějakým změnám v jeho vývoji aj. Mnohdy učitelé s asistentkami probírají písemné či ústní zkoušení, komunikují o tom, co se žákovi s PAS povedlo, co je potřeba zlepšit, aby byl úspěšný a jak podporovat žáka ve vzdělávání.

Někteří učitelé napsali, že při vzdělávání žáků s autismem nespolečně spolupracují s nikým. Na to překvapivé zjištění Zuzana Žampachová musí reagovat. Klade důraz na to, aby učitelé spolupráci s poradenskými zařízeními nepodceňovali. Uvádí, že úkolem poradenských pracovníků je prohlubovat vzájemnou spolupráci

s klientem, rodiči, školou a učitelem. Je tím, který naslouchá všem zúčastněným stranám a reagovat na jejich požadavky.

Dále učitelé v 36,4% spolupracují s rodiči, kteří jsou nepostradatelnou součástí týmu věnující se integrovanému žákovi s PAS.

Překvapivé bylo také zjištění, že nejmenší spolupráce probíhá mezi učiteli a speciálně pedagogickými centry (SPC). Proto Zuzana Žampachová opět vybízí učitele ke spolupráci, je to individuální platforma vzhledem k realizaci podpůrných opatření při vzdělávání žáků s PAS. Sama připomíná pedagogům, aby se nebáli, a pokud mají nějaký problém, aby napsali email. Bohužel také zmínila fakt, že počty poradenských pracovníků jsou dlouhodobě poddimenzovány a na aktivní spolupráci není vzhledem k počtu klientů s PAS dostatečný prostor.

I přesto, že je spolupráce se SPC omezena pouze na tři návštěvy a konzultace za rok pozitivní ale zůstává, že učitelé mají kontakty na poradenská zařízení, která jim mohou v problémových situacích týkající se vzdělávání žáků s PAS pomoci.

Tab. 13 Dotazníková položka č. 23

Položka 23: Je podle Vás škola připravena na vzdělávání žáků s PAS?		
ano	5	45,5 %
ne	4	36,4 %
neodpověděl	2	18,2 %
celkem odpovědí	11	100 %

Graf. 13 Dotazníková položka č. 23 (viz příloha E)

Učitelé, kteří se zapojili do průzkumného šetření, vyjádřili své názory na to, zda je škola připravena na vzdělávání žáků s PAS.

Dotazovaní respondenti ve 45,5% uvedli, že je Střední zahradnická škola v Rajhradě připravena na vzdělávání žáků s PAS. Z podrobnější analýzy vyplývá, že je škola dobře vybavena jak po stránce materiálními, tak po stránce didaktické. Pozitivní zjištění je, že v prostorách školy je klidová místnost, ve které si žák s PAS může odpočinout. Povzbudivé je také to, že jsou ve škole přítomni učitelé, kteří chtějí žákům s PAS ulehčit výchovně vzdělávací proces.

Podíváme – li se na Graf č. 13, tabulku č. 13 zjistíme, že 36,4% respondentů odpovědělo, že škola není dostatečně připravena na vzdělávání žáků s PAS. Podle názorů respondentů je velký problém především v tom, že škola nemá dostatek finančních prostředků na asistenty pedagoga a na vytvoření lepších podmínek pro žáky s autismem. Rovněž napsali, že je při výuce žáků s PAS překážkou nedostatečné vzdělání a proškolení učitelů v této problematice. Učitelé také uvedli, že je ve třídě velký počet žáků, což je velmi náročné a stresující jak pro učitele, tak pro samotného žáka s PAS.

Je třeba se zamyslet nad tím, jak vytvořit na běžných středních školách takové podmínky, které zajistí kvalitní výuku jak žáků intaktních, tak žáků s PAS. A. Sojková (2015) uvádí, že se škola musí snažit především o to, aby vytvořila pro tyto jedince odpovídající podmínky ke vzdělávání. Škola by se měla přizpůsobit žákovi, ne naopak.

Z uvedených možností je patrné že 18,2% učitelů se k tomuto tématu nechce vyjadřovat. Lze konstatovat, že je velmi těžké přesvědčit některé učitele, aby změnili postoj k těmto žákům. I přestože jsou někteří učitelé v této problematice lhostejní, najdou se zde i nadšení pedagogové, kteří hledají správný klíč k tomu, jak porozumět žákovi s autismem.

Cílem bylo zjistit názory respondentů na integraci a vzdělávání žáků s PAS na Střední zahradnické škole v Rajhradě. Z výzkumu vyplynulo, že tato Střední škola je připravena na přijetí žáků s PAS do hlavního vzdělávacího proudu. **Předpoklad č. 4 se potvrdil.**

7.3 Příručka pro pedagogické pracovníky

Úvodní slovo

Vážení pedagogičtí pracovníci,

role pedagoga je v životě autistů nesmírně důležitá, složitá a zodpovědná. Jste to právě Vy, kteří společně s rodiči předáváte jedincům s PAS vše potřebné, aby dokázali porozumět „našemu“ světu, který je pro ně mnohdy nepochopitelný a chaotický. Díky této publikaci máte možnost společně s odborníky nahlédnout do světa autistů a nechat se inspirovat pro další práci.

Příručka, kterou držíte v ruce, se zaměřuje na žáky s poruchou autistického spektra, kteří jsou integrováni do běžných středních škol. Měla by Vám poradit a poskytnout důležité informace týkající se problematiky autismu. Na jejích stránkách se dočtete, jak můžete pomoci jedincům s touto diagnózou. Seznámí Vás také s tím, jak k těmto jedincům přistupovat, jaké principy, metody a terapie při práci s nimi používat. Uvedené informace v příručce mají přispět k lepší orientaci v pedagogické činnosti a ke kvalitnějšímu vzdělávání jedinců s diagnózou autismu. Poskytuje cenné rady jak začínajícím učitelům, tak i těm, kteří se v interakci s jedincem s PAS dostali do slepé uličky, nebo také těm, kteří chtějí proklouznout do světa těchto jedinců a vytvořit podmínky, proto aby se autisté cítili bezpečně i v naší společnosti.

Jsem přesvědčena, že tato příručka není pouze bezcenným materiálem, ale je důkazem, že práce s autisty je velice zajímavá a hlavně důležitá zvláště dnes, když jedinců s touto diagnózou přibývá v důsledku lepší diagnostiky.

Přeji Vám, ať se tato publikace stane pomocníkem a rádcem při řešení problémových situací, které mohou při vzdělávání jedinců s PAS nastat. Zároveň Vám přeji mnoho sil a pedagogický optimismus ve Vaší další práci.

Úvod

Cílem této příručky je poskytnout učitelům a pedagogickým pracovníkům, kteří se podílí na vzdělávání jedinců s PAS, návod jak pracovat s těmito jedinci. Smyslem je zajistit zlepšení podmínek vzdělávání dětí, žáků a studentů s PAS. I přesto že mají určité odlišnosti, jsou součástí naší společnosti, mají právo na dostatečné vzdělávání přiměřené jejich možnostem a schopnost a mimo jiné si zaslouží naši pozornost a lásku.

Příručka zdaleka nedokáže obsáhnout celou problematiku autismu. Je pouze stručným vodítkem, jak pracovat se žáky s diagnózou autismu, kteří jsou integrováni do běžných středních škol. Seznámí Vás s tím, jak k jedincům s touto poruchou přistupovat, jaké principy, metody a terapie lze při práci s nimi používat.

Zásadním přínosem příručky je především to, že nabízí přehled důležitých informací týkající se problematiky autismu. Rovněž na jejich stranách naleznete doporučení odborníků zabývajících se touto problematikou. Tvoří přehled toho, co bylo dosud v této problematice zjištěno a prokázáno jako efektivní postup při práci s žáky s PAS.

Struktura příručky

První kapitola se zaměřuje na stanovení správné diagnózy, která je důležitá pro porozumění jedinci s PAS a pro zahájení správné intervence. Jsou tu představeny také vhodné nástroje k provádění speciálně-pedagogické diagnostiky.

Druhá kapitola nás seznamuje s metodikou strukturovaného učení, která snižuje deficity vycházející z diagnózy PAS. Ve stručnosti jsou nastíněny možnosti a principy práce, které je vhodné při vzdělávání žáků s PAS dodržovat. Tato kapitola také nabízí speciální didaktické nástroje a pomůcky používané při vzdělávání jedinců s touto poruchou.

Na základě zkušeností odborníků se **třetí kapitola** zaměřuje na určité strategie důležité pro práci se žáky trpící autismem. Rovněž tato kapitola nabízí určitá doporučení, co dělat když se setkáte s autistou.

Vzdělávání jedinců s PAS je velice náročné, neměli bychom se proto nechat odradit počátečními neúspěchy, spíše bychom měli hledat cesty jak těmto jedincům pomoci. Důležité je umět v pravou chvíli požádat o pomoc a vědět kde ji nalaznout. Pro-

to jsou v příručce uvedeny kontaktní údaje na školská poradenská zařízení, která mohou jedincům s PAS, jejich rodičům i Vám pedagogům pomoci.

Každý si v této příručce může najít to, co ho nejvíce zajímá. Někdo obsah a informace uvedené v příručce proletí letným pohledem a někdo se může začíst na několik hodin. Věřím a pevně doufám, že informace a doporučení uvedené v této publikaci učitelé přivítají. Stane se tak cenným nástrojem pro zlepšení vzdělávacích potřeb dětí, žáků a studentů s poruchou autistického spektra.

Co je porucha autistického spektra (autismus)?

Autismus si v historii lidstva prošel dlouhou a náročnou cestou. V současné době je velice živým tématem, které zkoumá mnoho odborníků, dostává se čím dál tím více do povědomí široké veřejnosti. I přesto že bylo napsáno mnoho publikací a odborných článků, je neustále tolik věcí, které o autismu ještě nevíme. Můžeme si pouze domýšlet, jak se jedinec s autismem cítí, jak myslí, co mu činí potíže a co se odehrává v každém okamžiku jeho života.

Dnes již víme, že autismus patří mezi „*pervazivní vývojové poruchy (PDD)*“, „*pass poruchy*“ nebo také „*poruchy autistického spektra (PAS)*.“ Autismus je spojován s řeckým slovem „*autos*“ což znamená „*sám*“. Jedná se o nejzávažnější poruchu mentálního vývoje dítěte. Postihuje všechny složky osobnosti jedince, což naznačuje pojem „*pervazivní*“, tedy všepřonikající (M. Bartoňová, B. Bazalová, J. Pipeková 2007, s. 130). Duševní vývoj je narušen především ve třech klíčových oblastech (tzv. triáda příznaků- sociální interakce, komunikace a představitost), i přesto jsou projevy této poruchy variabilní, stejně jako tíže symptomaticky.

Autistické děti vnímají svět jinými očima, zkusme tedy najít ten správný klíč k tomu, jak propojit „*jejich*“ a „*naš*“ svět. Vstoupit do světa autisty je ojedinělý zážitek a proto, aby se lidé s autismem cítili bezpečně i v našem společném skutečném světě, je třeba jim pomoci se v něm vyznat.

8 Diskuse

V posledních letech se zvýšil počet jedinců, kterým byl diagnostikován autismus. Nelze pominout fakt, že vzdělávání dětí s tímto postižením je značně komplikované a těžké. Proto bylo průzkumné šetření zaměřeno na učitele a pedagogické pracovníky, kteří se podílí na výchovně vzdělávacím procesu žáků s PAS.

Role pedagoga je v životě autistů nesmírně důležitá. Učitelé jsou těmi, kteří by měli připravit výuku tak, aby žádný žák nebyl ochuzen o jejich pozornost. Je důležité, aby pedagog dokázal rozdělit svoji pozornost mezi žáky intaktní a žáka s PAS. Také je nesmírně důležité, aby měl každý žák s PAS vypracován individuální vzdělávací plán, který bude vycházet z jeho specifických potřeb. Stane se pomocníkem při eliminaci a zmírnění deficitů vycházejících z autistické triády.

Při vzdělávání jedinců s PAS je důležitá možnost konzultace s odborníky ze speciálních poradenských pracovišť, kteří pomáhají učitelům s obtížnými situacemi, které doprovází vzdělávací proces. Bylo zjištěno, že organizační, personální či jiné zajištění SPC je v České republice nedostačující. Zlomovým okamžikem bylo podle V. Čadilové, Z. Žampachové et al. 2012, s. 17) „září 2011, kdy MŠMT svými vyhláškami navýšilo činnosti těchto zařízení, bez toho aby došlo ke zvýšení počtu pedagogických pracovníků.“ Z uvedeného tedy vyplývá, že tato situace není do budoucna udržitelná. „učitelé však mají právo a pracovníci SPC povinnost kooperovat při vzdělávání každého jedince se zdravotním postižením.“ I přesto že je počet poradenských pracovníků dlouhodobě poddimenzován, na aktivní spolupráci není vzhledem k počtu klientů s PAS dostatečný prostor, neměli by se učitelé bát požádat o pomoc, vždy když budou cítit, že si s daným problémem nevědí rady.

Lze diskutovat nad tím, zda zvýšený počet jedinců s PAS je možné přisuzovat lepší diagnostice či prostému nárůstu tohoto postižení. V roce 2015 vyšel nový Diagnostický a statistický manuál (DSM-V), který vznikl díky desetiletému úsilí stovky mezinárodních odborníků, kteří se zabývají oblastí duševních poruch. Tento manuál definuje a klasifikuje duševní poruchy a jeho záměrem je usnadnit a zlepšit diagnózu, léčbu i výzkum týkající se všech duševních poruch.

Na vědecké půdě se dnes neustále uvažuje nad tím, jaké jsou příčiny autismu. Hoffman (2008 In. A. Říhová, 2011) mezi faktory vedoucí ke vzniku autismu zařadil prostředí, stravu, metabolické obtíže nebo imunologické poruchy. Rodný (2006 In. A. Říhová, 2011) v oblasti etiologie autismu zjistil, že vznik PAS může souviset i s věkem otce. Ovšem tyto teorie doposud nepřinesly jasné a přesvědčivé výsledky.

Na téma vzdělávání jedinců s PAS bylo vypracováno mnoho publikací a odborných článků, které se staly důležitým materiálem, který mi pomohl nahlédnout

do problematiky PAS, a lépe se v ní mohla lépe zorientovat. V tuto chvíli zmiňuji knihu Nikdo Nikde od Donny Williams, která popisuje svůj životní příběh dívky s autismem. Vydání této knihy otevřelo bránu nejen k léčbě a vzdělávání žáků s autismem ale i k jejich pochopení. Pro D. Williams (2009, s. 11) se tato kniha stala *„příběhem o tom, jak zachránila svoji vlastní duši ze skládky odpadu a vyvedla ji na cestu vlastního svobodného rozhodování.“*

V této bakalářské práci se jedna dílčí část dotýká tématu integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do běžných škol. Fenomén integrace či inkluze dnes slyšíme jak z úst pedagogů, odborníků ale i politiků, kteří neustále spekulují nad tím, zda jedinci s postižením mají být vzděláváni se svými vrstevníky v běžných školách nebo mají být umístěni do speciálních škol. V rámci průzkumného šetření a na základě studia odborné literatury bylo zjištěno, že pro účelnou integraci žáků a studentů s PAS je nesmírně důležitá vzdělanost pedagogů a používání metodiky strukturovaného učení. Co je pro žáka s PAS lepší, vždy záleží na individuálním přístupu pedagogů, kteří vzdělávají tyto žáky a dále na charakteru poruchy a na míře symptomů.

V oblasti integrace byl v Brně vytvořen projekt s názvem *„Férová škola.“* Tento projekt podporuje a oceňuje školy, které se snaží vytvořit vhodné prostředí pro všechny děti a rovněž se snaží využít potenciálu každého jedince.

Neinformovanost pedagogů ale i úředníků staví barikády v porozumění jedinců s autismem. Naše společnost ještě není dostatečně připravena na přijetí jedinců s handicapem mezi sebe. Jak uvádí také B. Bazalová (2012, s. 36) *„dnešní společnosti jsou lépe přijímáni lidé s viditelným handicapem než ti, jejichž handicap je na první pohled skryt“* jako u lidí s autismem či jiným mentálním postižením.

Díky rozvoji informačních technologií je dnes mnohem jednodušší získat potřebné informace týkající se vzdělávání jedinců s PAS, můžeme si vyhledat rady a zkušenosti odborníků, které se v problematice autismu osvědčili jako efektivní a účinné. Ovšem neustále platí důležitost respektování individuálních potřeb konkrétního žáka s autismem a zajištění speciálněpedagogické podpory. Tato porucha je podle (M. Bartoňové, B. Bazalové a J. Pipekové 2007, s. 129) *„natolik variabilní, že vás nikdy nebude nudit, stále budete mít nové a nové věci k objevování.“*

9 Doporučení pro pedagogickou praxi

Na základě studia odborné literatury a provedeného průzkumného šetření na SZaŠ v Rajhradě byla navržena doporučení pro pedagogickou praxi. Všechna uvedená doporučení vychází z vyhodnocení a následných analýz dotazníkového šetření a také z rozhovorů provedených s odborníkem ze SPC a s asistenty pedagoga.

Problém 1: PROŠKOLENÍ A VZDĚLANOST UČITELŮ STŘEDNÍCH ŠKOL

V oblasti proškolení a vzdělanosti učitelů středních škol bylo zjištěno, že **učitelé nemají potřebné vzdělání týkající se PAS** a také, že **většina pedagogů nemá zkušenosti se vzděláváním těchto jedinců**, pro mnohé je to první zkušenost. Vzdělávání je klíčem k rozvoji žáků s poruchou autistického spektra, proto bych se specializovala především na informovanost a vzdělanost pedagogických pracovníků v problematice autismu. Jeví se jako nezbytné aby učitelé získávali nové informace a zkušenosti v této oblasti, protože pak budou moci lépe pochopit specifické chování, potřeby jedinců s autismem a dokážou vytvořit vhodné vzdělávací prostředí, které bude respektovat jejich specifické vzdělávací potřeby. Rovněž (V. Voženílek, J. Michalík et al, 2013 s. 90) popisuje že *„příprava podmínek pro úspěšnou integraci těchto žáků je velmi náročná po stránce materiální i metodické.“* Z těchto důvodů je důležité aby *„pedagogové vzdělávající žáky s PAS prošli DVPP se zaměřením na výchovu a vzdělávání dětí, žáků a studentů s autismem.“*

Základním předpokladem pro úspěšnost pedagogů při vzdělávání jedinců s PAS je podle V. Čadilové, Z. Žampachové et al (2012, s. 41) nesmírně důležitá *„znalost problematiky, proškolení v metodice vzdělávání, vytváření podmínek vedením školy a podpora ostatních pedagogů ve sboru.“* Je bohužel škoda, že většina učitelů vzdělanost v této problematice podceňuje. Zuzana Žampachová na základě svých dlouholetých zkušeností uvádí že, *„učitelé na středních školách si myslí, že je to ojedinelý problém, že se s žáky trpící autismem již více neseťkají, ale to se mílí, protože jedinců s touto poruchou přibývá. Určitě další žáci s tímto postižením se budou na běžných středních školách vyskytovat.“* Z toho tedy vyplývá, že je stále větší potřeba kvalifikovaných a nadšených pedagogů, kteří chtějí těmto jedincům pomáhat ve výchovně vzdělávacím procesu.

Doporučení 1: Proškolení a vzdělanost učitelů středních škol

Vzhledem k tomu, že žáků s diagnózou autismu přibývá, bylo navrženo, aby ředitelé škol umožnili pedagogům účastnit se odborných školení týkající se problematiky PAS. Zároveň bych učitelům doporučovala rozšiřující vzdělávání v oboru speciální pedagogiky. Je rovněž důležité zamyslet se nad otázkou podpory motivace pedago-

gů pro další vzdělávání a to zejména v oblasti poruch autistického spektra. Proto bylo doporučeno pracovat s pedagogickými pracovníky, zajímat se o jejich obavy a problémy týkající se vzdělávání právě těchto jedinců.

Problém 2: PŘÍPRAVA UČITELE NA VÝUKU

Další oblast se zaměřuje na výuku a vzdělávání žáků s PAS. Bylo zjištěno, že **pro učitele bylo těžké přizpůsobit výuku možnostem daného žáka s PAS a zároveň propojit výuku intaktních žáků s výukou jedince s PAS.** Základním předpokladem pro to, aby byla péče o jedince s PAS co nejvíce účinná, je důležité, abychom daného žáka dobře znali, věděli o jeho specifických vzdělávacích potřebách. Jen tak lze vzdělávání „ušít“ žákům s autismem přímo na míru. S úspěšností výchovně vzdělávacího procesu jsou spojena určitá opatření a těmi jsou podle L. Pastierikové (2013, s. 100) především *„dodržování individuálního přístupu, vytvoření optimálního způsobu komunikace, zajištění úpravy prostředí, zajištění předvídatelnosti situace, zajištění smysluplného využití volného času, výběr vhodné formy motivace, využití relaxačních technik a zavádění postupných změn a pravidel.“*

Podle V. Čadilové a Z. Žampachové (2008, s. 358) by měli mít učitelé v první řadě na paměti *„individuální potřeby konkrétního žáka a v kontextu s jeho diagnózou uplatňovat metodiku strukturovaného učení.“* Úkolem strukturovaného učení je snížení deficitů vycházejících z diagnózy autismu a zároveň přispívá k rozvoji jejich silných stránek. O tom jak pracovat s žáky s PAS naleznete v příručce pro pedagogické pracovníky. Také je při vzdělávání těchto žáků podle V. Čadilové a Z. Žampachové (2008, s. 358) nutné *„využít všech podpůrných opatření, které pomohou studentovi úspěšně dokončit střední školu.“*

Jedinci s autismem vnímají svět jinými očima, a proto je důležité přizpůsobit metody jejich vzdělávání. Dnes můžeme využít spoustu metodických pomůcek (denní režimy, strukturované úlohy, motivační tabule aj), které jsou nenahraditelným pomocníkem při vzdělávání žáků s PAS. Zuzana Žampachová také doporučuje, aby se učitelé snažili výuku organizačně zabezpečit tak, aby žák s autismem přesně věděl, co se od něho očekává, co má dělat a zároveň měl takové zaměstnání, které bude odpovídat jeho schopnostem a možnostem. V. Čadilové a Z. Žampachové (2008, s. 358) popisují, že *„nejde o to, abychom změnili jedince s PAS k obrazu svému, ale abychom lépe pochopili jeho potřeby a snažili se hledat způsob jak mu pomoci.“*

Doporučení 2: Příprava učitele na výuku

Při vzdělávání žáků s PAS SE doporučuje zřídit ve třídě funkci asistenta pedagoga, který v případě, kdy učitel potřebuje sdělit zásadní informace žákům, potřebuje udělat výklad nové látky, procvičovat, zkoušet atd., v tu chvíli může asistent peda-

goga pracovat s autistickým žákem. Navrhuji využívat metodiku strukturovaného učení, která je základním předpokladem jakékoli práce s žákem trpícím autismem. Zároveň je nutné, aby se učitelé i asistenti pedagoga řídili IVP daného žáka s autismem, který je důležitým materiálem pro zefektivnění vzdělávacího procesu.

Problém 3: NEVHODNÉ CHOVÁNÍ ŽÁKŮ S PAS

Učitelé také při výuce žáků s PAS bojují s **problémovým a nevhodným chováním**. Uvedený tento problém lze přisuzovat deficitům vycházejícím z autistické triády. L. Michalíková (2014) uvádí, že primárním důsledkem u žáků s PAS jsou především „*potíže v sociální interakci (deficity v chápání sociálních situací, zhoršení kontaktu s vrstevníky, problém s nevhodným chováním aj.)*.“ Proto je mnohdy velmi obtížné zařadit tyto jedince do vzdělávacího procesu.

Na vzniku a intenzitě nevhodného chování má podle V. Čadilové, Z. Žampachové et al (2012, s. 59) vliv „*míra symptomatiky autismu, prostředí, ve kterém se dítě pohybuje i jeho schopnost adaptability*.“ Pro eliminaci problémového chování jsou důležité nejen teoretické znalosti pro práci s žáky s autismem, ale také používání určitých strategií. V první řadě je podle V. Čadilové, Z. Žampachové et al (2012, s. 60) nutné „*analyzovat a pochopit důvody konkrétního chování a teprve na základě toho můžeme navrhnout způsoby řešení s přihlédnutím příčinám a důsledkům chování*.“

Jedinci svým chováním reagují na přístup a podmínky, které jim nabízí jejich okolí a proto by měli učitelé do výuky zařadit takové aktivity, které nebudou pudit k nepravostem a nevhodným projevům chování. Z. Žampachová také uvedla, že v praxi dobře funguje ignorace. Někteří učitelé si vytvořili „bariéru“ a opravdu nevhodné chování (vykřikování, chůze po třídě, vstávání ze židle aj.) žáka s PAS ignorují, ale museli překonat těžké začátky, kdy se daný žák domáhal jejich pozornosti. Bylo to mnohdy opravdu těžké, ale učitelé se s tímto museli naučit pracovat.

Volba metod vedoucích ke snížení deficitů v oblasti sociálního chování je zcela individuální, měli bychom nastavit přesná a jasná pravidla ale přitom uplatňovat individuální přístup k tomuto žákovi. L. Michalíková (2014) podmínkou číslo jedna „*navázání vztahu s žákem s PAS, nebát se mít takové dítě rád, nebrat ho jako ohrožení své autority a nevykládat si jeho projevy jako útok na svou osobu*.“

Doporučení 3: Nevhodné chování žáků s PAS

Různorodost projevů nevhodného chování je velice široká, z toho důvodu je potřeba aby učitelé stanovili jasná pravidla, pracovali na posilování sebevědomí daného žáka. U některých žáků s PAS často dochází k afektivnímu chování, nespolupracují, nechťejí pokračovat v práci. Někteří se nedokážou soustředit a lehce se unaví. Proto bych zbudovala klidovou místnost, kam mohou autisté s asistentem pedagoga

odejít, odpočinout si a zklidnit se. Pro eliminaci problémového chování je nesmírně důležité povzbuzovat žáka k větší samostatnosti a každý pokrok náležitě ocenit, a to pomocí motivace a pozitivní zpětné vazby.

Problém 4: SOCIÁLNÍ VZTAHY MEZI ŽÁKA VE TŘÍDĚ

S problémovým chováním rovněž souvisí i problém **nepřijetí žáka s PAS do kolektivu třídy, nerespektování jeho odlišností vycházející z této poruchy**. V naprosté většině případů je podle L. Michalíkové (2014) „*nepřijetí žáka s PAS, nerespektování jeho jinakosti a chybějící ochota mu pomoci velkou překážkou jak ve vzdělávání, tak ve zlepšení chování takového žáka.*“ Klíčovou otázkou tedy zůstává, jak bude žák s PAS přijat do kolektivu svých vrstevníků. Zuzana Žampachová na základě svých dlouholetých zkušeností se vzděláváním žáků s PAS uvádí, že záleží jak na konkrétním žákovi s autismem tak i na složení dané třídy ve které bude žák s PAS pobývat.

A. Sojková (2015) zmínila, že je úspěšné zapojení jedinců s PAS do školního kolektivu i do běžného mimoškolního života velmi obtížné, vyžaduje od spolužáků určitou dávku trpělivosti a ochotu porozumět odlišnostem, které jsou spojeny s poruchou autistického spektra. Nezastupitelnou roli zde tedy sehrává i samotný učitel, který by se měl věnovat kolektivu třídy, kam jedinec s PAS nastupuje.

K tomu Z. Žampachová doplňuje, že je důležité s ostatními žáky o problematice autismu mluvit průběžně, aby se ve třídě nehromadily negativní projevy. Úkolem pedagoga je začít včas s dětmi pracovat, vnímat atmosféru třídy. Pokud se vyskytne nějaký problém, je nutné jej řešit hned. Abychom zamezili nepřijetí žáka s PAS do třídního kolektivu V. Čadilová, Z. Žampachová et al (2012, s. 43) doporučují „*aby učitelé vysvětlili dětem ve třídě, proč se jejich spolužák chová tak podivně, a současně zajistit přiměřené reakce spolužáků vůči integrovanému žákovi.*“ Je třeba pravidelně a srozumitelně hovořit se žáky o spolužákově handicapu. Pokud k tomu nedojde, může se stát, že si ho ostatní nebudou všímat, mohou ho zesměšňovat, fyzicky ubližovat aj. Což u jedinců s PAS, kteří nedokážou vyjádřit své pocity, může způsobit vznik problémového chování, kterým se do určité míry brání.

V. Čadilová, Z. Žampachová (2008) považují přechod na střední za velmi obtížné a to z toho důvodu, že probíhá v obtížném věku. Kvůli deficitům vycházejícím z diagnózy autismu se vytváří hluboká propast ve vztahu k vrstevníkům, což vede mnohdy ke vzniku konfliktních situací. Měli bychom si uvědomit, že jedinci s PAS také vnímají, jak jsou přijímáni svým okolím stejně jako ostatní lidé.

Doporučení4: Sociální vztahy mezi žák ve třídě

Je nutné zdůraznit potřebu informovat vhodnou formou spolužáky o tom, že do jejich třídy bude integrován žák s autismem. Jako prevence mohou podle L. Micha-

líkové (2014) působit „*besedy pro spolužáky*“, které je vhodné zařadit hned na začátku školního roku. Rovněž je důležité s žáky pracovat i po besedě na změně postojů k těmto žákům, to proto, „*aby dokázali nahlížet na některé situace očima jedinců s PAS.*“ Doporučuji také informovat rodiče ostatních spolužáků o tom, že ve třídě je integrován jedinec s diagnózou autismu.

Problém 5: KOMUNIKACE

Další **problém** byl zjištěn **v oblasti komunikace**. Učitelé mají **potíže** v tom, **najít vhodný způsob komunikace se žákem s PAS**.

Komunikace a řeč jsou důležitým nástrojem jak navázat kontakt s okolím, jak se dozvědět nějaké informace, podělit se o své pocity, radosti i smutky. Bohužel jedinci s PAS kvůli deficitům v oblasti komunikace „*nerozumí účelu komunikace, slova jsou jen slova, obrázky jsou jen obrázky, předměty jsou jen předměty*“ (V. Čadilová, Z. Žampachová et al, 2012, s. 57). Tato komunikační propast brání autistům vyjádřit svá přání či obavy, což může vyvolat vznik problémového chování. Abychom tomuto předcházely, je nutné zvolit takovou formu komunikace, aby ji žák s PAS dokázal samostatně používat, aniž by byl závislý na svém okolí. Mezi nejefektivnější formy komunikace používané při práci s jedinci trpící autismem patří výměnné komunikační systémy PECS (obrázkový komunikační systém) a VOKS (výměnný obrázkový komunikační systém). Úkolem těchto vizuálních prostředků je rozvoj aktivní komunikace, která se stane pro žáky s autismem motivačním stimulem pro následnou komunikaci s okolním světem.

Jak už víme, autisté mají problém s komunikací, tudíž nemusí jít vždy o komunikaci pomocí slov. Lze použít i jiné formy komunikace, které zmiňují a to „*komunikaci motorickou, předmětovou, gestem a prostřednictvím znaků, obrázků (fotografie, kresby), psanou, tištěnou atd.*“ (V. Čadilová, Z. Žampachová et al, 2012, s. 57).

Doporučení 5: Komunikace

Jedinci s poruchou autistického spektra mají problémy jak ve verbální tak neverbální komunikaci, proto je nutné věnovat rozvoji jazyka (řeči) zvýšenou pozornost. Navrhují vytvořit vhodné komunikační prostředí, ve kterém se žák s autismem bude cítit bezpečně a spokojeně, které bude rovněž chápat jeho specifické potřeby. K tomu, aby žák dokázal úspěšně komunikovat, vyjadřovat své potřeby a přání, doporučuji využívat vizuální pomůcky (PECS, VOKS, piktogramy, procesuální schémata, osobní kniha aj.) které se při práci s autistickými žáky osvědčily. Rovněž přispívají k rozvoji porozumění a eliminaci nevhodných projevů v řeči (V. Čadilová, Z. Žampachová et al, 2012).

Problém 6: SPOLUPRÁCE

Následující oblast se věnuje tomu, **jak zlepšit spolupráci škol, učitelů se školskými institucemi**. Každý jedinec s autismem potřebuje péči skupiny odborníků, do které M. Vosmik, L. Bělohávková (2010) řadí rodiče, lékaře, psychology, speciální pedagogy, terapeuty aj. Odborníci, kteří tvoří tento tým, musí mezi sebou spolupracovat, aby dokázali vytvořit takové podmínky pro vzdělávání, které budou odpovídat specifickým vzdělávacím potřebám konkrétního žáka s autismem.

Pravidelná spolupráce s odborníky je klíčem k úspěšnému vzdělávání. Neměla by být tedy při vzdělávání žáků s PAS přehlížena. Úkolem poradenských pracovníků je prohlubovat vzájemnou spolupráci mezi klientem s PAS, zákonnými zástupci, učitelem či školou. Měl by se snažit pomoci pedagogům s řešením problémových situací spojených s integrací a vzděláváním žáků s PAS. A. Sojková (2015) zdůrazňuje, že by *„spolupráce mezi školou a poradenským pracovníkem rozhodně neměla skončit úvodní konzultací. Ze zákona by měli minimálně dvakrát ročně proběhnout náhledy odborníků ve výuce a konzultace s pedagogy.“* Kromě toho mají školy i rodiče možnost se školskými institucemi komunikovat průběžně během celého roku.

Bylo také zjištěno, že nejčastěji učitelé při vzdělávání žáků s PAS spolupracují s asistenty pedagoga, kteří vytváří určitou pomoc jak pro učitele, tak pro samotného žáka. Je prostředníkem, komunikátorem mezi školou a rodinou, komunikuje s učitelem o tom jak podporovat žáka ve vzdělání. Cílem spolupráce pedagogických pracovníků by mělo být podle Z. Žampachové, V. Čadilové (2012, s. 77) především *„vytváření podmínek pro úspěšné fungování dítěte, nikoliv snaha o jeho převýchovu.“* Učitelé by neměli spolupráci s odborníky podceňovat, raději by měli hledat cesty k navázání spolupráce.

Doporučení 6: Spolupráce

Doporučují podporovat a posilovat spolupráci se SPC či krajskými koordinátory, kteří mohou učitelům poskytnout cenné rady, pomoc v nesnázích doprovázející výchovně vzdělávací proces žáků s PAS. Dále je žádoucí, aby všichni pedagogové v učitelském sboru tvořili jeden tým, dokázali si předávat cenné rady a zkušenosti v oblasti vzdělávání žáků s PAS.

Problém 7: INTEGRACE ŽÁKŮ S PAS DO BĚŽNÝCH ŠKOL

V poslední části byla zaměřena na to, jaká opatření jsou pro **integraci žáků s PAS** důležitá. Zaměřila jsme se na to, co je nutné připravit pro integraci a vzdělávání žáků s PAS do hlavního vzdělávacího proudu. Dnes se na běžných školách můžeme stále častěji setkávat se žáky s poruchou autistického spektra. Podle A. Sojkové (2015) tomu napomáhá *„aktuální školská legislativa vycházející z celosvětového*

trendu integrace a inkluze.“ Je tedy žádoucí, aby škola i učitelé byli připraveni na to přijmout tyto jedince.

Každá škola, která je ochotna přijmout jedince se zdravotním postižením, by měla splňovat určité nároky. Podle V. Čadilové, Z. Žampachové et al, (2012, s. 15) *„nejde jen o náležitosti správného řízení, architektonických bariér a možností poskytnutí speciálních pomůcek. Jde i o další aspekty, které ovlivňují úspěšnost integrace dítěte s postižením.“* V první řadě je nutné zmínit celkovou atmosféru školy, kterou tvoří nejen žáci, ale i pedagogové. Pro úspěšné začlenění do školního kolektivu je rovněž důležitý vztah spolužáků k handicapovanému jedinci a jejich vztah ke vzdělání. Dále je potřebné, aby učitelský sbor společně diskutoval a vyměňoval si zkušenosti týkající se vzdělávání jedince s autismem.

Na základě vlastních zkušeností V. Čadilová, Z. Žampachová et al, 2012, s. 13 uvádí, že by *„dítě mělo být připraveno účastnit se běžného života školy s úpravami danými jeho zdravotnímu postižení.“* Zkušený pedagogický pracovník či pedagog potvrdí, že Úprava podmínek vzdělávání je u každého žáka s PAS jiná, je spojena především s konkrétními potřebami daného žáka.

Tito žáci vyžadují řadu podpůrných opatření, mezi která A. Sojková (2015) řadí *„využití speciálních metod, postup, forem a prostředků vzdělávání; kompenzační, rehabilitační a učební pomůcky, speciální učebnice a didaktické materiály; poskytování speciálně pedagogické péče; poskytování pedagogicko-psychologických služeb; zajištění služeb asistenta pedagoga; snížení počtu žáků ve třídě nebo jiná úprava organizace vzdělávání zohledňující speciální vzdělávací potřeby žáka.“* K tomu také V. Voženílek, J. Michalík et al, 2013 s. 90) dodávají, že *„základem úspěšné integrace těchto žáků nespočívá v jejich normalizaci, ale pochopení odlišností přiměřená tolerance symptomů.“* Žák se tedy nemusí přizpůsobovat škole, ale naopak škola by se měla přizpůsobit žákovi.

Doporučení 7: Integrace žáků s PAS do běžných škol

K tomu, aby školy mohly vytvořit odpovídající podmínky pro efektivní vzdělávání jedinců s autismem je potřeba poskytnout školám dostatek financí. Školy rovněž musí pro tyto žáky zajistit asistenty pedagoga. Ovšem pokud to není možné alespoň snížit počty žáků ve třídě. Nesmírně důležité je zajištění struktury a vizuální podpory ve výuce A. Sojková (2015). Od ředitelů škol je očekávána větší podpora učitelů ve vzdělávání žáků s PAS. Dalším vhodným řešením je spolupráce školy jak s rodiči, tak se specializovanými poradenskými zařízeními. Doporučuji zajistit přítomnost speciálního pedagoga přímo na školách, který podle A. Sojkové (2015) *„zná deficit, ale i silné stránky dítěte“* a poskytuje speciálně pedagogickou péči a podporu nejen žákům ale i učitelům. Všechna zmíněná doporučení vychází ze speciálně pedagogické podpory, bez které se žáci s PAS neobejdou.

10 Závěr

Pro svoji bakalářskou práci jsem si vybrala téma vzdělávání žáků s poruchou autistického spektra na střední škole. Jsem si vědoma, že máme zákony, které podporují integraci jedinců s handicapem, máme možnost odborných konzultací, máme možnost spolupracovat se specialisty na danou diagnózu, máme k dispozici velké množství odborné literatury... A přesto si troufám říct, že nejlepším způsobem, jak lépe pochopit tyto jedince, jsou osobní svědectví lidí s diagnózou autismu, jako je například Donna Williams. Právě díky těmto životním příběhům naše společnost začala nahlížet na tyto osoby (handicapované) jinýma očima.

S nárůstem počtu dětí, žáků a studentů, kterým byl diagnostikován autismus je nezbytné zvýšit informovanost pedagogických a poradenských pracovníků. Jsem přesvědčena, že by měla být dostatečně informovaná celá naše společnost. Díky povědomí lidí o autismu budeme mít větší šanci na vytváření podmínek pro efektivní vzdělávání s důrazem na respektování jejich speciálních vzdělávacích potřeb. Proces vzdělávání jedinců s PAS vyžaduje toleranci a ochotu nejen rodiny a učitelů, ale i celé společnosti.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části - teoretickou a praktickou. Teoretická část je zaměřena na vzdělávací systém ČR, jsou zde zmíněny zákony důležité pro vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. V další kapitole je rozpracován systém vzdělávání žáků s PAS, který má svá specifika a pravidla. Proto jsem se snažila představit jednotlivé principy práce, které se při vzdělávání žáků s autismem používají. Také zde zmiňuji post asistenta pedagoga, jehož role vyplývá ze samotného názvu. Rovněž jsem se zabývala sestavováním individuálního vzdělávacího plánu, který je otevřeným dokumentem a důležitým průvodcem při vzdělávání autistů. Následující kapitola charakterizuje autismus, jeho etiologii a triádu příznaků. Snažila jsem se popsat úskalí, která mohou výchovně vzdělávací proces žáků s PAS doprovázet a nezřídkem i ztěžovat. Teoretickou část uzavírá náhled do mysli autisty.

Praktická část je rozdělena do tří částí. První část představuje odborné předpoklady, metodologii a techniky průzkumného šetření. Rovněž charakterizuje výzkumný vzorek a popisuje realizaci průzkumu. V další kapitole jsou zpracovány výsledky vlastního průzkumného šetření, potvrzení či vyvrácení uvedených odborných předpokladů. Poslední kapitola zve čtenáře k otevření odborné příručky (viz. příloha H), která je určena pedagogickým i nepedagogickým pracovníkům. Zaměřuje se na vzdělávání žáků s PAS, kteří jsou integrováni do běžných středních škol.

Výzkumná část bakalářské práce prezentuje výzkumná šetření a opírá se o metodologii kvantitativního výzkumu, který byl proveden na Střední zahradnické škole Rajhrad. Průzkum byl realizován ve třech fázích, které se vzájemně prolínaly, a to od prosince 2014 do února 2015. V první etapě byli osloveni učitelé Střední zahradnické školy, kteří vzdělávají žáky s PAS. Do průzkumu se zapojilo 11 učitelů. Na základě dotazníkového šetření byla realizována druhá etapa průzkumu, ve které Mgr. Zuzana Žampachová odpovídá učitelům na problémové situace týkající se výchovy a vzdělávání jedinců s PAS. Poslední část průzkumu jsem zaměřila na získání informací a osobních zkušeností od asistentek pedagoga, které pečují o žáky s diagnózou autismu.

Hlavním výzkumným nástrojem byl dotazník, který mi umožnil zmapovat problémové situace, se kterými se učitelé na středních školách setkávají. Rozhovor se speciálním pedagogem Mgr. Zuzanou Žampachovou a setkání s asistentkami pedagoga mi poskytly cenné postřehy, praktické rady a zkušenosti týkající se realizace edukačního procesu jedinců s PAS. Na základě prezentovaných výsledků byla navržena doporučení pro pedagogickou praxi.

Získaná data z dotazníků a rozhovorů byla vyhodnocena a zpracována tak, aby mohla vzniknout příručka pro pedagogické pracovníky, kteří vzdělávají žáky s PAS. Jsem přesvědčena, že příručka, která je součástí mé práce, může být platným pomocníkem a snad i důkazem, že práce s autisty si zaslouží naši pozornost.

Výsledky průzkumného šetření potvrdily, že vzdělávání je jedním z největších problémů, se kterým jedinci s PAS každodenně bojují. Proto bych v závěru chtěla říci, že mým přáním je, aby naše společnost neměla tendence před těmito jedinci zavírat dveře, ale naopak, aby se lidé snažili chápat jejich svět a byli ochotní vytvářet vhodné podmínky pro vzájemné soužití. Máme-li úctu a respekt k jinakosti svých bližních, jsme dobrým vzorem pro své okolí.

11 Seznam použité literatury

Odborné publikace

- BARTOŇOVÁ, Miroslava, Barbora BAZALOVÁ a Jarmila PIPEKOVÁ. Psychopedie: texty k distančnímu vzdělávání. 2. vyd. Brno: Paido, 2007, 150 s. ISBN 978-80-7315-161-4.
- BAZALOVÁ, Barbora. Poruchy autistického spektra v kontextu české psychopedie. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012, 278 s. ISBN 978-80-210-5930-6.
- ČADILOVÁ, Věra a Zuzana ŽAMPACHOVÁ et al. Metodika práce se žákem s poruchou autistického spektra. Vyd.1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2012, 140 s. ISBN 978-80-244-3309-7.
- ČADILOVÁ, Věra a Zuzana ŽAMPACHOVÁ. Strukturované učení: vzdělávání dětí s autismem a jinými vývojovými poruchami. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 405 s. ISBN 9788073674755.
- ČADILOVÁ, Věra, Hynek JŮN a Kateřina THOROVÁ. Agrese u lidí s mentální retardací a s autismem. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 243 s. ISBN 978-80-7367-319-2.
- GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000, 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
- HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.
- HOWLIN, Patricia a Michael RUTTER. Treatment of autistic children. Chichester: J. Wiley, 1989, 10, 299 s. ISBN 0-471-92638-8.
- HOWLIN, Patricia. Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 295 s. ISBN 80-7367-041-0.
- LECHTA, Viktor. Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 435 s. ISBN 978-80-7367-679-7.
- MAŇÁK Josef, Štefan ŠVEC a Vlastimil ŠVEC. Slovník pedagogické metodologie. 1. vyd. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 2005, 134 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi, sv. 3. ISBN 80-731-5102-2.
- NESNÍDALOVÁ, Růžena. Extrémní osamělost. 2. opr. a dopl. vyd. Praha: Portál, 1995, 163 s. ISBN 80-7178-024-3.

- NOVOSAD, Libor. Základy speciálního poradenství: struktura a formy poradenské pomoci lidem se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 159 s. ISBN 80-7178-197-5.
- PASTIERIKOVÁ, Lucia. Poruchy autistického spektra. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 117 s. ISBN 978-80-244-3732-3.
- PRŮCHA, Jan. Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2009, 271 s. ISBN 978-80-7367-567-7.
- RICHMAN, Shira. Výchova dětí s autismem: aplikovaná behaviorální analýza. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 127 s. ISBN 80-7367-102-6.
- RICHMAN, Shira. Výchova dětí s autismem: aplikovaná behaviorální analýza. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008, 122 s. ISBN 978-80-7367-424-3.
- ROTH, Ilona a Chris BARSON. The autism spectrum in the 21st century: exploring psychology, biology and practice. 1st pub. London: Jessica Kingsley, 2010, 245 s. ISBN 978-1-8490-5087-6.
- ŘÍHOVÁ, Alena. Poruchy autistického spektra: (pomoc pro rodiče dětí s PAS). 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, 90 s. ISBN 978-80-244-2677-8.
- SCHOPLER, Eric a Miroslava JELÍNKOVÁ. Příběhy dětí s autismem a příbuznými poruchami vývoje: výchova a vzdělávání dětí s autismem. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 172 s. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-717-8202-5.
- SKUTIL, Martin. Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 254 s. ISBN 978-807-3677-787.
- SMOLÍKOVÁ, Kateřina. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004, 48 s. ISBN 80-870-0000-5.
- ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 178 s. ISBN 80-7178-506-7.
- THOROVÁ, Kateřina. Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 453 s. ISBN 80-7367-091-7. K. Thorová, (2006, s. 263)
- VERMEULEN, Peter. Autistické myšlení. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 130 s. ISBN 80-247-1600-3.
- VOCILKA, Miroslav. Výchova a vzdělávání autistických dětí: pro učitele speciálních škol. 1.vyd. Praha: Septima, 1994, 72 s. ISBN 80-85801-33-7.
- VOSMIK, Miroslav a Lucie BĚLOHLÁVKOVÁ. Žáci s poruchou autistického spektra v běžné škole: možnosti integrace na ZŠ a SŠ. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 197 s. ISBN 978-80-7367-687-2.

- VOŽENÍLEK, Vít a Jan MICHALÍK. Atlas činnosti speciálně pedagogických center v České republice. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 144 s. ISBN 978-80-244-3464-3.
- WILLIAMS, Donna. Nikdo nikde: nevšední životopis dívky s autismem. Vyd. 2., V Portálu 1. Praha: Portál, 2009, 225 s. ISBN 978-80-7367-600-1.
- ZELINKOVÁ, Olga. Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program: [nástroje pro prevenci, nápravu a integraci]. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 207 s. ISBN 978-80-7367-326-0.
- ŽAMPACHOVÁ, Zuzana a Věra ČADILOVÁ. Metodika práce asistenta pedagoga se žákem s poruchami autistického spektra. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, 80 s. ISBN 978-80-244-3377-6.

Internetové zdroje

- MICHALÍKOVÁ Lenka. Co s problémovým chováním dítěte s PAS ve škole, role učitelů. In: Autismus: portál o poruchách autistického spektra[online]. Praha: 2014, 5. 1. 2014 [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/vzdelavani-deti-s-pas/co-s-problemovym-chovanim-ditete-s-pas-ve-skole-aneb-mohou-k-takovemu-diteti-naj-2.html>.
- SOJKOVÁ, Alena. Vzdělávání dětí s poruchou autistického spektra. In: Autismus: portál o poruchách autistického spektra[online]. Praha:2015, 6. 1. 2015[cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/odborne-clanky/vzdelavani-deti-s-poruchou-autistickeho-spektra-2.html>
- Speciálně pedagogické centrum [online]. Brno: [cit. 2015-05-13]. Dostupné z: <http://www.autistickaskola.cz/spc>
- Vzdělávání a autismus: poruchy autistického spektra In: Vzdělávání a autismus [online]. Brno: [cit. 2015-05-13]. Dostupné z: <http://www.vzdelavaniaautismus.cz/o-autismu?highlightWords=autismus>

Přílohy

A Charakteristika a typologie autismu

Člověk přichází na svět jako nádherná a jedinečná bytost se svými potřebami a schopnostmi. To platí i u osob, které mají život v naší společnosti ztížený díky svému handicapu. U osob s poruchou autistického spektra se můžeme setkat se značnou variabilitou symptomů, a proto není autista jako autista. Tato porucha Vás nikdy nebude nudit, budete mít neustále co objevovat. Nyní si společně s L. Wingovou uvedeme jednotlivé charakteristiky lidí s PAS.

osamělý typ „aloof“

Toto dítě je samotářské, uzavřené ve většině situací, nezajímá se o vrstevníky (kolektivní hry, nestojí o přátele), odmítá jakýkoli fyzický kontakt jako např. mazlení, chování. Naopak některé fyzické doteky jako např. lechtání a houpání mají mnozí jedinci rádi. Při komunikaci se vyhýbají očnímu kontaktu, zacpávají si uši, schovávají se. Tyto osoby nevyhledávají útěchu, nemají schopnost empatie (ničí hračky, jsou agresivní, nevnímá reakce ostatních dětí, reakce dospělých na něj nemají vliv). Mají snížený práh bolesti, mohou být velmi aktivní. S rostoucím věkem se kontakt s blízkými osobami může zlepšit.

pasivní typ „passive“

Nevyhledává kontakt s ostatními. V dětském věku se rádi mazlí, těší se z fyzického kontaktu, který ovšem musí ony sami řídit, jiné doteky pasivně přijímají. Mají omezenou schopnost empatie, sociální intuice. Neumí sdílet radost, poskytovat útěchu, poprosit o pomoc. Tyto děti se neúčastní her s vrstevníky, neví, jak se do hry zapojit. Komunikují pouze pro to, aby uspokojily své základní potřeby, jsou hypoaktivní.

typ aktivní – zvláštní „aktive but odd“

Jedinci tohoto typu jsou velice spontánní. Rádi se dotýkají, líbají, hladí druhé lidi, nedodržují intimní vzdálenost. Obtížně chápou pravidla společenského chování. Při verbální komunikaci používají přehnanou gestikulaci a mimiku, milují oční kontakt, vyžadují rituály. Komunikace a myšlenková utkvělost se týkají oblastí vlastních zájmů, pervazivní a ulpívavé dotazování. Tento typ je doprovázen hyperaktivitou.

typ formální – afektovaný „over-formal, stilted“

Typické pro děti i dospělé s vyšším IQ. Mají dobré vyjadřovací schopnosti, používají formální řeč „slovník na pochodu“. Chovají se konzervativně, působí chladným a odtažitým dojmem i vůči rodině. Milují rituály, lpí na jejich splnění. Vyžadují dodržování pravidel, při nedodržení může dojít k afektivnímu chování. Nechápu ironii, nadsázku ani jiné žertíky. Jsou sociálně naivní, pravdomluvní, bez empatie. Mají encyklopedické zájmy

typ smíšený – zvláštní

Tento jedinec má od každého typu pouze určité znaky. Prvky osamělosti („nech mě být“), prvky pasivity (pěkný úsměv, zdvořilé chování), aktivní – zvláštní znaky (naučené dotazy, živý zájem i kontakt), formální prvky (naučené fráze, mentorování, dodržování pravidel). Jejich sociální chování je velmi nesourodé a zvláštní, záleží na prostředí, situaci i osobě, se kterou je kontakt navázán (K. Thorová, 2006, s. 63 – 78).

Mezi námi jsou jedinci s PAS, kteří se straní společnosti, ale jsou zde i tací, kteří o kontakt s ostatními stojí. Za samotou, netečností a odtažitostí se skrývá strach a nejistota. Nepředvídatelné situace vzbuzují u těchto jedinců pocit úzkosti a zmatek (K. Thorová, 2006, s. 77).

B Individuální vzdělávací plán /TOMÁŠ

Charakteristika

Jméno žáka bylo pro účely průzkumu mé bakalářské práce změněno. Tento profil byl vytvořen na základě získaných informací od asistentky pedagoga, která pečuje o tohoto žáka.

Tomášovi je 18 let a navštěvuje 1. ročník oboru Zahradnictví. Od svých asi 12 let nemluví. S asistentkou komunikuje ve škole nonverbálně. Musím klást otázky tak, aby Tomáš mohl kývnout „ano“ nebo „ne“. Kromě toho si Tomáš se svojí asistentkou často píše přes Facebook, a tam je velice sdílný. Dozvěděla jsem se, že se bojí mluvit přímo s lidmi, s dívkami ještě víc, než s kluky. Hodně se v poslední době zajímal o úzkostné poruchy, sociální fobie a podobné.

I přesto, že nemluví, dalo by se říci, že je Tomáš vysokofunkční autista. Je rád mezi lidmi, vnímá je a směje se vtípkům, v rámci svých možností se zapojuje do společných aktivit a dokonce by rád jel se třídou na několikadenní výlet. Nedělají mu výraznější problém změny, za žádných okolností není agresivní. Má horší jemnou i hrubou motoriku a nosí poměrně silné brýle.

V intelektových oblastech se aktuálně pohybuje v pásmu průměru. Na známkách je, jako znát, které předměty ho baví a které ne. Na celkovou úroveň kognitivních schopností má vliv snížená schopnost koncentrace pozornosti, větší unavitelnost a pomalejší pracovní tempo. Při vybavování informací potřebuje více času, proto písemky odevzdává později. Stejně tak má obecně pomalejší reakce, takže na odpovědi někdy musí asistentka čekat i několik vteřin. Někdy je s tím problém u vyučujících, protože na něj „bafnou“ otázku a chtějí rychlou odpověď, čehož Tomáš není schopen. Největší problém je, v okamžiku, kdy si Tomáš musí vybírat mezi dvěma či více možnostmi, a to v jakékoliv oblasti. Rozhodnout se je pro něj utrpení, takže pokud to daná situace dovoluje, rozhoduje za něj asistentka. V případě, že je potřeba, aby se rozhodl sám, jsou Tomášovi předloženy návrhy s tím, že má třeba hodinu na rozmyšlenou. Občas mívá takové menší několikavteřinové výpadky pozornosti a je třeba ho vrátet zpět do reality.

Tomáš se zajímá o přírodu a životní prostředí, má rád zvířata. V kontrastu s uvedenými zájmy ve volném čase rád poslouchá metal.

Střední zahradnická škola Rajhrad
Masarykova 198, 664 61 Rajhrad
Individuální vzdělávací plán

Jméno a příjmení žáka/žákyně	Tomáš		
Datum narození			Bydliště
Třída	1.Z4	Školní rok	2014/2015
Rozhodnutí o povolení vzdělávání žáka/žákyně podle IVP ze dne	od 1. 9. 2014		
Typ zdravotního postižení	viz. zpráva z SPC ze dne 18. 6. 2014		
Školské poradenské zařízení a jméno konzultanta	SPC Brno, Štolcova 16 Mgr. Zuzana Žampachová (spe. ped. se zaměřením na PAS)		
Asistent pedagoga	Mgr. Tereza Kašparcová		

Kompetence asistenta pedagoga	Hlavní činností asistenta pedagoga bude spolupodílení se na výchovné práci zaměřené na rozvoj a zkvalitnění společenského chování, pomoc žákovi při komunikaci se spolužáky a pedagogy a přizpůsobování se školnímu prostředí. Dále jeho činností bude pozorování a vyhodnocování žákova chování. Bude přizpůsobovat a upravovat žákovi učební látku a konkrétní úkoly. Bude úzce spolupracovat se zákonnými zástupci žáka a pedagogy školy. Během přestávek bude vykonávat nad žákem dohled, aby se zabránilo projevům nevhodného chování. Bude žákovi pomáhat na odborné praxi, která je součástí učebního plánu daného oboru vzdělání.
Zdůvodnění	Základním důvodem k vypracování IVP pro žáka se zdravotním postižením je druh a stupeň postižení a z toho vyplývající speciální vzdělávací potřeby a míra podpůrných opatření.
Organizace výuky	Výuka žáka v jednotlivých předmětech je upravena po domluvě s vyučujícími jednotlivých předmětů. Probíhá podle časových možností žáka s podporou asistenta pedagoga ve třídě s dotací 30 hodin týdně. Žák má možnost individuální domluvy konzultací s vyučujícími jednotlivých předmětů.
Používané učební materiály a pomůcky	Jsou shodné s materiály a pomůckami, které používají ostatní žáci.
Způsob organizace výuky	Žák je integrován v běžné třídě. Na doporučení, jak žáka vzdělávat, je vypracován IVP na podkladě ŠVP oboru Zahradnictví, který zohlední specifický kognitivní styl a osobnostní zvláštnosti vyplývající z diagnózy. Výuka bude probíhat s podporou asistenta pedagoga. V některých předmětech bude využito individuální vzdělávání, důvodem je omezená týdenní dotace. Je provedena úprava počtu hodin, střídání učebních činností s relaxační činností a s maximální názorností. K upřesnění a plnění úkolů dojde za pomoci asistenta pedagoga. Dodatečné úpravy obsahu učiva budou prováděny během školního roku. K přesunutí určitého tematického celku může dojít na základě zdravotního stavu žáka.

Střední zahradnická škola Rajhrad
Masarykova 198, 664 61 Rajhrad

Klíčové kompetence se zaměřením na žáka s PAS	viz. ŠVP oboru vzdělání 41-44-M/01 Zahradnictví
Způsob ověřování vědomostí a dovedností	Probíhá stejným způsobem jako u ostatních žáků třídy, tedy písemné zkoušení s možností prodlouženého časového limitu, vhodně sestavené testy, písemné práce, konkrétní činnosti a práce s asistentem pedagoga.
Způsob hodnocení	Forma hodnocení s ohledem na zdravotní postižení bude probíhat dle školního řádu směrnice č. 21/2012, kap. 7 a dle dodatku č. 1 ke směrnici č. 21/2012.
Spolupráce s rodiči/zákonnými zástupci žáka	Bude probíhat po dohodě osobně, e-mailem, telefonicky dle změn zdravotního stavu žáka.
Kontakt mezi žákem/vyučujícím	Probíhá osobně s vyučujícími nebo s pomocí asistenta pedagoga.

Doporučení:

- Žáka je nutné předem informovat o všech změnách v zaběhnutém režimu školy,
- při výuce učivo rozfázovat, oddělit základní a rozšiřující informace,
- vzhledem k selektivnímu mutismu zkoušet Tomáše pouze písemnou formou,
- omezit prezentaci před třídou,
- před zkoušením je nutné dát Tomášovi předem jasně formulované otázky, podle kterých se bude schopen na zkoušení připravit,
- využívá vizuální podpory a strukturalizace zadání,
- **přizpůsobit průběh vyučovací hodiny úrovni aktivity, schopnosti udržet pozornost a unavitelnosti** (pokud to situace vyžaduje, zařazovat relaxační chvílky),
- ke zvýšení práceschopnosti a aktivity během výuky je nutné využívat motivační systém,
- v případě **zvýšené unavitelnosti a dlouhodobé ztráty motivace během vyučování je nutné připravit učební plán** dle Tomášových možností – zadávat např. individuální práci s asistentem pedagoga, individuální práci domů,
- **při výuce jazyků se zaměřit na upevnění osvojených dovedností, průběžně zadávat úkoly k zopakování učiva,**
- vzhledem k deficitu v sociální a komunikační oblasti je nutné počítat s nižší schopností studenta konverzovat v cizím jazyce, pokud bude vyžadován rozhovor či jiný způsob konverzace, je vhodnější umožnit Tomášovi připravit si konverzaci písemně a zajistit kontrolu přímo s pedagogem, případně ověřit tyto schopnosti i mimo třídu (hluk ve třídě, studenti se mezi sebou mohou bavit, mohou mít poznámky apod., což může Tomáše rušit),

- **s ohledem na sníženou flexibilitu myšlení a méně pružné reakce na konkrétní situace, je nutné, aby byl žák předem informován o případných změnách v režimu výuky**, aby měl dostatek informací k organizaci výuky, času konkrétního zkoušení apod.,
- při skupinové práci jasně definovat zadání a Tomášovu roli ve skupině,
- pro dobrý průběh integrace je důležitá spolupráce s rodinou žáka, se kterou je nutné konzultovat případné problémy, či případná preventivní opatření vedoucí k jejich eliminaci,
- **vzhledem k tomu, že žák ve škole verbálně nekomunikuje, získávat zpětnou vazbu od matky**, jak rozuměl zadání, zda učivo chápe apod.,
- pravidelně kontrolovat sešity, sledovat jak a co si Tomáš stačí zapisovat, případně doporučuji zápisy kopírovat nebo tisknout,
- **respektovat vývojová specifika ve všech oblastech vzdělávání a úpravou IVP alespoň částečně eliminovat Tomášovi deficity vyplývající ze základní diagnózy.**

Konkrétní postupy při výchovně vzdělávací intervenci je vhodné konzultovat s pověřenými pracovníky SPC.

C Individuální vzdělávací plán/PETR

Charakteristika

Jméno žáka bylo pro účely průzkumu mé bakalářské práce změněno. Tento profil byl vytvořen na základě získaných informací od asistentky pedagoga, která pečuje o tohoto žáka.

Petrovi je 19 let a navštěvuje 2. ročník oboru Ekologie a životní prostředí. Má Aspergerův syndrom a v 9. třídě se k tomu připojila i obsedantně kompulzivní porucha. Na základní školu chodil v Brně na Křídlovickou, kde studium ukončil 8. třídou. Po roční hospitalizaci v Bohunicích na psychiatrii. 9. třídu dokončil na ZŠ pro sluchově postižené v Ivančicích. Těšil se na SŠ, neboť ho zajímaly nové věci. Do Brna od té doby nejel a stalo se pro něj špinavým. Docházel občas do Bohunic na kontroly, ale dojížděli tam komplikovaně MHD, neboť Petr odmítal jezdit všemi trolejbusy a tramvajemi. Ovšem za tyto dva roky se Petr posunul tak, že si jednou za týden vyjede na výlet do Brna. Naplánuje si přesnou trasu, kde bude přestupovat a tak jezdí a fotí. Což je velký pokrok.

Petr má nutkavé pocity se neustále kontrolovat a být kontrolován. Má vytipované lidi, kteří jsou pro něj špinaví, a kdykoliv kolem nich projde, musí být zkontrolován. Když přijde z toalety, též ho musím celého zkontrolovat. Paradox je v tom, že co je pro nás špinavé, to mu nevádí, např.: šťourání se v nose nebo cokoliv co najde na obličeji nebo ve vlasech, tak si dá do pusy.

I navzdory svému postižení je Petr rád středem pozornosti a rád komunikuje, ovšem svým specifickým způsobem, při rozhovoru odbíhá k vlastním tématům. Mezi oblíbená témata patří politika, historie, MHD, vlaky, autobusy. Tudíž s vrstevníky si moc nerozumí. Také když se řeší nějaký problém, není schopen najít pro danou situaci správné řešení, proto rád odpoutává pozornost k věcem kolem sebe. Petrův prospěch ve škole se oproti minulému roku v celku zhoršil. Teď se řadí mezi průměrné žáky a z jeho známek jde poznat, které předměty ho baví, a které ne. Ve škole má problémy se spaním, protože užívá medikaci. Rovněž má problémy s chováním a udržením koncentrace. Petr se také opakovaně ujišťuje o správnosti svého řešení, má potíže s porozuměním a nerozlišuje podstatné a nepodstatné informace. Dokonce chodí z výuky cca na 2 hodiny na WC, což také komplikuje situaci. Výše zmíněné chování má velký vliv na třídní kolektiv, žáci ho hůře přijímají mezi sebe. Petr se neumí navázat kontakt adekvátním způsobem, neumí se zapojit do společných aktivit.

Petrovým velkým koníčkem jsou také mapy. Velice rád kreslí mapy MHD, vlaků, autobusů a zároveň se snaží navrhnout nějaké lepší řešení těchto tras.

Střední zahradnická škola Rajhrad
Masarykova 198, 664 61 Rajhrad
Individuální vzdělávací plán

Jméno a příjmení žáka/žákyně	Petr		
Datum narození			Bydliště
Třída	1.Z4	Školní rok	2014/2015
Rozhodnutí o povolení vzdělávání žáka/žákyně podle IVP ze dne	od 2. 9. 2014		
Typ zdravotního postižení	viz. zpráva z SPC ze dne 29. 5. 2014		
Školské poradenské zařízení a jméno konzultanta	SPC Brno, Štolcova 16 Mgr. Zuzana Žampachová (sp. ped. se zaměřením na PAS)		
Asistent pedagoga	Petra Pokorná		

Kompetence asistenta pedagoga	Hlavní činností asistenta pedagoga bude spolupodílení se na výchovné práci zaměřené na rozvoj a zkvalitnění společenského chování, pomoc žákovi při komunikaci se spolužáky a pedagogy a přizpůsobování se školnímu prostředí. Dále jeho činností bude pozorování a vyhodnocování žákova chování. Bude přizpůsobovat a upravovat žákovi učební látku a konkrétní úkoly. Bude úzce spolupracovat se zákonnými zástupci žáka a pedagogy školy. Během přestávek bude vykonávat nad žákem dohled, aby se zabránilo projevům nevhodného chování. Bude žákovi pomáhat na odborné praxi, která je součástí učebního plánu daného oboru vzdělání.
Zdůvodnění	Základním důvodem k vypracování IVP pro žáka se zdravotním postižením je druh a stupeň postižení a z toho vyplývající speciální vzdělávací potřeby a míra podpůrných opatření.
Organizace výuky	Výuka žáka v jednotlivých předmětech je upravena po domluvě s vyučujícími jednotlivých předmětů. Probíhá podle časových možností žáka s podporou asistenta pedagoga ve třídě s dotací 20 hodin týdně. Žák má možnost individuální domluvy konzultací s vyučujícími jednotlivých předmětů.
Používané učební materiály a pomůcky	Jsou shodné s materiály a pomůckami, které používají ostatní žáci.
Způsob organizace výuky	Žák je integrován v běžné třídě. Na doporučení, jak žáka vzdělávat, je vypracován IVP na podkladě ŠVP oboru Ekologie a životní prostředí, který zohlední specifický kognitivní styl a osobnostní zvláštnosti vyplývající z diagnózy. Výuka bude probíhat s podporou asistenta pedagoga. V některých předmětech bude využito individuální vzdělávání, důvodem je omezená týdenní dotace. Je provedena úprava počtu hodin, střídání učebních činností s relaxační činností a s maximální názorností. K upřesnění a plnění úkolů dojde za pomoci asistenta pedagoga. Dodatečné úpravy obsahu učiva budou prováděny během školního roku.

Střední zahradnická škola Rajhrad
Masarykova 198, 664 61 Rajhrad

Klíčové kompetence se zaměřením na žáka s PAS	viz. ŠVP oboru vzdělání 16-01-M/01 Ekologie a životní prostředí
Způsob ověřování vědomostí a dovedností	Probíhá stejným způsobem jako u ostatních žáků třídy, tedy ústní zkoušení, vhodně sestavené testy, písemné práce, konkrétní činnosti a práce s asistentem pedagoga.
Způsob hodnocení	Forma hodnocení s ohledem na zdravotní postižení bude probíhat dle školního řádu směrnice č. 1/2014, kap. 7 a 9.
Spolupráce s rodiči/zákonnými zástupci žáka	Bude probíhat po dohodě osobně, e-mailem, telefonicky dle změn zdravotního stavu žáka.
Kontakt mezi žákem/vyučujícím	Probíhá osobně s vyučujícími nebo s pomocí asistenta pedagoga.

Doporučení:

- Žáka je nutné předem informovat o všech změnách v zaběhlém režimu školy,
- zajisti dohled při příchodu i odchodu ze školy,
- při výuce učivo rozfázovat, **oddělit základní a rozšiřující informace,**
- **přizpůsobit průběh vyučovací hodiny úrovni aktivity, schopnosti udržet pozornost a unavitelnosti** (pokud to situace vyžaduje, zařazovat relaxační chvílky),
- ke zvýšení práceschopnosti a aktivity během výuky je nutné využívat motivační systém, který by měl být podpořen Petrovými aktuálními zájmy,
- **při psychické nepohodě a pro lepší orientaci žáka doporučuji** zápisy kopírovat, zadá
- ní písemných prací připravit předem, vytisknout, zadání by mělo být vizuálně upraveno a rozkrokováno,
- s ohledem na Petrův zdravotní stav je **nutné přijmout organizační opatření, která mu pomohou úspěšně zvládat vzdělávací proces:** střídání výuky ve třídě s individuální výukou mimo třídu, úprava zasedacího pořádku, délky vyučování apod.,
- asistent pedagoga by měl sedět se žákem v lavici jen v odůvodněných případech – **důležitý je monitoring potřeb, sběr informací, není vhodné omezit Petrovu samostatnost,**
- zvýšenou pozornost je **nutné věnovat nácviku samostatné práce s omezenou přítomností asistenta pedagoga,** přičemž je nutné zachovat všechny podpůrné systémové prostředky včetně úpravy učebního plánu a motivačního systému,
- **doporučuji využívání klidové místnosti v případě potřeby zklidnění, nebo individuální práce,**
- nutné je vyplnit náplň přestávek, pokud to situace bude vyžadovat, měl by Petr trávit přestávku mimo třídu,

- **upravit učební plán dle Petrových možností** – upravit začátek vyučování, eliminovat dlouhé odpolední vyučování, individuálně domluvit přítomnost na školních akcích apod. (tyto opatření řešit na začátku školního roku dle rozvrhu),
- **jasně specifikovat rozsah domácí přípravy** (nepoužívat termíny: kolik toho zvládneš, jak se ti bude chtít, jestli budeš mít čas apod.),
- najít společnou domluvu mezi Petrem, školou a rodinou na předávání informací,
- u dlouhodobějších úkolů doporučuji připravit se žákem plán přípravy a konzultačně sledovat jeho postupné plnění,
- **na praxi připravit základní plán práce**, při plnění Petra průběžně kontrolovat a dávat mu zpětnou vazbu,
- po dohodě se zákonnými zástupci doporučuji stanovit konzultační hodiny, kdy bude možné prokonzultovat konkrétní problémy s jednotlivými vyučujícími (nejlépe 1x v měsíci).

D Dotazník pro učitele

Mendelova univerzita v Brně

Institut celoživotního vzdělávání

Zemědělská 5, 61300 Brno

DOTAZNÍK

Vážení pedagogové (vážení respondenti),

jmenuji se Jitka Dvořáková a jsem studentkou třetího ročníku na Institutu celoživotního vzdělávání Mendelovy univerzity v Brně, obor Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění následujícího dotazníku, který bude složit jako podklad pro výzkumné šetření k bakalářské práci s názvem **Vzdělávání jedinců s poruchou autistického spektra (na středních školách)**. Chtěla bych Vás proto požádat o co nejpřesnější a pravdivé vyplnění dotazníku, jehož cílem je **odhalit a definovat problémy, se kterými se učitelé a pedagogičtí pracovníci mohou při integraci a vzdělávání jedinců s PAS na středních školách setkat**. Vaše zkušenosti a názory jsou pro naplnění cílů mé bakalářské práce velice cenné. Poznatky z dotazníku budou **analyzovány a vyhodnoceny tak, aby mohla být vytvořena příručka pro učitele středních škol, kteří pracují s jedinci trpící poruchou autistického spektra**.

Dotazník je anonymní a obsahuje 25 otázek. Vámi vybrané odpovědi zakroužkujte. V položkách, kde odpověď znázorňuje škála, zakroužkujte Vámi vybranou odpověď.

Děkuji Vám za spolupráci, pečlivé vyplnění dotazníku a čas, který vyplnění věnujete. Přeji spoustu sil a pedagogický optimismus ve Vaší práci.

Jitka Dvořáková

Údaje o učiteli

1. Jaké je Vaše dosažené vzdělání?
 středoškolské
 vysokoškolské v oboru (*doplňte obor*)
2. Délka Vaší pedagogické praxe? (*uved'te počet let*).....
3. Délka praxe ve vzdělávání žáků s PAS? (*uved'te počet let*).....
4. Absolvoval/a jste školení zaměřené speciálně na PAS?
 ano (*jaké*).....
 ne
5. Jste ochoten/a se i nadále vzdělávat v problematice PAS?
 ano (*proč*)
 ne (*proč*)
6. Vzdělával/a jste někdy žáky s PAS?
 ano
 ne
 je to moje první zkušenost
7. Konkrétně popište Vaše reakce, když Vám bylo sděleno, že je ve třídě jedinec s PAS? (*popište tyto reakce*)
.....
.....
.....
8. Co pro Vás bylo v tomto okamžiku nejtěžší? (*Vámi uvedené možnosti vypište blíže popište*)
a)
b)
c)
9. Uved'te, co konkrétně pro Vás znamenalo vzdělávat tohoto žáka? (*Vámi uvedené možnosti blíže popište*)
a)
b)
c)
10. Čeho se nejvíce obáváte při výuce a vzdělávání jedinců s PAS? (*Vámi uvedené možnosti blíže popište*)
a)
b)
c)

Údaje o situaci ve třídě, o výchově a vzdělávání žáků s PAS.

11. S jakými problémy se ve vyučování nejčastěji setkáváte u žáků s PAS?
(Vámi uvedené možnosti blíže vypište)

- a)
- b)
- c)

12. Je pro vás zatěžující (problémové) vytvořit přiměřené prostředí, které bude vyhovovat individuálním zvláštnostem (potřebám) žáka s PAS?
(křížkem označte jednu z možností)

- spíše ano ano spíše ne ne

13. Když vzděláváte žáka s PAS, jaké činnosti v rámci přípravy na vyučování děláte navíc? (tyto činnosti vypište)

.....

.....

.....

14. Kolik hodin obvykle věnujete přípravě na výuku s žákem s PAS? (zakroužkujte jednu z možností)

- 0 - 1 2 - 3 4 - 5 6 - více

15. Myslíte si, že přítomnost žáka s PAS ovlivňuje Vaši výuku? (křížkem označte jednu z možností)

- ano, výrazně ano ano spíše spíše ne ne ne, výrazně

16. Věnujete se integrovanému žákovi s PAS více než ostatním? (křížkem označte jednu z možností)

- ano, výrazně ano ano spíše spíše ne ne ne, výrazně

17. Přizpůsobujete výuku žákům s PAS? (křížkem označte jednu z možností)

- ano (**jak**- blíže specifikujte)
- ne

18. Jaké personální, materiální, metodické či jiné podmínky je třeba zajistit pro kvalitní výuku žáků s PAS? *(Vámi uvedené možnosti blíže popište)*

- a)
- b)
- c)

19. S kým při integraci žáka s PAS nejčastěji spolupracujete? *(Vyberte jednu nebo více odpovědí)*

- SPC
- PPP
- IPPP
- rodiče
- škola
- jiné *(uved'te)*

20. Jak hodnotíte spolupráci se SPC *(křížkem označte jednu z možností, 1- nejlepší hodnocení, 10- nejhorší hodnocení)*

- 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 nespolupracují

21. Jak hodnotíte spolupráci s PPP *(křížkem označte jednu z možností, 1- nejlepší hodnocení, 10- nejhorší hodnocení)*

- 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 nespolupracují

22. Jak hodnotíte spolupráci s rodiči *(křížkem označte jednu z možností, 1- nejlepší hodnocení, 10- nejhorší hodnocení)*

- 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 nespolupracují

23. Jak je škola podle Vašeho názoru připravena na vzdělávání žáků s PAS *(vypište, v čem vidíte rezervy, přednosti)*

☐ rezervy	☐ přednosti

24. Co Vám při vyučování žáků s PAS chybí? *(vypište jednotlivé skutečnosti)*
- a)
 - b)
 - c)

25. Kdybyste se mohl/a znovu rozhodnout, zda budete učit ve třídě s tímto žákem, rozhodl/a byste se: *(křížkem označte jednu z možností a blíže ji zdůvodněte)*

pro (proč)

.....
.....

proti (proč)

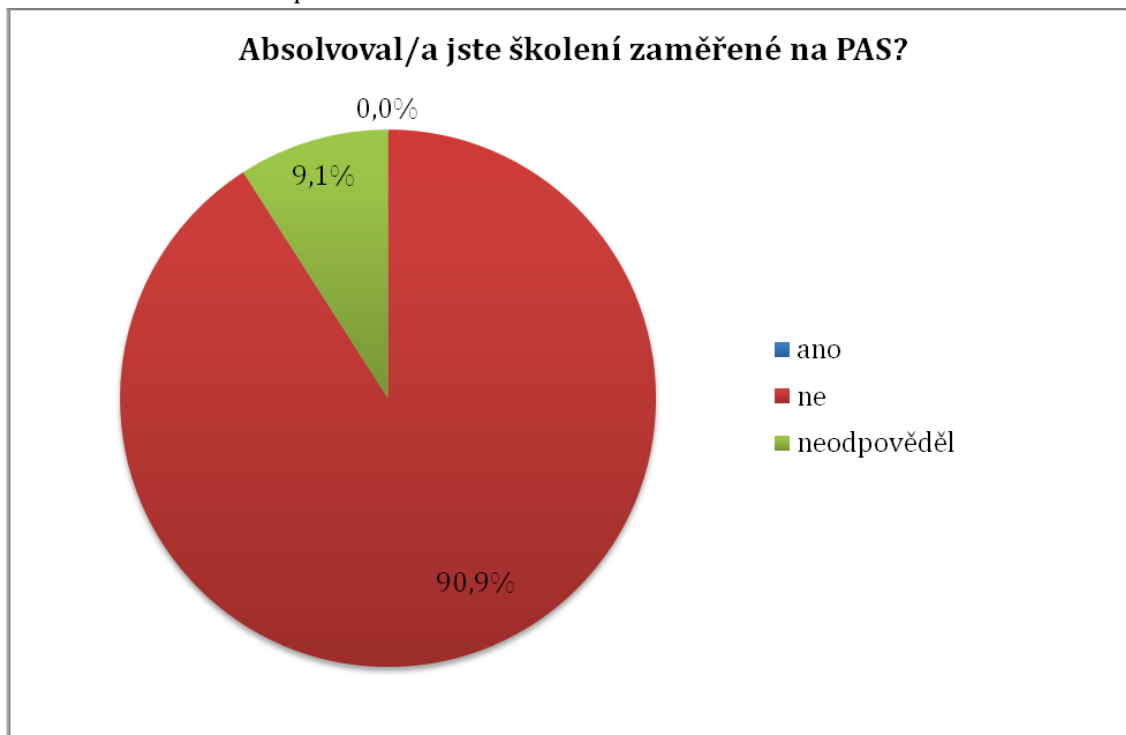
.....
.....

Vaše další postřehy a komentáře ke vzdělávání žáků s PAS *(vypište)*

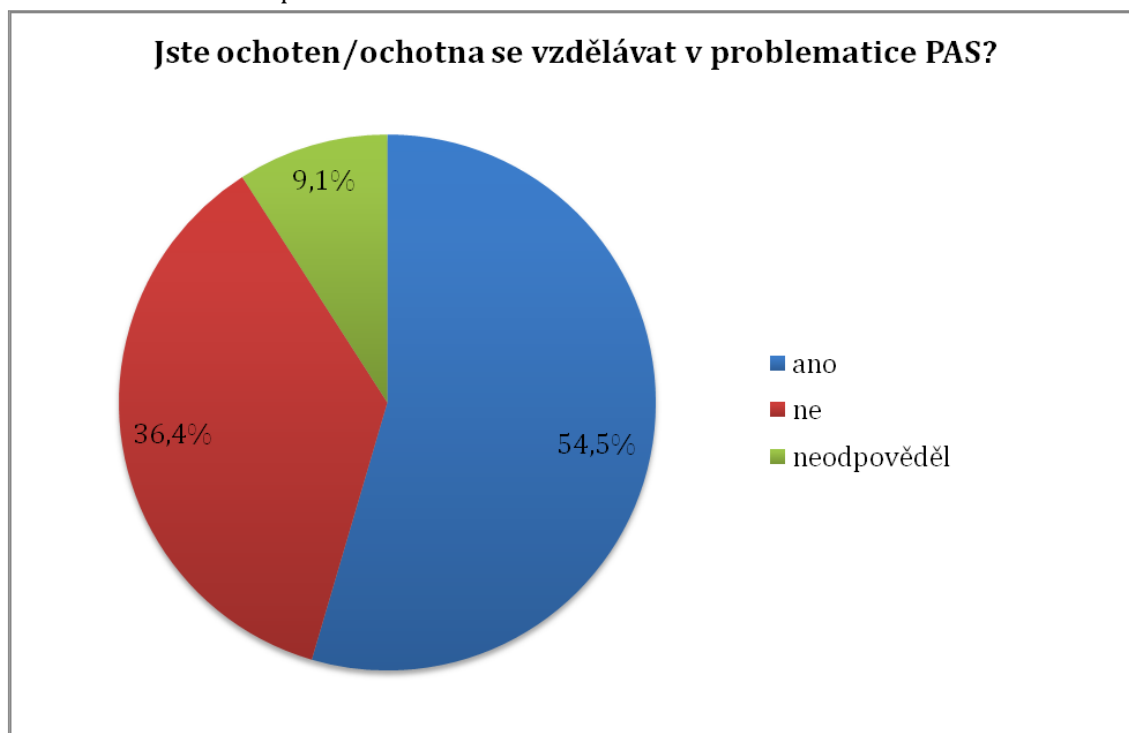
.....
.....
.....
.....
.....
.....

E Grafické znázornění dotazníkového šetření

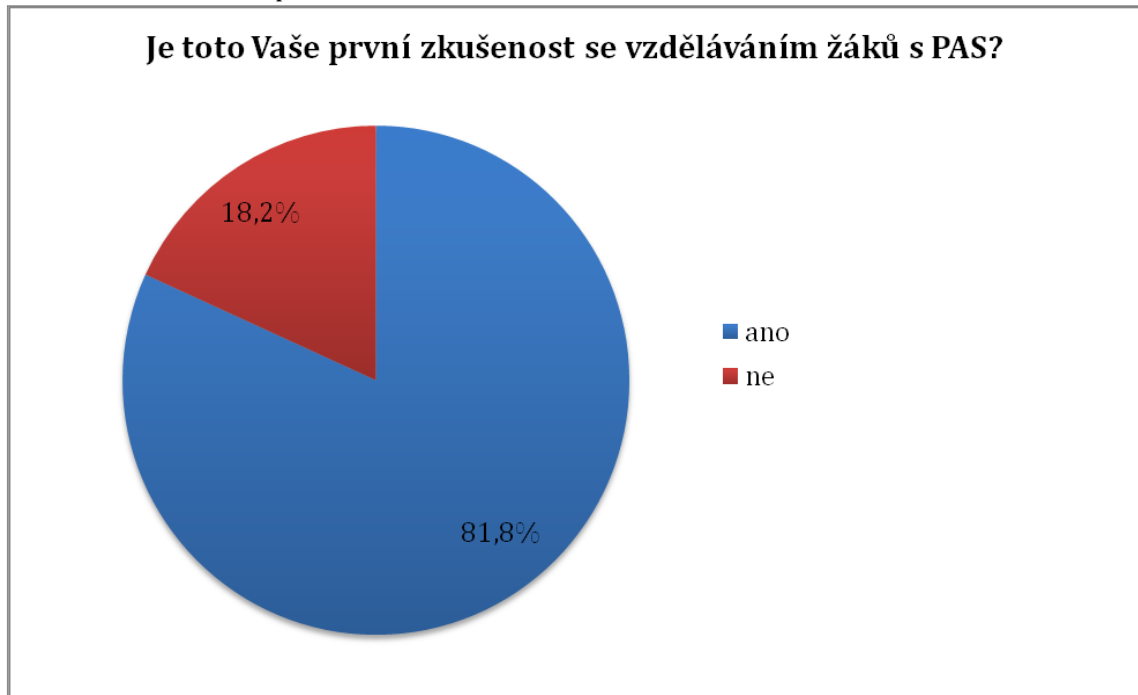
Graf. 1 Dotazníková položka č. 4

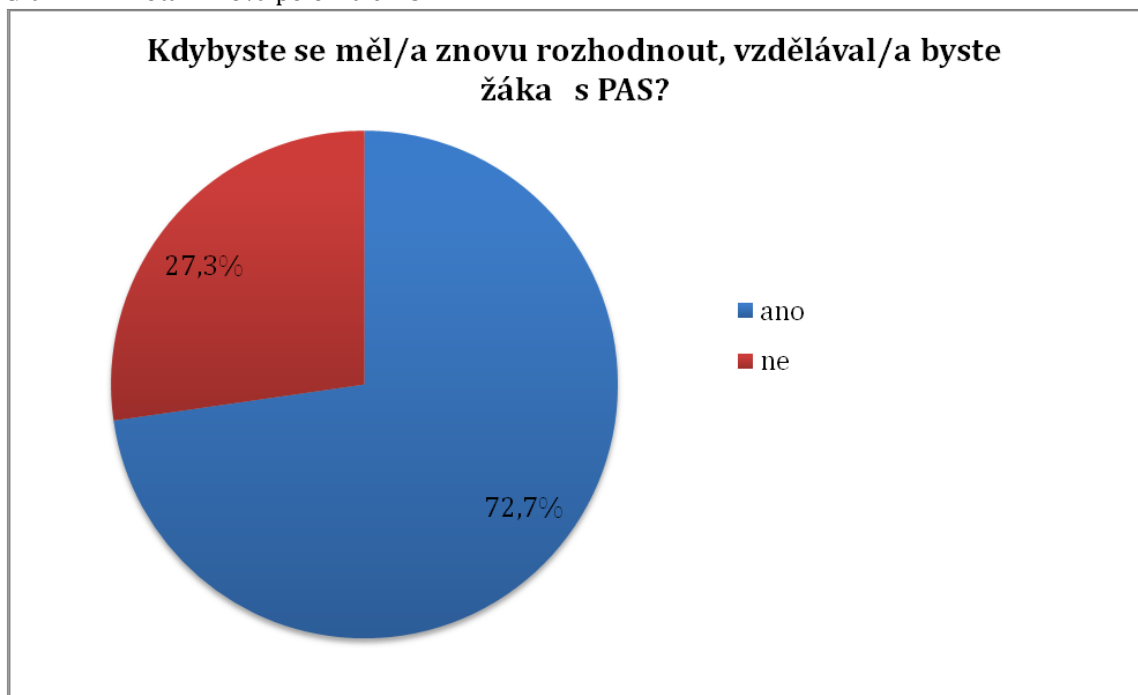
Graf. 2 Dotazníková položka č. 5

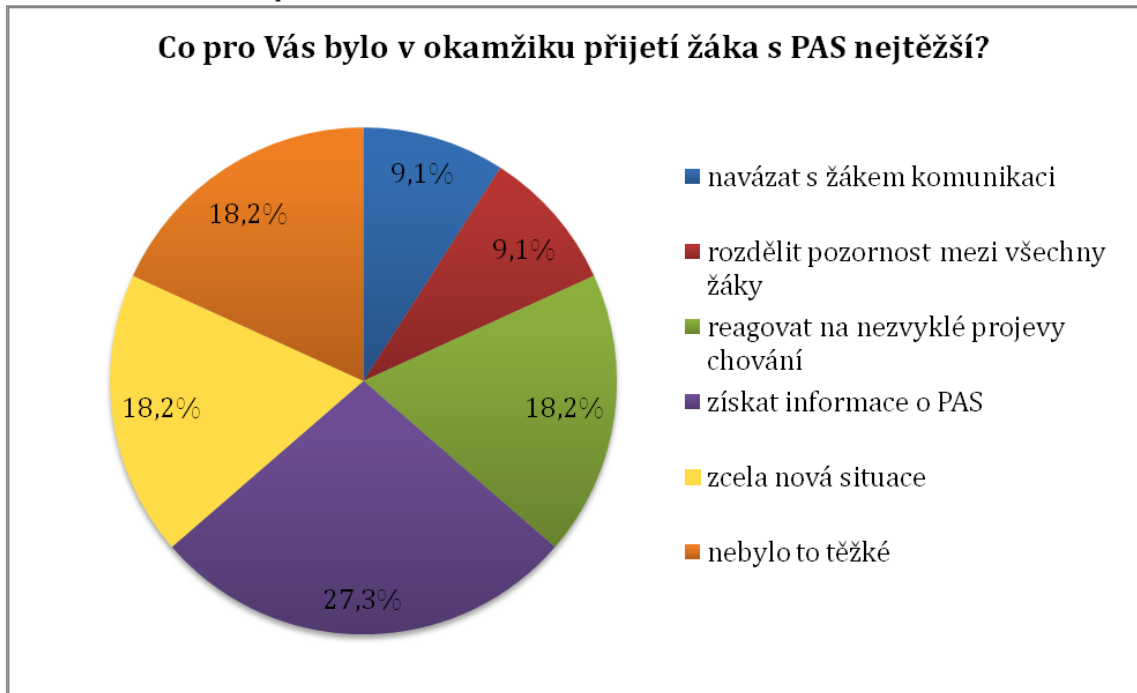
Graf. 3 Dotazníková položka č. 6

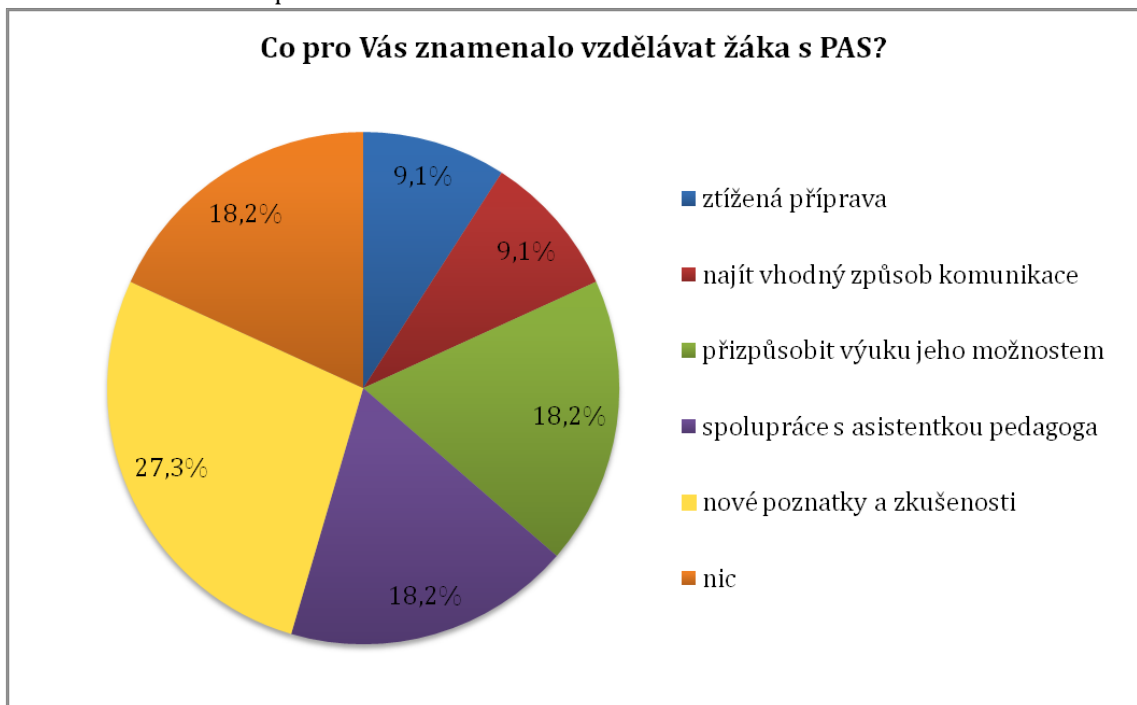
Graf. 4 Dotazníková položka č. 25

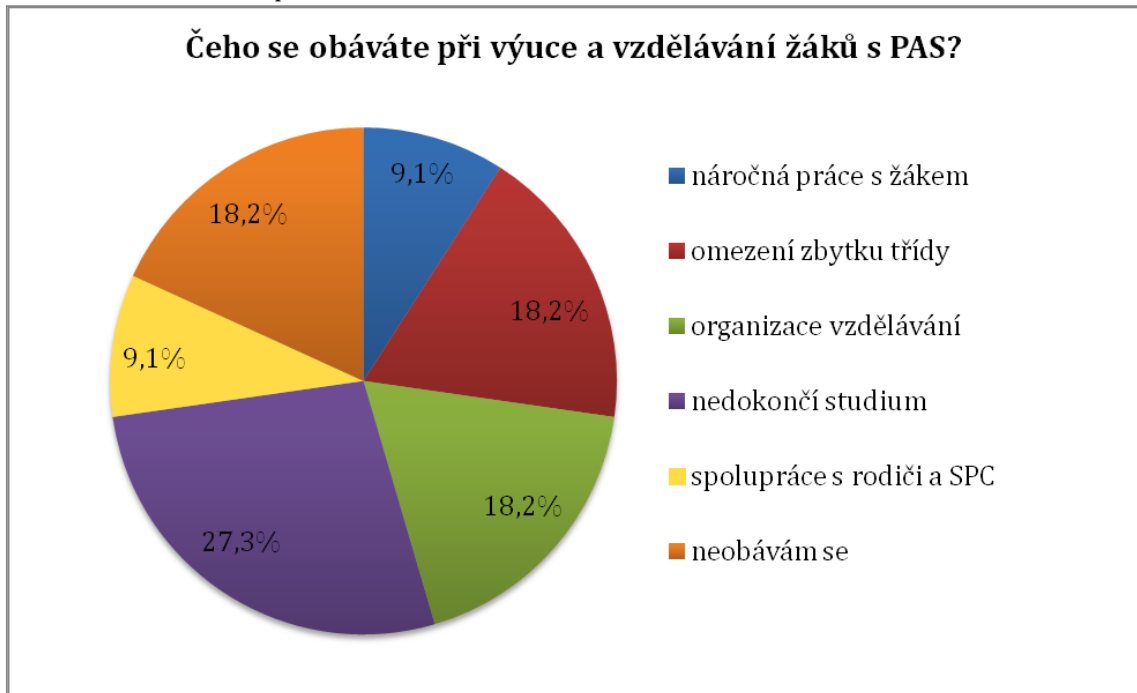
Graf. 5 Dotazníková položka č. 8

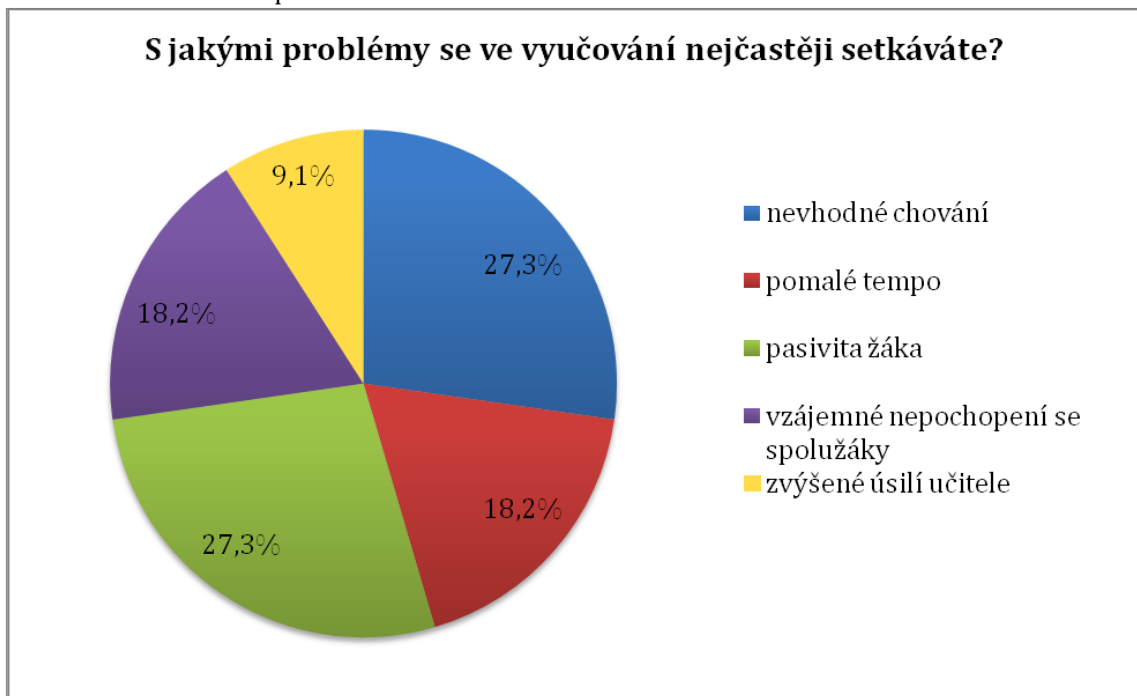
Graf. 6 Dotazníková položka č. 9

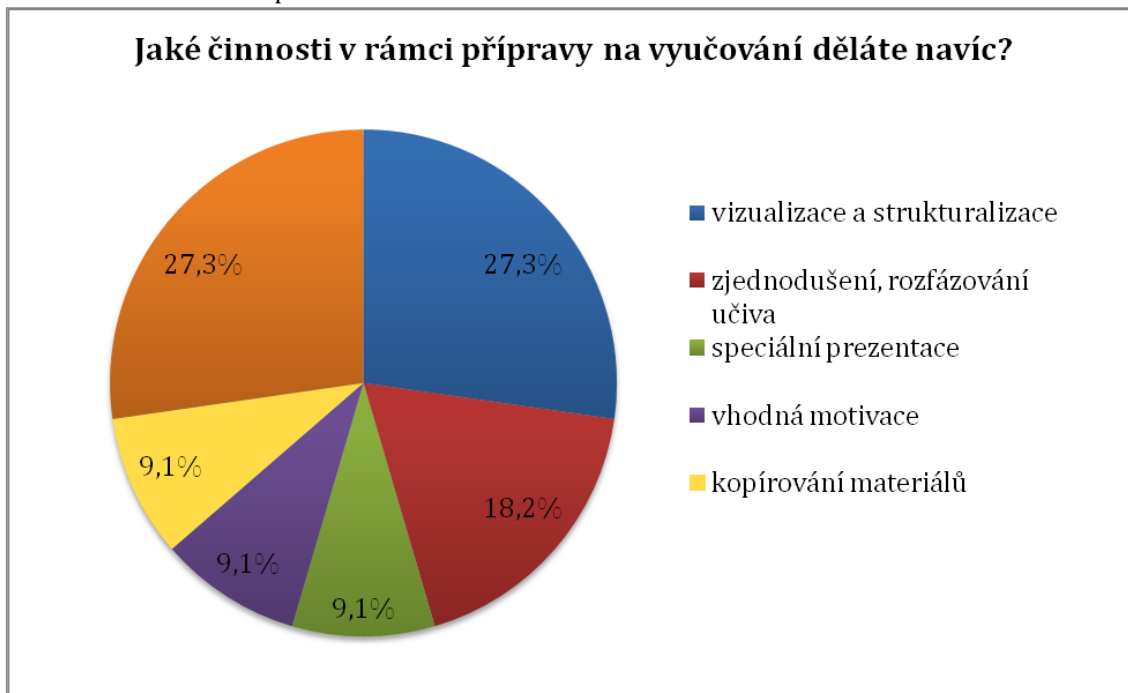
Graf. 7 Dotazníková položka č. 10

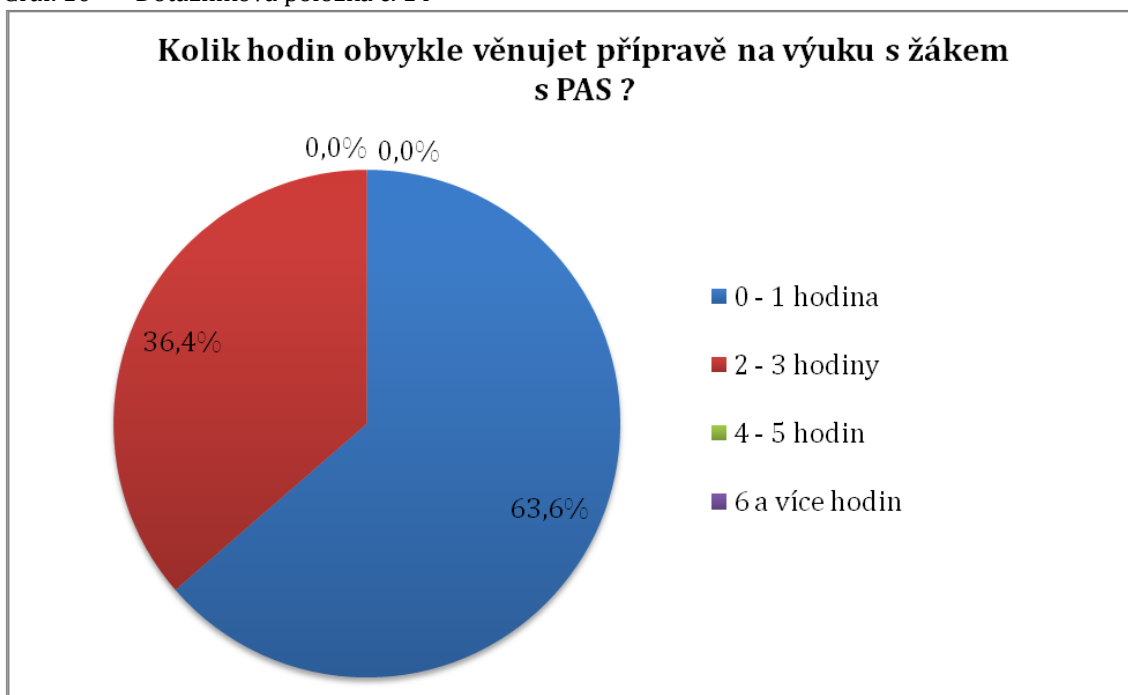
Graf. 8 Dotazníková položka č. 11

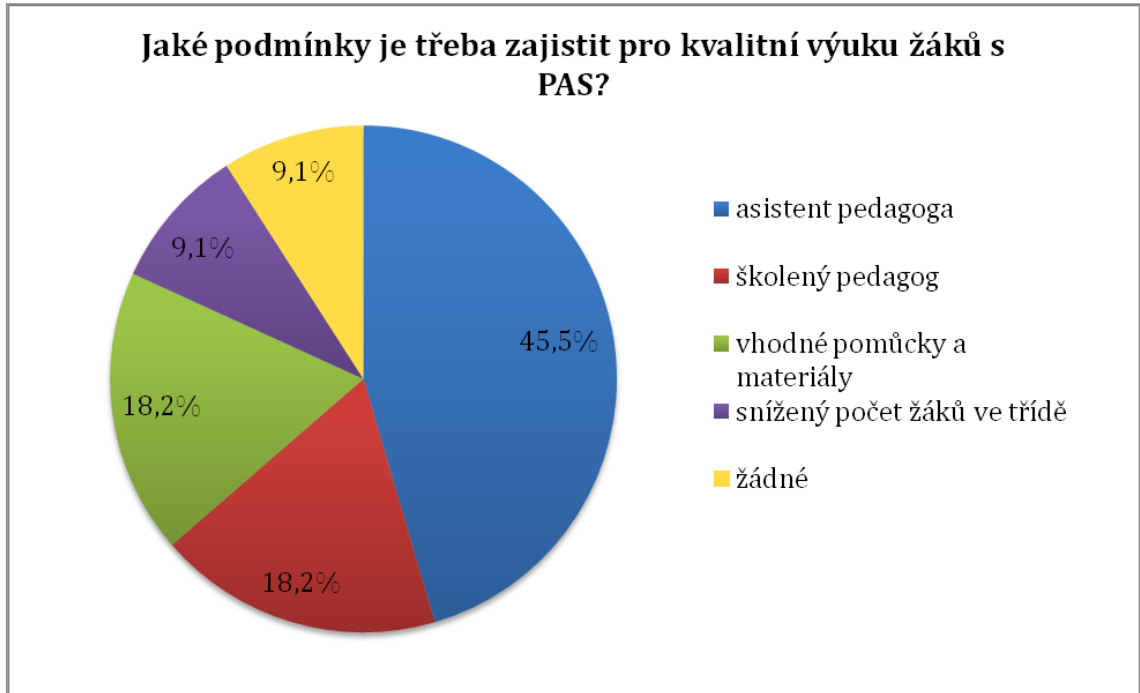
Graf. 9 Dotazníková položka č.13

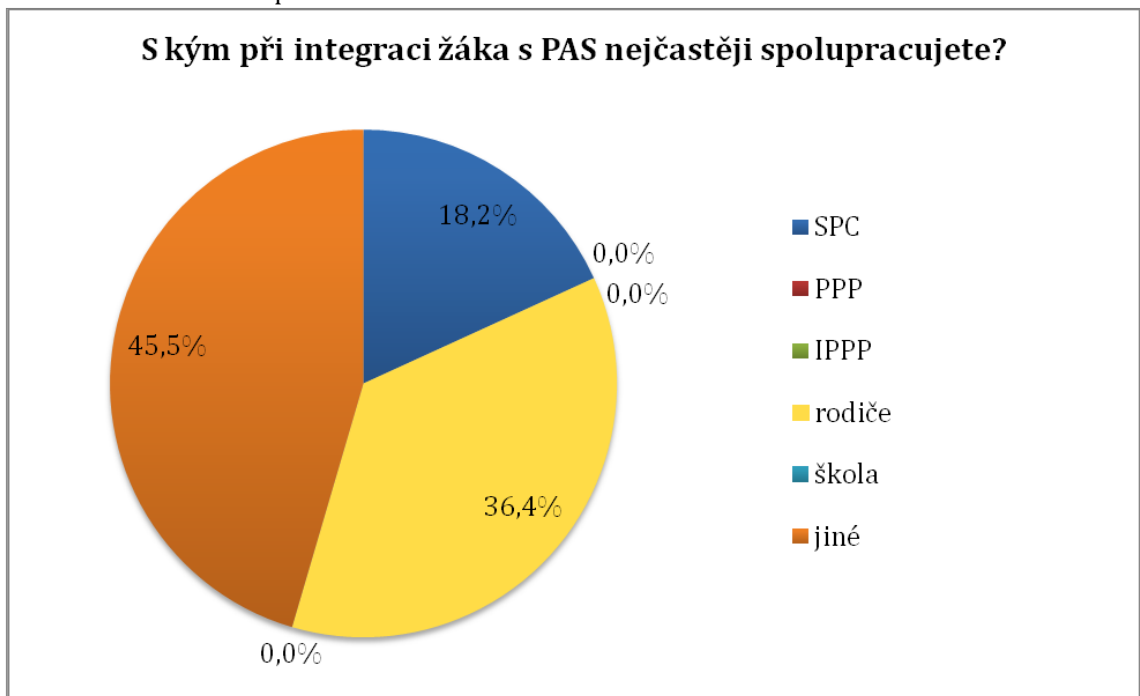
Graf. 10 Dotazníková položka č. 14

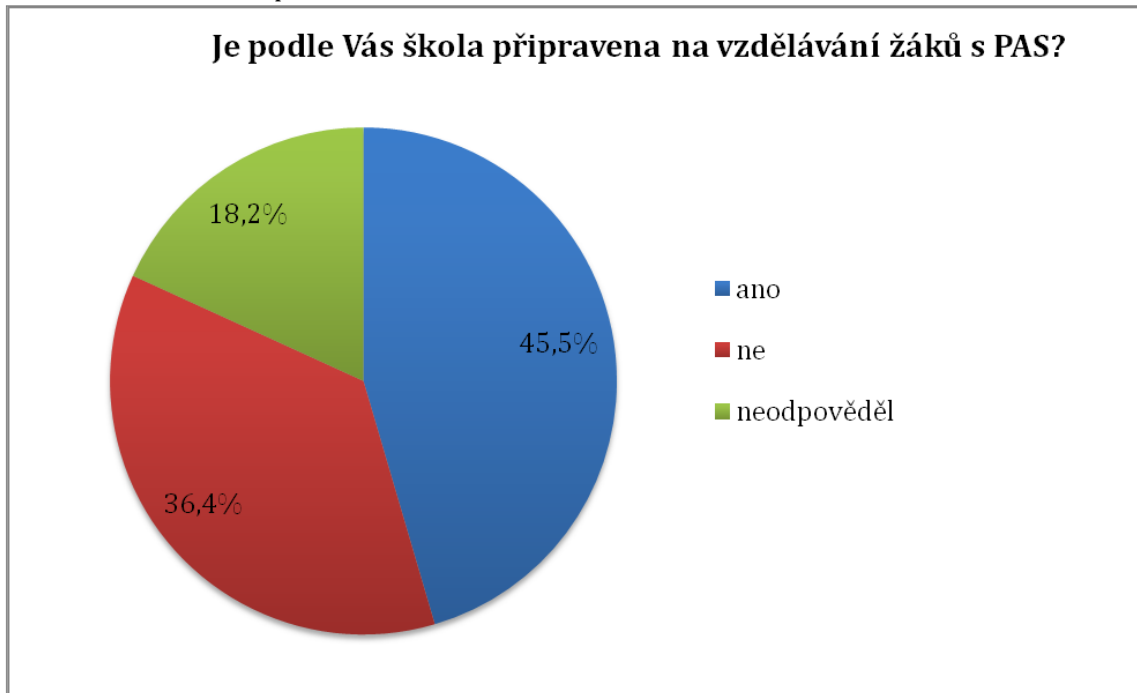
Graf. 11 Dotazníková položka č. 18

Graf. 12 Dotazníková položka č. 19

Graf. 13 Dotazníková položka č. 23

F Struktura rozhovoru s odborníkem

1. OBLAST- PROŠKOLENÍ A VZDĚLANOST UČITELŮ STŘEDNÍCH ŠKOL

V otázce č. 4 jsem zjistila, že žádný z dotazovaných učitelů neabsolvoval školení zaměřené na PAS.

- ❖ **JE PODLE VÁS DŮLEŽITÉ, ABY UČITELÉ, KTEŘÍ PRACUJÍ SE ŽÁKY S PAS, MĚLI POTŘEBNÉ, TEDY ODBORNÉ, VZDĚLÁNÍ? SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKU?**

Rovněž mě překvapilo v otázce č. 5, že většina učitelů nevidí důvod se v této problematice vzdělávat.

- ❖ **JE PODLE VAŠEHO NÁZORU DOSTATEČNÉ A KVALITNÍ VZDĚLÁNÍ VSTUPNÍ BRANOU K TOMU POROZUMĚT ŽÁKŮM S PAS? PROČ?**

V otázce č. 6 jsem zjistila, že většina učitelů vzdělává žáky s PAS poprvé.

- ❖ **MÁTE NĚJAKOU RADU, DOPORUČENÍ PRO UČITELE, KTEŘÍ VZDĚLÁVAJÍ ŽÁKA S PAS POPRVÉ?**
- ❖ **JAKÉ KOMPETENCE BY MĚL MÍT UČITEL, KTERÝ MÁ VZDĚLÁVAT ŽÁKA S PAS?**

2. OBLAST- PŘÍPRAVA UČITELE NA VÝUKU

V rámci přípravy na výuku v otázce č. 13 učitelé uvedli: nedělá nic navíc (většina). Někteří uvedli, že se více věnují rozfázování učiva, oddělují základní a rozšiřující učivo, využívají vizuální podporu a strukturalizaci zadání. Dále zjednodušení úkolů na přijatelnou úroveň a připravují individuální činnosti.

- ❖ **CO MUSÍ UČITELÉ PŘIPRAVIT, PRO PŘIJETÍ ŽÁKA S PAS DO JEJICH TŘÍDY? NA CO BY NEMĚLI ZAPOMENOUT? PROČ?**

Dále učitelé uvedli, že se snaží o adekvátní motivaci, zpětnou vazbu, toleranci.

- ❖ **JAKOU FORMU BY PODLE VAŠEHO NÁZORU MĚLA MÍT MOTIVACE, ABY JI ŽÁK S PAS SPRÁVNĚ Pochopil?**

V otázce č. 14 jsem se učitelů ptala, kolik hodin věnují přípravě na výuku. 7 učitelů věnuje přípravě zhruba jednu hodinu. 4 učitelé věnují přípravě 2-3 hodiny.

- ❖ **CO SI O TOM MYSLÍTE? LZE, ABY UČITELÉ PŘIŠLI DO VÝUKY BEZ PŘÍPRAVY? KOLIK ČASU BY PODLE VÁS MĚLI VĚNOVAT UČITELÉ PŘÍPRAVĚ NA VÝUKU ŽÁKA S PAS?**

3. OBLAST- VÝUKA A VZDĚLÁVÁNÍ JEDINCŮ S PAS

V otázce č. 8 jsem se ptala, co bylo pro učitele nejtěžší, když se dozvěděli, že budou mít ve třídě žáka - studenta s PAS. Mnozí se rozhodovali, zda přijmou tohoto žáka. Mnozí uvedli, že nevěděli, "do čeho jdou", co je čeká.

- ❖ **JAK SE MOHOU PODLE VAŠEHO NÁZORU NA PŘIJETÍ ŽÁKA S PAS UČITELÉ PŘIPRAVIT?**

Pro některé bylo těžké se žákem navázat komunikaci

- ❖ **MÁTE NĚJAKÉ DOPORUČENÍ, JAKÝM ZPŮSOBEM MOHOU UČITELÉ KOMUNIKOVAT S TÍMTO ŽÁKEM? JAKÝ ZPŮSOB JE PODEL VÁS TEN NEJLEPŠÍ?**

Pro mnohé bylo těžké rozdělit pozornost mezi všechny žáky stejně.

- ❖ **JAKÉ METODY A FORMY JSOU VHODNÉ DO VÝUKY ZAŘADIT, ABY SE UČITEL MOHL VĚNOVAT VŠEM ŽÁKŮM? JAK PROPOJIT VÝUKU „INTAKTNÍCH“ ŽÁKŮ S VÝUKOU JEDINCE S PAS?**

Pro učitele znamenalo vzdělávat tyto žáky (**V otázce č. 9**) příjem nových informací, nových poznatků, obohacení zkušeností, větší trpělivost. Pro některé to neznamenovalo nic zvláštního. Jiní naopak uvedli, že chtějí těmto žákům pomoci, aby mohli dosáhnout dobrých výsledků.

- ❖ **KDE MOHOU ZÍSKAT INFORMACE O TÉTO DIAGNOZE?**

V otázce č. 10 jsem se ptala na obavy učitelů. Odpověděli, že se obávají práce s kolektivem, ve kterém bude žák pobývat.

- ❖ **JAKÝM ZPŮSOBEM LZE ZAČLENIT ŽÁKA S PAS DO KOLEKTIVU OSTATNÍCH ŽÁKŮ?**
- ❖ **JAK BY PODLE VÁS MĚLA BÝT ORGANIZOVANÁ VÝUKA, JAKÉ POMŮCKY BY MĚLI UČITELÉ PŘI PRÁCI S TĚMITO ŽÁKY POUŽÍVAT?**

Dále se obávají toho, že žáci s PAS nenajdou uplatnění či nedokončí studium.

- ❖ **KDE PODLE VÁS MOHOU TITO JEDINCI PO UKONČENÍ STUDIA NAJÍT UPLATNĚNÍ?**
- ❖ **JSOU NĚJAKÁ PRACOVÍŠTĚ, KDE BY MOHLI TITO JEDINCI PRACOVAT I S ASITENTEM?**
- ❖ **POVAŽUJETE INTEGRACI ŽÁKŮ S PAS DO BĚŽNÝCH STŘEDNÍCH ŠKOL ZA VHODNÉ A PRO NĚ PROSPĚŠNÉ?**

Učitelé se rovněž se obávají neočekávaných situací, na které se nemohou připravit?

- ❖ **MÁTE NĚJAKÉ DOPORUČENÍ PRO UČITELE, JAK PŘISTUPOVAT K ŽÁKŮM S PAS V PŘÍPADĚ, ŽE SE DOSTANOU DO SITUACE, KDE SE CÍTÍ "ZAHNÁNÍ DO KOUTA"? EXISTUJE NĚJAKÁ UNIVERZÁLNÍ RADA?**

Učitelé **v otázce č. 11** uvedli, že mají ve výuce nejčastěji problémy s nevhodným chováním jako je vykřikování, nebo naopak pasivita žáka.

1. žák - nekomunikuje, od 6 třídy nemluví, komunikuje s asistentkou
 - ❖ **JE LEPŠÍ KOMUNIKOVAT PŘES ASISTENTKU, NEBO HLEDAT JINÉ ZPŮSOBY NAVÁZÁNÍ KOMUNIKACE? POPŘÍPADĚ JAKÉ DOPORUČUJETE?**
2. žák - vykřikuje, vyrušuje
 - ❖ **JAK MÁ UČITEL NA TOTO CHOVÁNÍ REAGOVAT?**

Také napsali, že snad pod vlivem léků ve výuce ŽÁK spí, je unavený ...

- ❖ **JE PODLE VÁS BĚŽNÉ, ŽE ŽÁCI S PAS VE VÝUCE USÍNAJÍ?**

V otázce č. 17 jsem zjistila, že většina učitelů přizpůsobuje výuku žákům nejčastěji v testech, zkoušeních, nechá delší čas na zapsání látky, či poskytne prezentaci žákovi domů.

- ❖ **JAK PŘIZPŮSOBIT VÝUKU ŽÁKŮM, ABY SE MOHLI CO NEJLÉPE ROZVÍJET?**

Učitelům při výuce nejčastěji chybí: porozumění spolužáků a zkušenosti.

- ❖ **JAKÝ JE NEJVHODNĚJŠÍ ZPŮSOB, KTERÝM MŮŽE UČITEL SDĚLIT ŽÁKŮM, ŽE V JEJICH TŘÍDĚ BUDE ŽÁK S AUTISMEM?**

4. SPOLUPRÁCE

Pro vzdělávání jedinců s PAS je podle učitelů důležitá také spolupráce se SPC, PPP, ale přitom s těmito institucemi nespolupracují

- ❖ **JAK LZE ZLEPŠIT SPOLUPRÁCI ŠKOL A UČITELŮ S TĚMITO INSTITUCEMI?**

Učitelé nejčastěji spolupracují s asistentkou

- ❖ **JAKOU ROLI MÁ PLNIT ASISTENTKA PŘI VÝUCE A VZDĚLÁVÁNÍ TĚCHTO JEDINCŮ?**

V otázkách 20- 22 se ptám na spolupráci se SPC, PPP a rodiči. 9 z 11 učitelů odpověděli, že nespolupracují s těmito zařízeními.

- ❖ **JAKÉ MÁTE ZKUŠENOSTI SE SPOLUPRÁCÍ UČITELŮ S ODBORNÍKY (INSTITUCEMI)?**

5. PROSTŘEDÍ ŠKOLY/ VÝUKY

Otázka č. 23 se zaměřuje na připravenost školy na přijetí žáků s PAS

- ❖ **CO JE NUTNÉ PŘIPRAVIT PRO PŘIJETÍ ŽÁKA S PAS DO TŘÍDY MEZI INTAKTNÍ ŽÁKY? NA CO BY NEMĚLI ZAPOMENOUT?**
- ❖ **JAKÁ OPATŘENÍ JSOU PODLE VÁS DŮLEŽITÁ, PROTO, ABY INTEGRACE BYLA SMYSLUPLNÁ, ÚČINNÁ A VEDLA K ROZVOJI ŽÁKA S PAS?**
- ❖ **JAK VIDÍTE POČTY ŽÁKŮ VE TŘÍDĚ, KDYŽ JE VE TŘÍDĚ INTEGROVÁN ŽÁK S PAS?**
- ❖ **LZE PODLE VAŠEHO NÁZORU VE VÝUCE, KDE JE 30 ŽÁKŮ UPLATNIT INDIVIDUÁLNÍ PŘÍSTUP K JEDINCI S PAS?**

Další postřehy a komentáře:

Jeden z učitelů napsal, děti s touto poruchou by měly navštěvovat speciální školské instituce. Kolektiv 30 žáků je stresující a pracuje se s ním těžko jak učiteli, tak žákům.

- ❖ **JAKÝ MÁTE NÁZOR NA UMÍSTĚNÍ ŽÁKŮ S PAS DO SPECIÁLNÍCH ŠKOL?**
- ❖ **MĚL BY ŽÁK S PAS PODLE VAŠEHO NÁZORU NAVŠTĚVOVAT SPECIÁLNÍ ŠKOLSKÉ INSTITUCE, NEBO JE MOŽNÉ (LEPŠÍ) INTEGROVAT TYTO ŽÁKY NA BEŽNOU STŘEDNÍ ŠKOLU?**

Jiný učitel napsal, že někteří spolužáci vnímají tohoto žáka negativně, říkají: přihlásil jsem se do normální školy, ne do školy pro žáky s postižením. Tento žák zdržuje učitele, narušuje výuku.

- ❖ **LZE NĚJAKÝM ZPŮSOBEM ZMĚNIT POSTOJ SPOLUŽÁKŮ K JEDINCI S PAS? JAK?**

G Struktura rozhovoru s asistenty pedagoga

ÚDAJE O ASISTENTCE PEDAGOGA

1. Jaké je vaše dosažené vzdělání? (středoškolské, vysokoškolské v oboru)
2. Jak dlouhá je Vaše pedagogická praxe? (počet let)
3. Můžete uvést, jak dlouho pracujete, vzděláváte žáky s PAS?
4. Absolvovala jste nějaké školení zaměřené na PAS?
5. Jste ochotna se v této problematice i nadále vzdělávat? Proč?
6. Jak dlouho pracujete jako asistentka?

ÚDAJE O SITUACI VE TŘÍDĚ, O VÝCHOVĚ A VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ S PAS

1. Z čeho jste měla největší strach při vzdělávání tohoto žáka?
2. S jakými problémy se během ve vyučování nejčastěji setkáváte?
3. Popište, v čem spočívá náplň Vaší práce a to jak ve škole, tak mimo školu?
4. Co činí žákovi ve vyučování největší potíže?
5. Kolik času se denně věnujete žákovi s PAS?
6. Kolik času věnujete přípravám na vyučovací hodinu?
7. Zhodnoťte, jaká je spolupráce s učitelem při přípravě na výuku? (dostáváte nějaké pokyny, materiály...)
8. Jakou formou probíhá komunikace s učitelem?
9. Jakou formou a jak probíhá spolupráce s rodiči?
10. Zhodnoťte, jaký vztah k vám zaujímá žák s PAS?
11. Jak podle Vás vnímají spolužáci žáka s PAS? (specifikujte)
12. Jaké podmínky by podle Vašeho názoru měli být splněny, aby žák s PAS měl při výuce co nejméně problémů?
13. Co je podle Vašeho názoru třeba při výuce zajistit tomuto žákovi, aby pro něj byla výuka kvalitní a smysluplná?
14. Ve kterých vyučovacích předmětech má žák největší potíže?
15. V čem vidíte problémy v těchto předmětech? Jak lze tyto potíže podle Vás odstranit či změnit?
16. Ve kterých předmětech je naopak dobrý?
17. Váš žák má IVP, jak se Vám s ním pracuje? Je něco co byste v plánu změnila.

Můžete mi sdělit vaše postřehy, které jste zaznamenala při vzdělávání tohoto žáka? Co se Vám podařilo, nepodařilo, co Vás těší?

H Příručka pro pedagogické pracovníky

PŘÍRUČKA PRO PEDAGOGICKÉ PRACOVNÍKY

Jak pomoci žákům s poruchou autistického spektra

Vážení pedagogičtí pracovníci,

příručka, kterou držíte v ruce, by Vám měla poradit a poskytnout důležité informace týkající se problematiky autismu. Na jejích stranách se dočtete, jak můžete pomoci jedincům s touto diagnózou. Seznámí Vás také s tím, jak k těmto jedincům přistupovat, jaké principy, metody a terapie při práci s nimi používat. Díky této publikaci máte možnost společně s odborníky nahlédnout do světa autistů a nechat se inspirovat pro (svoji) další práci.

Role pedagoga je v životě autistů nesmírně důležitá, ale zároveň nesmírně složitá a zodpovědná. Jste to právě vy, kteří společně s rodiči předáváte jedincům s PAS vše potřebné, aby dokázali porozumět našemu světu, který je pro ně mnohdy nepochopitelný a chaotický.

Rovněž bude příručka obsahovat důležitá doporučení pro práci s žáky s poruchou autistického spektra. Uvedené informace mají přispět k lepší orientaci v pedagogické činnosti a ke kvalitnějšímu vzdělávání jedinců s diagnózou autismu.

Jsem přesvědčena, že tato příručka není pouze bezcenným materiálem, ale je důkazem, že práce s autisty je velice zajímavá a důležitá zvláště dnes, když jedinců s touto diagnózou přibývá.

Přeji Vám, ať pomocí této publikace překonáte problémové situace, které mohou při vzdělávání jedinců s PAS nastat. Zároveň Vám přeji mnoho sil a pedagogický optimismus v další práci.

Diagnostika

Cesta k diagnóze autismu

Autismus si v historii lidstva prošel dlouhou a náročnou cestou. V současné době je velice živým tématem, které zkoumá mnoho odborníků, dostává se čím dál tím více do povědomí široké veřejnosti. I přesto že bylo napsáno mnoho publikací a odborných článků je neustále tolik věcí, které o autismu ještě nevíme. Můžeme si pouze domýšlet, jak se jedinec s autismem cítí, jak myslí, co mu činí potíže a co se odehrává v každém okamžiku jeho života.

Dnes již víme, že autismus patří mezi „*pervazivní vývojové poruchy (PDD)*“, „*pass poruchy*“ nebo také „*poruchy autistického spektra (PAS)*.“ Autismus je spojován s řeckým slovem „autos“ což znamená „sám“. Jedná se o nejzávažnější poruchu mentálního vývoje dítěte. Postihuje všechny složky osobnosti jedince, což naznačuje pojem „*pervazivní*“, tedy všepřonikající (M. Bartoňová, B. Bazalová, J. Pipeková 2007, s. 130). Duševní vývoj je narušen především ve třech klíčových oblastech (tzv. triáda příznaků- sociální interakce, komunikace a představitost), i přesto jsou projevy této poruchy variabilní, stejně jako tíže symptomatiky.

Obr. 1 Moje dítě je autista.
Zdroj: jenzeny.cz

Nejčastější příznaky autismu

Jakmile rodiče zjistí, že je s jejich dítětem něco v nepořádku, hledají, proč tomu tak je a co pro něj mohou udělat. Vydávají se na dlouhou a strastiplnou cestu k odhalení správné diagnózy. Jejich cesta směřuje k jedinému cíli a tím je: „*zajistit svému dítěti spokojený život a pomoci mu v tom, co je pro něj tak obtížné: zorientovat se v okolním světě*“ (V. Šporclová, 2014).

Jak poznat že se jedná o poruchu autistického a spektra? Co může rodiče navést k podezření, zda se opravdu jedná o tuto poruchu, to prozradí (K.Thorová, V. Šporclová, 2011), které mezi **nejčastější příznaky** zařadily především:

- Ⓞ méně pružná reakce na snahu o kontakt a komunikaci;
- Ⓞ nepřiměřeny a/nebo omezeny kontakt s vrstevníky;
- Ⓞ obtíže v kolektivních činnostech a společné hře;
- Ⓞ sociální neobratnost;
- Ⓞ sníženy sociální cit a intuice;
- Ⓞ opožděny či atypicky vývoj řeči spojeny s obtížemi nahradit řeč jinou vhodnou formou komunikace;
- Ⓞ ztráta již nabytých řečových dovednosti (regres v řeči), zvláštní či příliš precizní vyjadřování, recitování úryvků slyšeného bez ohledu na kontext, omezeny jazykový cit, **mechanické vyjadřování** a pomalé osvojování si gramatických pravidel;
- Ⓞ **poruchy chování**, obtížná výchovná usměrnitelnost, omezena schopnost spolupráce, **snížená přizpůsobivost**;
- Ⓞ **nadměrná fixace na určité aktivity či předměty**, opakující se, **stereotypní** či nutkavé **činnosti**, výrazně nerovnoměrný atypicky vývoj, příliš **vyhraněné zájmy**;
- Ⓞ **nerovnoměrný vývoj**, ostrůvky dovednosti při celkovém opoždění vývoje, nadprůměrné schopnosti v kombinaci se sociálně komunikačními obtížemi;
- Ⓞ markantní **emoční nevyzrálost**, **prudké afektivní stavy** neúměrné situaci, **neschopnost** nebo **mala schopnost vyjadřovat pocity**.

Obr. 2 Čtení možnosti programu pro autisty.
Zdroj:skatomatics.com

Diagnostické metody

I přesto že všechny osoby mají problémy ve třech oblastech (tzv. diagnostická triáda- sociální interakce, komunikace, představitost), projevy jsou různé, stejně jako míru symptomaticky. Prvním krokem k porozumění jedinci s autismem a zahájení správné intervence je pojmenování příčin obtíží a stanovení správné diagnózy.

Jediným osvědčeným a úspěšným způsobem jak pomoci dětem s autismem je podle V. Šporclové (2014) speciálně pedagogická péče. Pokud jim speciálním přístupem umožníme porozumět světu, který je kvůli jejich handicapu chaotický, je obrovská šance, že u autisty dojde ke zlepšení.

Na specializované vyšetření přicházejí děti i dospělí především na doporučení lékaře, pediatra, psychologa či pedagoga. Cílem je především „**potvrdit či vyvrátit diagnózu autismu**“ (K.Thorová, 2011).

Hlavní cíle psychodiagnostického vyšetření

- Ⓞ stanovit, zda se jedná o vývojovou poruchu z oblasti autistického spektra
- Ⓞ specifikovat diagnózu (typ a závažnost poruchy, případně vyloučení psychopatologie)
- Ⓞ definovat důležité individuální charakteristiky dítěte
- Ⓞ doporučit další opatření, postup či vyšetření

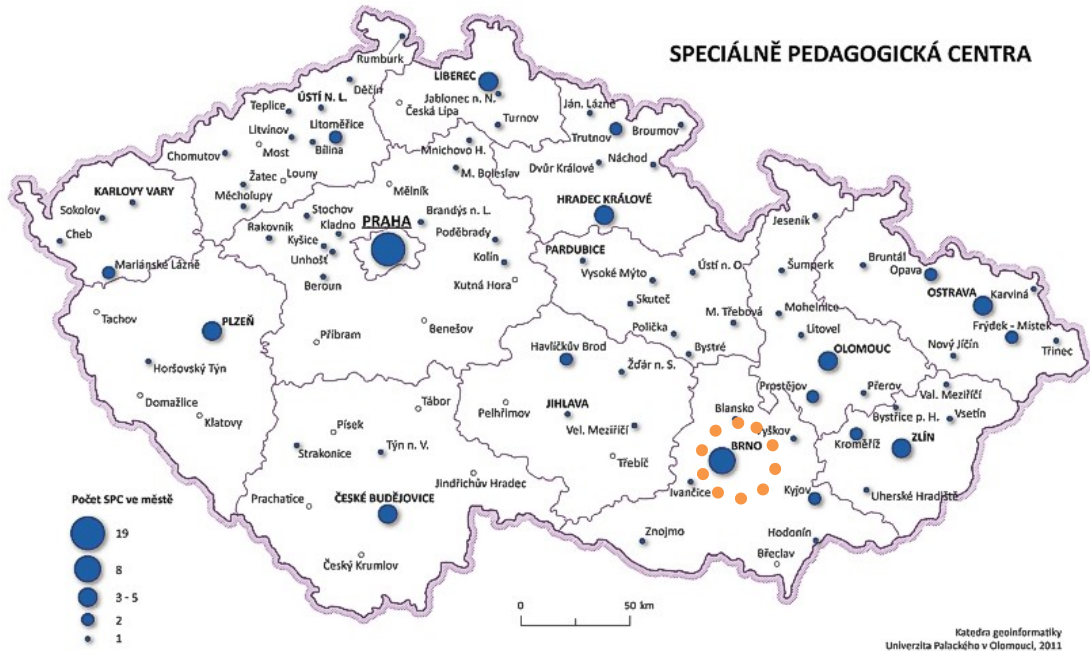
Ve SPC se dnes k vyšetření poruch autistického spektra používají především diagnostické nástroje, kterými jsou „ADI-R, ADOS, CARS, DACH, edukační hodnotící profil dítěte s poruchou autistického spektra do 7 let, edukační hodnotící profil žáka s poruchou autistického spektra pro 8-15let, psychoedukační profil (PEP-R), psychoedukační profil pro adolescenty a dospělé (AAPEP)“ B. Bazalová (2012, s. 77), K. Thorová, (2006, s. 263).

Na základě psychologického vyšetření je vytvořena **závěrečná zpráva obsahující konkrétní opatření a doporučení** pro další pedagogickou práci. Jsou zde rovněž zahrnuty návrhy a strategie, jak na úpravu domácího prostředí, tak pro vhodnou integraci a efektivní vzdělávání jedince s PAS (K.Thorová, 2011).

Adresy diagnostických center Brno

- ④ **Speciálně pedagogické centrum při Základní škole Brno Štolcova 16/301,**
Brno
e-mail: spc@autistickaskola.cz
web: www.autistickaskola.cz
- ④ **Speciálně pedagogické centrum při Základní škole, Brno, Sekaninova 1**
e-mail: spc.sekaninova@seznam.cz
web: www.zssekaninova.cz
- ④ **Mateřská škola speciální, Základní škola speciální a Praktická škola, Brno,**
Ibsenova 1
web: www.ibsenka.cz

Obr. 3 Speciální pedagogické centrum.
Zdroj: modraberuska.cz

Pamatujte

Aby byla péče o jedince s PAS co nejvíce účinná, je důležité, abychom daného jedince dobře znali a následně mu mohli připravit takové podmínky, které povedou k efektivnímu vzdělávání a jejich rozvoji. Vstoupit do světa autisty je neobvyčejný zážitek, proto se nebojme najít správný klíč k porozumění autismu. „*Rodiče s dětmi s autismem si zaslouží pomoc a úctu a ne odsouzení, že mají nevychované dítě. Obecná neinformovanost týkající se této diagnózy ztěžuje lidem i jejich rodinám život. Snažme se pomoci světu porozumět autismu a lidem s autismem porozumět světu*“ (K.Thorová, 2011).

Principy práce při práci a vzdělávání jedinců s PAS

Jedinci s diagnózou PAS vnímají svět jinými očima, a proto je nezbytné přizpůsobit metody vzdělávání a práce jejich individuálním potřebám a možnostem. Porucha autistického spektra je natolik variabilní, že nelze přesně určit jednu metodu, která je pro všechny jedince s autismem tou nejlepší. J. Kouřil (2014) uvádí: „Vždy je třeba vědět, v čem dítě potřebuje podporu, jaké jeho schopnosti můžeme využít a na druhé straně, co vyhovuje lidem, kteří jsou s dítětem v kontaktu a jaké možnosti nabízí prostředí, ve kterém se pohybujeme. Na základě toho můžeme dítěti vytvořit podmínky, aby bylo co nejúspěšnější a také aby se cítilo co možná nejspokojenější.“

Pro práci s PAS byla vytvořena metodika strukturovaného učení, která je založena na jednotlivých principech individualizace, strukturalizace, vizualizace a vnější motivace.

Individuální přístup

Každý člověk je originální a nádhernou bytostí, a to i přesto že mnozí mají život ztížený v důsledku svému handicapu. Je proto důležité ke každému jedinci přistupovat zcela individuálně, zohlednit jeho individuální potřeby, který vyplývají z různorodosti symptomů konkrétní poruchy autistického spektra a z osobnosti žáka. **Princip individualizace zajišťuje** při vzdělávání jedinců s PAS především:

- Ⓞ individualizovaný přístup ke každému žákovi (IVP),
- Ⓞ individuálně zvolené prostředí,
- Ⓞ individuálně zvolené pomůcky,
- Ⓞ individuální způsob hodnocení, (www.vzdelavaniaautismus.cz).

Obr. 4 Autismus – vývojová porucha plná otazníků.
Zdroj:spektrumzdravi.cz

Obr. 5 Autistů v lavicích přibývá, školy volají po asistentech.
Zdroj:novinky.cz

Strukturalizace

S tímto pojmem se dnes velmi často setkáváme, zajišťuje jakousi přehlednost konkrétního sdělení či situace. Jedinci s PAS se díky svým deficitům obtížně orientují v okolním světě, který je pro ně nepřehledný, chaotický a nepochopitelný. Již zmíněná struktura vnáší do života autistů pevný řád, lze vytvořit předvídatelné spojení mezi místy, činnostmi a chováním. Jednoznačné uspořádání prostředí, času a jednotlivých činností umožní dětem s PAS lépe se orientovat v čase a prostoru a pružněji reagovat na změny. Je důležité, aby si jedinci dokázali odpovědět na otázky: **Kdy, kde, co, jak, jak dlouho, proč?**

Vizuální podpora

Vizuální vnímání a myšlení patří k silným stránkám u většiny lidí s PAS. Právě vizuální podpora usnadňuje lidem s PAS zvládat snadněji a samostatněji strukturu času, prostoru i jednotlivých činností. Hlavním úkolem vizuální podpory je „kompenzace handicapu pozornostních a paměťových funkcí a přispívá k rozvoji komunikačních dovedností“. (V. Čadilová, Z. Žampachová, 2008, s. 51)

Vizuální podpora je při vzdělávání jedinců s PAS opravdu důležitá, protože díky ní mohou tito jedinci získat jistotu, být aktivní a samostatní. Jedinci s PAS se učí vizuálně, lépe si dané informace zapamatují protože, to co je vidět, je skutečné a srozumitelné.

Vizualizace a strukturalizace času

- denní režimy
- dlouhodobé režimy

Vizualizace a strukturalizace prostoru

- ohraničení místa pro práci, hru, odpočinek a stravování

Vizualizace a strukturalizace činnosti

- strukturované úlohy (krabicové, v deskách, sešity a pracovní listy)

Obr. 6 Práce s pomůckami
zdroj:montessorikampus.cz

Obr. 7 Práce s pomůckami
zdroj:montessorikampus.cz

Vnější motivace

Motivace má ve výchovně vzdělávacím procesu důležité a nezastupitelné místo, protože díky ní lze ovlivňovat chování jedince s PAS. Díky správné motivaci budujeme u žáků snahu být lepší, překonávat překážky, vytrvat v obtížných činnostech a především dosáhnout svých cílů.

Aby byly odměny účinné, musí být uděleny hned po provedení úkolu, jinak ztrácí pro žáka svůj smysl. Tyto prémie volíme vždy na základě skutečných zájmů dítěte. Mohou být v podobě skutečných předmětů, razítek, za pomoci obrázků či samolepek. Jakým způsobem můžeme odměnit jedince s autismem za dobré chování, za splněný úkol, jaké odměny jsou pro něj nejlepší? Mezi **nejpoužívanější formy odměňování**. V. Čadilová, Z. Žampachová (2008) považují:

- Ⓢ **materiální** – sladkosti, drobné předměty
- Ⓢ **činnostní** – vykonávání oblíbené činnosti např. puzzle, poslech hudby aj.

Obr. 8 Bachova terapie pomáhá harmonizovat emoce autistických dětí
Zdroj:<http://bachovyesence.blogspot.cz>

Proč jsou principy strukturovaného učení pro jedince s autismem důležité?

Úkolem strukturovaného učení je snížení deficitu vycházející z diagnózy PAS a zároveň přispívá k rozvoji jejich silných stránek. Pro odstranění těchto deficitů jsou vyžadovány již zmíněné principy. Pokud budeme dodržovat tyto principy, máme splněný základní předpoklad pro efektivní vzdělávání a rozvoj jedince s autismem.

Základním předpokladem pro jakoukoliv práci s autistickými jedinci tvoří strukturovaní učení, které má podle Z. Žampachové, V. Čadilové (2012) při vzdělávání nezastupitelné místo, to proto, že **metodika strukturovaného učení:**

- Ⓢ vychází z hodnocení vývojové úrovně dětí, ale také z jeho osobních charakteristik, tím se stává vysoce individuální,
- Ⓢ obsahuje i specifické metody a přístupy vycházející z vývojové úrovně dítěte a z jeho charakteristik,
- Ⓢ umožňuje snížení kognitivních deficiitů, které jsou zapříčiněny poruchou autistického spektra,
- Ⓢ využívá silných stránek vývoje těchto jedinců,
- Ⓢ na základě motivace dochází ke změně chování a současně i k odbourání projevů nevhodného chování,
- Ⓢ zvyšuje flexibilitu myšlení a chování jedinců, umožňuje aktivní získávání dovedností,
- Ⓢ se opírá o úzkou spolupráci s rodinou, kterou považuje za nezbytnou,
- Ⓢ dává optimistický pohled na efektivitu výchovy a vzdělávání jedinců s PAS.

Obr. 9 Výuka techniky pro studenty s autismem spektra poruchy.
Zdroj:skatomatics.com

Pamatujte

Strukturované učení může být u jedinců s poruchou autistického spektra účinné pouze tehdy, když jsou uplatňovány všechny její principy a těmi jsou již zmíněná individualizace, strukturalizace, vizualizace a motivace. Vhodné je také tuto metodu aplikovat souběžně ve škole i v domácím prostředí.

Vždycky se nám nepodaří vytvořit takové podmínky, které by výchovně vzdělávací proces jedincům s PAS ulehčil, ale měli bychom se o to co nejvíce pokusit, protože jedinci s PAS si to zaslouží.

Obecná doporučení

Člověk je schopen dosáhnout svých cílů, překonávat překážky. Jsem si jistá, že lze tuto poruchu přemoci, musíme ovšem nalézt ten vhodný (správný) způsob. Veškerá práce a pomoc žákům s PAS by měla být postavena na dostatečném poznání žáka, na jeho skutečných možnostech, schopnostech a dovednostech. Pomoci mu v co největší míře, ale přitom tak aby se mohl co nejvíce rozvíjet.

Autismus je specifická porucha, která vyžaduje specifický přístup, a proto Vám se ve stručnosti jsou zde nastíněny nastínit co je pro práci s jedinci s PAS důležité. Nabídnou Vám i určitá doporučení, **co dělat když se setkáte s autistou** a těmi jsou:

- Ⓢ pravidlo přesnosti, jasnosti instrukcí a zajištění předvídatelnosti,
- Ⓢ pravidlo jasné a konkrétní motivace,
- Ⓢ pravidlo vyšší míry tolerance,
- Ⓢ vyšší míra vysvětlování sociálně komunikačních pravidel a situací, vyšší míra pomoci v některých situacích,
- Ⓢ pravidlo důslednosti v přístupu,
- Ⓢ vyšší míra vizuální podpory,
- Ⓢ využití hmatu,
- Ⓢ vhodné a efektivní strategie nácviků zohledňující speciální potřeby klientů,
- Ⓢ nadstandardní řešení obtíží s pozorností. (www.autismus.cz)

Obr. 10 autismus z pohledu medicíny 21. Století.
Zdroj: hledamzdravi.cz

Pravidlo přesnosti, jasnosti instrukcí a zajištění předvídatelnosti

Lidé s autismem potřebují větší míru struktury prostředí a činností, aby mohli kvalitně vykonávat zdané úkoly. Předvídatelnost a pravidelnost denních činností přináší lidem s PAS jistotu a jasný řád. Neznámé a nečekané události je mohou stresovat, což může vyvolat úzkost či problémové chování. Často tito jedinci lpí na svých rituálech a dodržování pravidel nabízející pocit bezpečí. Vytvoření struktury ve vizuální formě lidem s autismem až zázračně pomáhá s akceptací změn, což je určitě povzbudivé zjištění (www.autismus.cz).

Pravidlo jasné a konkrétní motivace

Osoby s PAS potřebují vědět, proč mají činnost vykonávat, protože sociální motivace vzhledem k jejich deficitům v sociální oblasti příliš nefunguje. Odpovědi opírající se o sociální pochopení (aby měli rodiče radost, aby s tebou ostatní kamarádili, aby z tebe jednou něco bylo, apod.) nebývají pro lidi s PAS dostatečně motivující. Mnohem účinnější je materiální a činnostní motivace, která dává konkrétní smysl. Při ztrátě motivace klesá schopnost koncentrace. Proto je důležité najít správný způsob motivace konkrétní k danému jedinci s PAS, protože motivace výrazně ovlivňuje jejich jednání (www.autismus.cz).

Pravidlo vyšší míry tolerance

Toto pravidlo klade vyšší nároky na toleranci, pedagogické úsilí a empatii pedagogů. Nevhodné způsoby jednání a komunikace (nevhodné poznámky a výroky, netaktní přímočařost, otázky mimo kontext, banální výroky, úzkostné reakce při setkáních s novými lidmi apod.) jsou pro jedince trpící autismem matoucí a nepříjemné (www.apla.cz).

Vyšší míra vysvětlování sociálně komunikačních pravidel a situací, vyšší míra pomoci v některých situacích

Obr. 11 Daniel
Zdroj: doteksvetla.blogspot.cz

Pokud má konkrétní žák problémy s chápáním ironie, sarkasmů či narážek, je dobré se těmito slovním hříčkám v komunikaci vyhnout, neboť jsou pro ně nepochopitelné a nepříjemné. Při dotazování se nenechme odradit mlčením či odpovědí „nevím.“ Mnohdy jde o únikové chování nebo o reakci na nepřesně či nevhodně zvolenou otázku, která žáka popletla, a on si v daném okamžiku neví, nedovede poradit. Jedinci s PAS potřebují při práci přesně a konkrétně vysvětlit, co se od něj očekává z hlediska množství a kvality práce. Nelze počítat s pružností v myšlení a se schopností rychle se přizpůsobit nové situaci. Nesmíme také zapomenout dát člověku s PAS pozitivní zpětnou vazbu a to v jazyku, kterému rozumí (body, samolepky, obrázky). Je zapotřebí brát jedince takového jaký je, neignorovat a neshazovat jeho příspěvky do diskuze, spíše se snažit porozumět jejich významu, dát přiměřený prostor k vyjádření svého názoru (www.apla.cz).

Pravidlo důslednosti v přístupu

Spontánnost, nepřesnost a nedodržování pravidel přivádí jedince s PAS do zmatku, chaosu a nejistoty. Je-li nutné něco změnit, je třeba žákovi s autismem dopředu jasně a srozumitelně sdělit co bude následovat, vysvětlit proč ke změně dochází. Každou změnu je dobré podpořit vizualizovanou informací. (www.autismus.cz.)

Vyšší míra vizuální podpory

Vizuální podpora pomáhá těmto lidí s učením a osvojováním nových informací. Pokud chceme, aby či člověk s PAS osvojil pracovní činnosti je důležité danou činnost ukázat, předvést nebo rozkreslit, protože těmto jedincům mnohdy nestačí pouhé vysvětlení učiva či dané látky, musí ji pro lepší zapamatování prostě vidět. Pomocníkem v životě lidí s PAS mohou být denní režimy, vysvětlivky, procesní schémata, aj. (www.apla.cz.)

Obr. 12 Léčí pro autismus.
Zdroj:skatomatics.com

Obr. 13 Dieta v léčbě hyperaktivních dětí.
Zdroj:zdravi.e15.cz

Využití hmatu

Velký význam v boji s handicapem, má pro většinu lidí s PAS také hmat, který je zdrojem smysluplného vnímání informací. Umožňuje fyzickou manipulaci s předměty zlepšující proces učení. Zvláště mladší děti s PAS se lépe učí, když používají hmat (www.apla.cz.)

Vhodné a efektivní strategie nácviků zohledňující speciální potřeby klientů

Mezi vhodné strategie, které se při práci a vzdělávání žáků s PAS osvědčily, jako efektivní jsou: podrobný rozpis instrukcí, procesní schémata, přehrávání rolí, využití videa při demonstraci vhodného chování nebo nahlížení na chování vlastní, stanovení jednoznačných pravidel, jasné, nejlépe písemné shrnutí a definování faktů, využívání pozitivní zpětné vazby pomocí odměn, volba vhodné motivace (www.autismus.cz.)

Nadstandardní řešení obtíží s pozorností

Při motorickém neklidu je vhodné dovolit dítěti manipulaci s předměty, nebo vykonávat určité činnosti, které neruší ostatní žáky a umožňuje jedinci se lépe soustředit (např. mačkáací míček, provázek, gumička). Situace, které vyžadují zvýšenou pozornost a soustředění, je nutno především zpočátku redukovat na minimum. Dobré je podporovat aktivity, které jedinci s autismem umožní přijatelný pohyb v hodině (rozdat papíry, vybrat sešity aj.)(www.apla.cz).

Obr. 14 Míša.
Zdroj:doteksvetla.blogspot.cz

Obr. 15 Linda, andílek postižený autismem.
Zdroj:ahaonline.cz

Pamatujte

Uvedená doporučení vycházející z diagnózy autismu a napomáhají (přispívají) k úspěšnosti ve výchovně vzdělávacím procesu a k lepšímu a spokojenějšímu životu jedinců s poruchou autistického spektra. Bohužel tyto poruchy mají v projevech více rozdílného než společného, ale i přesto mají jedno společné – potřebu tolerance a akceptace jinakosti, s kterou se narodili. (www.autismus.cz)

Závěr

Každý si v této příručce může najít to, co ho nejvíce zajímá. Někdo obsah a informace uvedené v příručce proletí letmým pohledem a někdo se v ní může začíst na několik hodin. Věřím a pevně doufám, že informace a doporučení uvedené v této příručce učitelé přivítají. Stane se tak cenným nástrojem při zlepšení vzdělávacích potřeb dětí, žáků a studentů s poruchou autistického spektra.

Publikace pro porozumění autismu

Obr. 16 Doporučená četba.
Zdroj: autistickedite.cz

Seznam použité literatury

- BARTOŇOVÁ, Miroslava, Barbora BAZALOVÁ a Jarmila PIPEKOVÁ. Psychopedie: texty k distančnímu vzdělávání. 2. vyd. Brno: Paido, 2007, 150 s. ISBN 978-80-7315-161-4.
- BAZALOVÁ, Barbora. *Poruchy autistického spektra v kontextu české psychopedie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012, 278 s. ISBN 978-80-210-5930-6.
- ČADILOVÁ, Věra a Zuzana ŽAMPACHOVÁ. *Strukturované učení: vzdělávání dětí s autismem a jinými vývojovými poruchami*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 405 s. ISBN 9788073674755.
- THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 453 s. ISBN 80-7367-091-7.
- ŽAMPACHOVÁ, Zuzana a Věra ČADILOVÁ. *Metodika práce asistenta pedagoga se žákem s poruchami autistického spektra*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, 80 s. ISBN 978-80-244-3377-6.

Internetové zdroje

Metody práce: *základní doporučení a strategie při práci s lidmi s autismem.*

In: *APLA: asociace pomáhající lidem s autismem* [online]. Praha: Copyright, 2011, [cit. 2015-05-11] Dostupné z: <http://www.apla.cz/metody-prace/obsah/stanoviska-apla/metody-prace>

KOUŘIL, Jan. *Přístup k principům strukturalizace a vizualizace bez předsudků: proč jsou principy strukturovaného učení pro děti s PAS tak důležité.* In: *Autismus: portál o poruchách autistického spektra*[online]. Praha: 2014, 17. 4. 2014[cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/odborne-clanky/pristup-k-principum-strukturalizace-a-vizualizace-bez-pred-2.html>

ŠPORCLOVÁ Veronika. *Cesta k diagnóze: Autismus.* In: *Autismus: portál o poruchách autistického spektra*[online]. Praha: 2014, 11. 2. 2014 [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/odborne-clanky/cesta-k-diagnoze-autismus.html>

THOROVÁ , Kateřina a Veronika ŠPORCLOVÁ. *Diagnostika* In: *APLA: Asociace pomáhající lidem s autismem*[online]. Praha: Copyright, 2011, [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://www.praha.apla.cz/diagnostika.html>.

THOROVÁ Kateřina. *Jak se máme chovat k lidem s autismem?* In: *APLA: Asociace pomáhající lidem s autismem*[online]. Praha: Copyright, 2011, [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://www.praha.apla.cz/jak-se-mame-chovat-k-lidem-s-autismem.html>

Vzdělávání a autismus: *vzdělávání žáků s autismem v hlavním vzdělávacím proudu.* In: *Vzdělávání a autismus* [online]. Brno.[cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://www.vzdelavaniaautismus.cz/vzdelavani-a-autismus>

Základní doporučení a strategie při práci s lidmi s PAS: *obecná doporučení vyplývající z diagnózy PAS.* In: *Autismus: portál o poruchách autistického spektra* [online]. Praha, 2012, 24. 2. 2014 [cit. 2015-05-11]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/vzdelavani-deti-s-pas/zakladni-doporuceni-a-strategie-pri-praci-s-lidmi-3.html>.

